

Szerkesztőbizottsági javaslat

V. Könyv: Kötelmi Jog

Második rész

A szerződés általános szabályai

VI. Cím

A szerződés megerősítése és módosítása

I. Fejezet

A szerződés megerősítése

A szerződés megerősítésének esetei mind valamely (nevesített vagy nem nevesített) szerződésszegéshez kapcsolódnak, annak a kötelezett által önként felvállalt többlétszankcióit jelentik. Míg azonban a szerződésszegés szankciói a törvény erejénél fogva, a felek külön kikötése nélkül járulnak a szerződésszegéshez és érvényesíthetők a sérelmet szenvedett fél által, addig a szerződés megerősítésének többlétszankciói szerződésszegés esetén is csak akkor érvényesíthetők, ha azt a felek a szerződésben előre kikötötték. A hasonló jellegű jótállást, a Javaslat - a szorosabb tartalmi kapcsolódásra tekintettel - nem ebben a Fejezetben, hanem a hibás teljesítés jogkövetkezményei között helyezi el.

A szerződés megszegése esetére kiköthető többlet-jogkövetkezmények egy része olyan, amely többletfizetési kötelezettséggel, illetve a kár egyszerűbb megtérülésével hozza a sérelmet szenvedett felet kedvezőbb helyzetbe, más részük pedig nagyobb biztonságot, fokozott kielégítési lehetőséget nyújt a fizetés elmaradása (nemteljesítése) esetén (biztosíték kikötése).

A Javaslat nem a szerződések általános szabályai között, hanem vagy a dologi jog szabályainál (zálogjog), vagy az egyes szerződéstípusok körében (kezesség, zálogszerződés, garancia) rendelkezik a szerződés megerősítését szolgáló további fontos intézményekről.

A foglaló

5:159. § [Foglaló]

(1) A szerződés megkötésekor a kötelezettségvállalás megerősítéseként meghatározott pénzüsszeget lehet adni (foglaló). A pénzüsszeget csak akkor lehet foglalónak tekinteni, ha ez a rendeltetése a szerződésből egyértelműen kitűnik.

(2) Ha a szerződést teljesítik, a foglalót a szolgáltatás ellenértékébe be kell számítani. Ha pedig a szerződés olyan okból szűnik meg, amelyért egyik fél sem felelős, vagy mindkét fél felelős, a foglaló visszajár.

(3) A szerződés teljesítésének meghiúsulásáért felelős fél az adott foglalót elveszti, a kapott foglalót pedig kétszeresen köteles visszatéríteni.

(4) A foglaló elvesztése, vagy kétszeres visszatérítése a szerződésszegés következményei alól nem mentesít. A kötbérbe és a kártérítésbe a foglaló összege beszámít.

1. A szerződésszegés egyik nevesített esetéhez, a szerződés meghiúsulásához kapcsolódó önként felvállalható többlétszankció a foglaló. A Ptk. -hoz képest változás, hogy a Javaslat a foglalót csak pénzüsszegegre korlátozza; „más dolog” átadása a gyakorlatban nem fordult elő, és a foglaló funkcióját elvileg is megkérdőjelezi, miután „más dolog” kétszeresen az esetek többségében nem adható vissza. A szabályozás diszpozitív jellege mellett ugyanakkor nem lehet akadálya annak, hogy a felek foglalóként például meghatározott mennyiségű aranyat vagy más fajlagos

szolgáltatásként megjelölt dolgot határozzanak meg. A Javaslat hangsúlyossá teszi, hogy foglalót fizetni nem a kötelezettségvállalás „jeléül” szokás (erre éppen az előleg szolgál), hanem a foglaló a kötelezettségvállalás megerősítéseként, felvállalt többlétszankcióként kerül átadásra. Változatlanul irányadó viszont, vita esetén az arra hivatkozó félnek kell egyértelműen bebizonyítania, hogy a fizetett pénzüsszeg foglaló szerepet tölt be (és nem csupán előleg), ez a rendeltetése a szerződéskötés körülményeiből tűnjön ki.

2. A foglaló a ki nem mentett meghiúsulás többlétszankciója, ezért ha a szerződés teljesedésbe megy, a foglalót a szolgáltatás ellenértékéért kell elszámolni. Ha pedig a szerződés meghiúsul ugyan, azonban olyan okból, amelyért nem felelős egyik fél sem, vagy mindkét fél felelős, a foglalót vissza kell adni.

3. Tartalmilag nem újként, a Javaslat mégis félreérthetetlenül fogalmazza meg a foglaló szankciós vonását: az a fél, aki a szerződés meghiúsulásáért felelős a foglaló összegével tartozik helytállással - akár úgy, hogy az adott foglalót elveszti, akár úgy, hogy a kapott foglaló visszatérítésén felül a foglalóval azonos összeget megfizetni köteles.

4. A foglaló kártalány szerepet tölt be, akkor is „elvéssz”, ha a másik fél a meghiúsulással összefüggő kárát nem bizonyítja, ha viszont kártérítést követel, abba a foglaló összege beszámít. Egyebekben a foglaló a szerződésszegés más jogkövetkezményei alól nem mentesít. A Javaslat az elvesztett vagy kétszeresen visszatérítendő foglaló értékét nem csak a kártérítésbe, hanem a kötbérbe is beszámítani rendeli. A javasolt szabályt az indokolja, hogy a kötbérkövetelés szerződésszegési kár bizonyítása nélkül is megáll, míg a kártérítési igényhez kárt kell bizonyítani.

A kötbér

5:160. § [Kötbér]

(1) A kötelezett a szerződés megerősítéseként írásban meghatározott pénzüsszeg fizetésére kötelezheti magát arra az esetre, ha olyan okból, amelyért felelős, nem vagy nem szerződésszerűen teljesít.

(2) A pénztartozás késedelmes fizetése esetére kikötött kötbérre a késedelmi kamat szabályait kell alkalmazni.

1. A kötbér a szerződés önkéntes megerősítésének az az esete, amikor a kötelezett a nem teljesítés vagy nem szerződésszerű teljesítés - vagyis bármilyen szerződésszegés - esetére vállalt meghatározott pénzüsszeg megfizetését. A kötbérfizetési kötelezettséget (a pénzüsszeg előzetes átadása nélkül) az írásbeli meg egyezés alapozza meg. Megjegyzendő, hogy a kötbérfizetés teljesítése az alaki hibát orvosolja. A Javaslat a kötbérfelelősséget a szerződésszegésből eredő kártérítési felelősséggel azonos módon szigorítja: a szerződésszegő fél a kötbérfelelősség alól csak akkor mentesülhet, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, elháríthatatlan körülmény okozta, amely a szerződéskötés idején nem volt előrelátható.

A Javaslat a bírósági úton nem érvényesíthető követelések biztosítására kikötött kötbér *naturalis obligatio* jellegét külön nem mondja ki, de ez a szabály következik a *naturalis obligatio* biztosítására kikötött mellékkötelezettségek bírósági úton nem érvényesíthető voltára vonatkozó rendelkezésből.

2. A kamatkorlátozó rendelkezések megkerülésének megakadályozása érdekében a Javaslat a pénztartozás késedelmes fizetése esetére kikötött kötbérre - a Ptk. 247. § (2) bekezdésével egyezően - a késedelmi kamat szabályait rendeli alkalmazni.

5:161. § [Kötbér és egyéb szerződésszegési igények viszonya]

(1) A nemteljesítés esetére kikötött kötbér érvényesítése a teljesítés követelését és a nem szerződésszerű teljesítés esetére kikötött kötbér követelését kizárja. A késedelem vagy a hibás teljesítés esetére kikötött kötbér megfizetése nem mentesít a teljesítés alól.

(2) A kötbért a jogosult akkor is követelheti, ha kára nem merült fel.

(3) A jogosult a kötbér mellett érvényesítheti a kötbért meghaladó kárát és a szerződésszegésből eredő egyéb jogait. A kötbér összegét meghaladó tényleges kárának és költségeinek megtérítését a jogosult a kötbér mellett csak akkor követelheti, ha ezt a szerződésben kikötötte.

(4) A jogosult a szerződésszegéssel okozott kárának megtérítését követelheti akkor is, ha kötbérigényét nem érvényesítette.

1. A különböző szerződésszegések következményeként fizetendő kötbér eltérő viszonyban lehet a szerződésszegés egyéb következményeihez. Ez vonatkozik mindenekelőtt a kötbérkötelezettség és a teljesítés viszonyára. Ezért a Javaslat a különböző kötbérfajtákat nevesítve rendezi ezt a kérdést. A meghiúsulási kötbér a teljesítés és a nem szerződésszerű teljesítés esetére kikötött kötbér követelését kizárja, a más szerződésszegés esetére kikötött kötbért pedig konzumálja (meghiúsulási kötbér mellett ugyanazon jogsértés többszörös szankcionálását jelentené a meghiúsulásig terjedő időre késedelmi kötbér, vagy az elállás alapjául szolgáló minőségi hiba miatt - a meghiúsulási kötbéren felül - még minőségi kötbér követelése). A késedelmi vagy a minőségi kötbér követelése viszont a teljesítési kötelezettség alól nem mentesít.

2. A Javaslat a kötbért általán-kártérítésként szabályozza, és mellőzi magánjogi „bírság” vonását. A kötbér általán-kártérítés funkciója klasszikusan abban mutatkozik meg, hogy a jogosult a kötbért akkor is követelheti, ha kára nem merült fel, vagy ha kára a kötbéرنél alacsonyabb.

3. Érvényesül a kötbér általán-kártérítés jellege annyiban is, hogy a jogosult a kötbért meghaladó tényleges kárát csak erre irányuló szerződéses kikötés esetén érvényesítheti, vagyis a kötbért meghaladó tényleges károk érvényesíthetőségét a Javaslat diszpozitív szabállyal kizárja. A kötbér általán-kártérítés jellegét részben megtöri ugyanakkor a Javaslat annyiban, hogy a jogosult a kötbér mellett a szerződésszegésből eredő elmaradt jövedelmét és a következménykárokat bizonyíthatja és érvényesíthesse.

A kötbér a szerződésszegésből eredő egyéb jogok alól nem mentesít. A jogosult ezért érvényesítheti például hibás teljesítés esetén a minőségi kötbér mellett a szavatossági jogait, vagy követelheti a minőségi kötbér összegét meghaladó, a tényleges kárán kívüli más jellegű kárigényének megtérítését (így a hibás teljesítés miatti személyi sérülésből eredő következménykárok, elmaradt haszon). Annak sincs akadálya, hogy a jogosult olyan szerződésszegés miatt követeljen teljes kártérítést, amely miatt kötbért nem kötöttek ki és nem is fizettek (például a kötelezett késedelmesen és egyúttal hibásan teljesített, a késedelem esetére kikötött kötbérfizetési kötelezettsége nem mentesíti a hibás teljesítésből eredő teljes körű kártérítési felelősség alól). Végül lehetséges az is, hogy a jogosult a kötbérikötés ellenére a szerződésszegés miatt csak kártérítést érvényesítsen.

4. A Javaslat a szerződésszegéssel okozott kárigényt elismeri akkor is, ha a jogosult az őt megillető kötbérikötést nem érvényesítette.

5:162. § [Kötbérigény kamata]

Kötbér után kamat kikötése semmis, az esedékessé vált kötbér után azonban a kötelezett köteles késedelmi kamatot fizetni.

A Javaslat elosztatja a Ptk. 246. § (1) bekezdéséből adódó, a kötbér és a kamat viszonyát érintő bizonytalanságot. A kötbér után ügyleti kamatot ugyan továbbra sem lehet kikötni (azt a kötbér kárátalány jellege magába olvasztja), azonban a már esedékessé vált, lejárt kötbér (mint kárátalány) fizetési késedelme az általános szabályok szerint késedelmi kamatfizetési kötelezettséggel jár. Megjegyzendő, hogy értékpapír (vagy más dolog) késedelmes kiadása esetére kikötött „késedelmi kamat” viszont - tartalma szerint - késedelmi kötbérként ítéltető meg.

A jogvesztés kikötése

5:163. § [Jogvesztés kikötése]

A felek megállapodhatnak abban, hogy a szerződésszegésért felelős fél elveszít valamely jogot, amely őt a szerződés alapján egyébként megilletné. Jogvesztést csak írásban lehet érvényesen kikötöni.

A Javaslat a szerződés megerősítéseként felvállalt többlet-szankcióként kezeli a jogvesztés kikötését. A szerződésszegés miatt sérelmet szenvedett fél ilyenkor azért kerül kedvezőbb helyzetbe, mert a szerződésszegő fél jogi helyzete önkéntes vállalása folytán hátrányosabbá válik (például részletvételnél a részletkezelvény elvesztése, egyösszegű teljesítés esetére kikötött vételár-fizetési kedvezmény elvesztése stb.).

Bírósági mérséklés

5:164. § [A szerződés megerősítéséből eredő joghátrány bíróság általi mérséklése]

A bíróság a szerződés megerősítéséből eredő joghátrányt a kötelezett kérelmére kivételesen mérsékelheti, ha az a szerződésszegéssel okozott érdeksérelemhez képest túlzott.

A szerződés megerősítéséből eredő joghátrányok - a foglaló, kötbér összege, a jogvesztés mértéke - abban hasonlóak egymáshoz, hogy adott esetben a szerződést megerősítő fél számára indokolatlan, túlzott, az arányosság elvét súlyosan sértő jogkövetkezmény jelenthetnek. A Javaslat ezért fenntartja mindhárom esetben a bíróság mérlegelésen alapuló, a joghátrányt mérsékelő jogkörét, és ezt közös szabályként fogalmazza meg. A bírósági beavatkozás piaci viszonyok között azonban csak kivételes lehet. Figyelemmel kell lenni a szerződésszegés tárgyi súlyára, arra, hogy a szerződésszegés folytán számottevő kár nem keletkezett. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a kár összecszerűségét vizsgálni, „bizonyítani” kellene, a felek ugyanis éppen ennek elkerülése érdekében alkalmaznak kárátalány kikötést. A kötbér mérséklésének objektív szempontok alapján akkor lehet helye, ha a szerződésszegés és az okozott vagyoni érdeksérelem nem jelentős, és ez nyomban külön bizonyítás nélkül is egyértelműen megállapítható, ugyanakkor a felvállalt joghátrány erősen eltúlzott, és ezért a szerződésszegés és a jogkövetkezményei közötti arányosság elve súlyosan sérülne. A bíróság csak akkor mérsékelhet, ha az arányosság elvének kirívó sérelme, az eset összes körülményei, így a szerződésszegés objektív és szubjektív összetevői miatt a mérséklésre megfelelő indokok hozhatók fel (a kérdéssel foglalkozott a LB GK 17. sz. állásfoglalása is). A felek autonómiájának elvéből következik, hogy a bíróság a joghátrányt csak kérelemre mérsékelheti.

II. Fejezet
A szerződés módosítása

5:165. § [A felek szerződésmódosítása]

(1) A felek közös megegyezéssel módosíthatják a szerződés tartalmát vagy megváltoztathatják kötelezettségvállalásuk jogcímét.

(2) A megváltoztatott szerződésnek a módosítással nem érintett része változatlan marad. A kötelezettség biztosítására szolgáló zálogjog és kezesség fennmarad, de a zálogkötelezett és a kezes helyzete hozzájárulásuk nélkül nem válhat terheesebbé.

(3) A szerződés módosítására a szerződés megkötésére vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

(4) A szerződés tartalmát valamelyik fél egyoldalúan akkor módosíthatja, ha ezt a szerződésben előzetesen közösen kikötötték vagy ha a felet erre jogszabály feljogosítja.

1. A javaslat változatlan formában fenntartja a Ptk. 240. § (1) bekezdését. A Ptk. hatálybalépését megelőzően a szerződésmódosítás (átváltoztatás) és a nováció egymás mellett alkalmazott jogintézmények voltak. Az átváltozással szemben a nováció az eredeti szerződés megszüntetésével járt, és az új szerződés az eredeti szerződéssel megegyező tartalommal, annak megszűnésének pillanatában jött létre. A Ptk. azonban - szakítva a korábbi megoldással - a jogcím megváltoztatását is szerződésmódosításnak ismerte el, azaz lehetővé tette a jogcím megváltoztatását anélkül, hogy az az eredeti szerződés megszűnését eredményezte volna. A jogirodalom azonban egységes a tekintetben, hogy a felek — a törvény diszpozitivitásából adódóan - továbbra is alkalmazhatják a novációt a szerződésmódosítás speciális módjaként. A gyakorlat azonban kizárólag a felek kifejezett rendelkezése esetén tekinti novációnak a szerződésmódosítást. A javaslat úgy ítélte meg, hogy a gyakorlatot nem segítené, ha a javaslat újra bevezetné a nováció intézményét, ezért a javaslat továbbra is lehetővé teszi, hogy felek a szerződés tartalma mellett a jogcímet is módosítsák.

2. A javaslat a módosítás joghatályát változatlan formában tartja fenn. A (2) bekezdés tartalmában azonos a Ptk. 240. § (2) bekezdésével. A javaslat elhagyja a Ptk. 240. § (2) bekezdésének azt a fordulatát, amely kimondja, hogy a kezesnek és a zálogkötelezettnek a módosítást megelőzően keletkezett kifogásai fennmaradnak, ez ugyanis a (2) bekezdésből - több hasonló következmény mellett - logikusan következik, így annak külön kiemelése felesleges.

3. A javaslat egy utaló szabállyal egyértelművé teszi, hogy a szerződésmódosításra a szerződés megkötésére vonatkozó szabályokat (ajánlat, elfogadás stb.) kell alkalmazni.

4. A szerződés megváltoztatására főszabályként a felek konszenzusa alapján kerülhet sor. Kivételes esetekben azonban az egyik fél egyoldalú jognyilatkozata is módosíthatja a szerződést. Ilyen helyzetet a felek megállapodása vagy jogszabály hozhat létre.

5:166. § [Bíróági szerződésmódosítás]

(1) Bármelyik fél a szerződés bíróági módosítását kérheti, ha a felek közötti tartós jogviszonyban a szerződés megkötését követően bekövetkezett körülmény folytán a szerződés változatlan feltételek mellett teljesítése lényeges jogi érdekét sértené, feltéve, hogy

- a) a körülmények megváltozásának lehetőségével a szerződés megkötésének időpontjában nem lehetett számolni,
- b) azt nem a fél maga idézte elő, és
- c) a körülmények változása nem tartozik a fél rendes üzleti kockázatának körébe.

(2) A bíróság a szerződést az általa meghatározott időponttól, legkorábban a szerződésmódosításra irányuló igény bíróság előtti érvényesítésének időpontjától kezdődően úgy módosíthatja, hogy a körülmények megváltozása miatt egyik fél lényeges jogi érdeke se sérüljön.

1. A javaslat a hatályos jogon nem kíván változtatni a tekintetben, hogy a szerződéses kötelezettségvállalásokat - az ingyenes szerződések (ajándékozás), így különösen a Ptk.-ban reál-szerződésből konszenzuálszerződéssé változtatott szerződések (szívességi kölcsön, szívességi letét) kivételével - akkor is teljesíteni kell, ha a teljesítést a szerződéskötés után bekövetkezett körülmények megnehezítik, így különösen a teljesítés költségei nőttek vagy az ellenszolgáltatás értéke csökkent. Ez következik a *pacta sunt servanda* elvéből, és látszik abból is, hogy a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti viszony vizsgálatára is csak a szerződéskötés időpontjára vetítve kerülhet sor. Egy vonatkozásban - a Ptk.-hoz hasonlóan - általános jelleggel is érvényesülni engedni a javaslat a *clausula rebus sic stantibus* elvét. Tartós jogviszonyoknál mód van bírósági szerződésmódosításra, ha a szerződés megkötését követően bekövetkezett körülmény folytán a szerződés változatlan feltételek mellett teljesítése lényeges érdeksérellemmel járna.

A javaslat a bírósági szerződésmódosítás kivételes jellegét a Ptk. 241. §-ában a bevált módon rendezte. A szerződést ilyen irányú kérelemre a bíróság változatlanul csak akkor módosíthatja, ha a felek közötti tartós jogviszonyban a szerződés megkötését követően a körülmények megváltozása folytán valamelyik fél lényeges jogi érdeksérelme áll elő. A jogviszony tartósságának megállapításához a bírói gyakorlatban kialakult szempontok *de lege ferenda* is alkalmazásra kerülhetnek.

A Ptk. 241. §-ával kapcsolatos bírói gyakorlatban kialakult szigorítási tendenciát követve a javaslat *expressis verbis* állapít meg a bírósági szerződésmódosításhoz további feltételeket. Nem kerülhet sor a bírósági szerződésmódosításra akkor, ha a felek a körülmények megváltozásának lehetőségével a szerződéskötéskor számolhattak, ha a változást valamelyik fél maga idézte elő, továbbá akkor sem, ha a körülmények megváltozása valamelyik fél rendes üzleti kockázatának körébe tartozik. Különösen az utóbbi kizáró ok normatív kimondása látszott szükségesnek. A professzionális gazdasági szereplők követelményrendszerére épülő javaslat világossá teszi, hogy mindenki maga köteles felmérni a szerződéskötéssel együtt járó üzleti kockázatot, és annak bírói segítséggel történő csökkentésére nincs lehetőség.

2. A bírósági szerződésmódosítás kezdő időpontját illetően a gyakorlatban nem alakult ki egységes álláspont. A javaslat ezért egyértelműen világossá teszi, hogy a bíróság legfeljebb a szerződésmódosításra irányuló igény bírósági érvényesítésének időpontjától kezdődően módosíthatja a felek szerződését. A bíróság mérlegelési jogköre tehát csak a kereset benyújtását követő időszakra vonatkozik, azt megelőző időpontra a módosítás nem terjedhet ki.

A módosítás tartalmi határait a javaslat ugyancsak rugalmasan határozza meg; a bíróságnak arra törekszik, hogy a körülmények változásából eredő veszteségeket és előnyöket úgy ossza meg a felek között, hogy a körülmények megváltozása miatt egyik fél lényeges jogi érdeke se szenvedjen csorbát.

VII. Cím

Engedményezés és tartozásátvállalás

I. Fejezet
Engedményezés

5:167. § [Engedményezés]

(1) A jogosult (engedményező) a kötelezettel szemben fennálló vagy jövőbeli vagy feltételes keletkező követelését szerződéssel másra (engedményes) átruházhatja.

(2) Nem lehet engedményezni a jogosult személyéhez kötött követeléseket.

(3) Harmadik személlyel szemben hatálytalan a kötelezett és az engedményező olyan megállapodása, amely a követelés engedményezését kizárja. Az engedményezést kizá-

ró kikötés ellenére történő engedményezés érvényessége nem érinti az engedményező felelősségét a szerződés megszűnéséért. E szerződésszegés nem eredményezheti az eredeti szerződés felmondását és nem vezethet az engedményes jogainak csorbulásához.

(4) Az engedményezett követeléseket a kötelezett, a jogcím, az összeg és az esedékesség megjelölésével vagy egyéb módon úgy kell meghatározni, hogy azok az engedményezés időpontjában, jövőbeli követelések esetén legkésőbb a követelés létrejöttkor azonosíthatók legyenek.

1. Az engedményezés a korábbi hitelező (engedményező) és az új hitelező (engedményes) szerződése, amellyel az engedményező az adóssal szemben fennálló követelését az engedményesre ruházza. A szerződésre a Javaslat - a Ptk. megközelítést fenntartva - nem határoz meg alakszerűségi követelményt, az szóban, sőt akár ráutaló magatartással is létrejöhet. Az a tény, hogy az engedményezés során a felek tipikusan - részben az engedményezésről való értesítéshez szükséges bizonyítás miatt - az írásbeli formát választják, nem indokolja kötelező írásbeli forma előírását.

Helyes a jogirodalom és a bírói gyakorlat megközelítése, amely az engedményezést absztrakt jogügyletnek tekinti, így a jogcímnek csak az engedményező és az engedményes közötti jogviszonyban lehet jelentősége, az adós arra nem hivatkozhat. Helyesen állapította meg ezért a Legfelsőbb Bíróság, hogy [a]z engedmény az adós irányában elvont (absztrakt) jogügylet, ezért az adós nem hivatkozhat olyan kifogásokra, amelyek az engedményező és az engedményes közötti jogviszonyra vonatkoznak, illetve erre tekintettel nem tagadhatja meg az igazolt engedményes felé a (...) tartozásoknak a megfizetését." Ha az adós megfelelő értesítést kapott, az annak megfelelő teljesítéssel szabadul a kötelezettsége alól, „az ő kötelezettségét az engedményezés jogcíme, így annak fogyatékosága nem befolyásolja, a jogosult személyét pedig a szabályszerű értesítés legitimálja.” (Legi Bír. Gf. I. 30 107/2001/2. szám)

Alapvető jelentősége van az engedményezhető követelések széles körben való deklarálásának. Ennek következtében ugyanis az engedményes, hacsak a követelés nem tartozik a törvényi kivételek körébe, nyugodt lehet afelől, hogy az engedményezés érvényes. A Javaslat - a jogirodalom és a bírói gyakorlat bizonytalansága miatt - határozottan állást foglal a jövőbeli követelések és a követelések tömeges engedményezése érvényességének kérdésében is.

A jövőbeli követelések engedményezhetősége hasonló problémákat vet fel, mint a jelenleg nem létező vagy nem az adó tulajdonában lévő dolog adásvételére kötött szerződés. A jogirodalom azonban egységes abban, hogy az adásvétel tárgya olyan dolog is lehet, amely a szerződéskötéskor még nem létezik. Az adásvétel mellett a Ptk. zálogjogi szabályai is a jövőbeli követelések engedményezhetősége mellett szólnak. A Ptk. 251. § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy zálogjog jövőbeli vagy feltételes követelés biztosítására is létrehozható. A 267. § (1) bekezdése szerint zálogjog a zálogkötelezett javára jövőben keletkező jogokra és követelésekre is kiterjedhet. E szabályokat a Javaslat Dologi jog Könyve is átvette. A Javaslat ezért az engedményezés meghatározását úgy alakítja, hogy az egyértelműen magában foglalja a jövőbeli követeléseket is azáltal, hogy a Javaslat úgy rendelkezik, hogy engedményezni „fennálló vagy jövőbeli” követelést lehet.

Az engedményezés érvényességéhez nem szükséges a követeléseket egyedileg megjelölni, az szükséges csupán, hogy az engedményezett követelések elemei beazonosíthatóak legyenek. Összhangban van ez a Ptk. 267. § (1) bekezdésével, amely úgy rendelkezik, hogy a zálogjog tárgyát képező jogok vagy követelések körülírással is meghatározhatók. A Javaslat arra a következtetésre jutott, hogy mivel a követelések tömeges engedményezé-

sét semmilyen szabály sem tiltja, ezért annak a Javaslatban való megfogalmazása felesleges. A követelések tömeges engedményezése érvényes, ennek - a (4) bekezdéssel összhangban - mindössze az a feltétele, hogy legkésőbb a követelés létrejöttkor megállapítható legyen, hogy az adott követelés az engedményezett követelések közé tartozik-e.

A követelések tömeges engedményezése, de különösen ennek radikális esete, a globálcesszió az engedményezésen túlmutató érvényességi kérdéseket vet fel. Ezekre azonban az általános érvénytelenségi szabályok (így elsősorban a jóerkölcsbe ütközés) kielégítő megoldást jelentenek.

A Javaslatnak az engedményezésre vonatkozó szabályai nem rendezik a biztosítéki célú engedményezés kérdését. A Javaslat dologi biztosítékként kizárólag a zálogjogot ismeri el, ezért a gyakorlatban kialakult - és a jogirodalomban számos vitát és a joggyakorlatban számos problémát generáló - fiduciárius konstrukciókat megszünteti. Nincs lehetőség a feleknek ezért biztosítéki célú engedményezésben való megállapodásra, azaz arra, hogy az engedményező a követelését úgy engedményezze az engedményesre, hogy abból az engedményes az engedményezővel szemben fennálló követelését nemteljesítés esetén kielégíthesse, ha azonban az engedményező teljesít, az engedményezett követelés már nem illeti meg, azt vissza kell szolgáltatnia.

2. A Javaslat fenntartja a Ptk. 328. § (2) bekezdésének azon szabályát, amely szerint a személyhez kötött követelések nem engedményezhetőek. Személyhez kötött egy követelés, ha a követelés engedményezése a szerződés tartalmi változását eredményezné. Nem engedményezhetőek továbbá azok a követelések sem, amelyek engedményezését jogszabály kizárja, ez azonban következik a jogszabályba ütköző szerződések semmisségének szabályából, így annak kimondása az engedményezési szabályok között szükségtelen.

3. A Ptk. nem tartalmaz rendelkezést az adós és az engedményező szerződéséből eredő követeléseket kizáró kikötések érvényességére és hatályosságára. A *pactum de non cedendo* kérdésében a külföldi kódexek is megosztottak. Dologi hatályt tulajdonít az ilyen kikötéseknek a BGB és az angol jog, de ezt a megoldást követte a régi magyar magánjog is. Létezik olyan megoldás is, mint például az új holland polgári törvénykönyv szabálya, amely elismeri az engedményezést kizáró kikötések dologi hatályát, azonban a főszabály alól kivételt jelent a jóhiszemű harmadik személyekre történő átruházás. Hasonló megoldást választott az olasz és a francia jog is, amely szerint a felek megállapodhatnak jogok engedményezhetőségének a kizárásában, ez azonban harmadik személyekkel szemben csak abban az esetben érvényes, ha a harmadik személy a megállapodásról tudomással bírt. A követelések nemzetközi kereskedelemében történő engedményezéséről szóló UNCITRAL egyezmény úgy rendelkezik, hogy a hitelező és az adós szerződésének az engedményezést kizáró kikötése érvényes, de harmadik személyekkel szemben hatálytalan, függetlenül a követelést megszerző személy jó- vagy rosszhiszeműségétől. A legmerevebb megoldást az amerikai *Uniform Commercial Code* alkalmazza, amely a követelések engedményezhetőségét kizáró vagy korlátozó kikötéseket érvénytelennek tekinti. Mivel az ilyen kikötések érvénytelennek minősülnek, az engedményező jogosult lesz az adóssal szemben fennálló követelését engedményezni, és az adós még szerződésszegés címén sem fordulhat az engedményező ellen.

Az engedményezést kizáró kikötéseknek harmadik személyekre kiható hatályt tulajdonító jogok a szabály indokálul egységesen azt az érvt hozzá fel, hogy az adósnak komoly gazdasági érdeke szólhat amellett, hogy a jogviszonyba harmadik személy ne léphessen be. Mindez azonban nem vezethet dogmatikailag hibás megoldáshoz. Dogmatikailag hibás ugyanis és nem is indokolt egy szerződéses kikötésnek dologi hatályt tulajdonítani, ez ugyanis alapvetően felborítaná a kötelmi jog relativitásának elvét. Az új szabályok ezért kimondják, hogy a felek érvényesen kiköthetik, hogy a szerződésükből származó követelések nem en-

engedményezhetőek, ennek a kikötésnek azonban kizárólag kötelező hatálya van, azaz harmadik személyek a kikötés ellenére is megszerzik a követelést. A kikötés azonban megfelelő jogcímet nyújt az adósnak, hogy az engedményező ellen forduljon szerződésszegés címén. Az adós tehát azt nem érheti el, hogy harmadik személy ne léphessen be a kötelembé, a szerződésszegésnek a felek által meghatározott jogkövetkezményei azonban alkalmazhatók arra, hogy a hitelező - bár jogilag megtehetné - mégse engedményezze másra az adóssal szemben fennálló pénzkövetelését. Az engedményezőnek e szerződésszegése miatt nem támadhatja meg az adós a szerződést.

4. A Javaslat rendezi a jövőbeli követelések és a tömeges követelések engedményezésének módját. Korábban a bíróságok azal az indokolással utasították el a jövőbeli követelések engedményezése érvényességének az elismerését, hogy azok definíciószereiben nem lehetnek a szerződés megkötésének időpontjában kellő pontossággal meghatározottak. Elismert, hogy az adásvétel tárgyául olyan dolog is szolgálhat, amely az adásvétel időpontjában nincs az eladó tulajdonában. Az új szabály az adásvétel körében elfogadott szabályt alkalmazza az engedményezésekre is. E szerint csak az szükséges az érvényességhez, hogy a követelések létrejöttükor meghatározható legyen, hogy az adott követelés az engedményezett követelések közé tartozik-e. Nem létező követelések engedményezése esetén a meghatározhatóságnak a követelés létrejöttének időpontjában kell megvalósulnia.

5:168. § [Értesítés]

(1) **A kötelezett az engedményezésről történő értesítésig az engedményezőnek köteles teljesíteni. Ha a kötelezettet az engedményező értesíti, a kötelezettet az értesítés után csak az új jogosultnak teljesíthet.**

(2) **A nem az engedményezőtől származó értesítés esetén a kötelezett követelheti az engedményezés megtörténtének igazolását. Ha az értesítés nem az engedményezőtől származik, a kötelezett csak saját veszélyére teljesíthet annak, aki engedményesként fellépett.**

(3) **Ha a kötelezettet az engedményező értesíti az engedményezésről vagy a mástól származó értesítés esetén az engedményező igazolja az engedményezés megtörténtét (érvényes értesítés), a kötelezett értesítése után a kötelezett és az engedményező szerződésének módosítása nem érinti az engedményesnek a kötelezettel szemben fennálló jogait.**

1. Az engedményezési szerződés a megkötésének időpontjában hatályossá válik, az adóssal szembeni hatások kiváltásához azonban még egy aktusra szükség van: ez az engedményezésről szóló értesítés megküldése. Az adós ugyanis csak ettől az időponttól kezdve képes az új helyzetnek megfelelően teljesíteni. A Javaslat elhagyja a Ptk. 328. § (3) bekezdésének első fordulát, amely előírta, hogy az engedményezésről a kötelezettet értesíteni kell. A jogirodalom és a bírói gyakorlat nem tekintette az engedményezés érvényességi feltételének az értesítést.

A hatályos szabályokcikai megegyezően, az értesítés adósvédelmi szerepet tölt be, az engedményezési szerződés megkötésével ugyanis a jogügylet perfektté válik, harmadik személyekkel szemben hatályosul. Az adós azonban az engedményezésről történő értesítésig kötelemszüntető hatállyal teljesíthet az engedményezőnek.

2. A hatályos szabály fenntartása indokolt. Ha az engedményező értesíti az adóst, nincs olyan indok, amely szükségessé tenné az engedményezés igazolását. Ha azonban az adóst más értesíti, az adós csak az engedményezés megtörténtének bizonyítása esetén nem teszi ki magát a kétszeri teljesítés veszélyének. A bizonyítás tipikus módja az engedményezési szerződés bemutatása.

3. A Javaslat új szabályt vezet be, amikor kimondja, hogy az adós értesítése után az adós és az engedményező szerződésének módosítása nem érinti az engedményesnek az adóssal szemben fennálló jogait. A korábbi szabályok nem rendezték az adós és az

engedményező szerződésmódosításának érvényességét és hatályosságát. Az engedményezés és az adós arról való értesítése nem járhat azzal a joghatással, hogy az eredeti szerződést a felek a későbbiekben nem módosíthatják. Az engedményes védelme azonban megkívánja, hogy az engedményes jogai ne csorbulhassanak rajta kívül álló okból. Ezért szükséges kimondani, hogy az adósnak az engedményezésről való értesítését követően az eredeti szerződés módosítása az engedményessel szemben nem hatályos.

5:169. § [Az engedményezés joghatásai]

(1) **Az engedményezéssel az engedményes az engedményező helyébe lép, és átszállnak rá a követelést biztosító, járulékos mellékkötelezettségekből eredő jogok is.**

(2) **A kötelezettnek az engedményezésről való érvényes értesítése az elévülést megszakítja.**

(3) **A kötelezett az engedményessel szemben érvényesítheti azokat a kifogásokat és - ha erről a jogáról nem mondott le - beszámíthatja azokat az ellenköveteléseket is, amelyek az engedményezővel szemben az érvényes értesítéskor már fennállt jogalapon keletkeztek.**

1. Ez a paragrafus az engedményezés legfontosabb joghatásait határozza meg. Ahogy a tartozásátvállalás nem alkalmas arra, hogy a szerződés adósi pozíciójában jogutódlást eredményezzen, az engedményezés sem alkalmas a hitelezői pozíció átruházására. Az engedményezés mindig kizárólag egyes követelésekre vonatkozik, nem pedig az egész jogviszonyra. Ebből következik, hogy az adós pozícióját az engedményezés nem érinti, különösen megmarad az adós jognyilatkozatainak címzettje ugyanaz (például adásvétel esetén a szerződés megtámadása az akaratnyilatkozat hibája, mennyiségi kifogás, változások bejelentése stb. miatt). Az engedményezés - és a kötelemben való jogutódlás - dacára az engedményező megmarad a szerződésből fakadó hatalmasságok gyakorlására jogosultnak, és továbbá is őt illeti meg a megtámadási jog, valamint hibás teljesítés esetén a kijavítás és az árleszállítás követelésének joga.

A Ptk. kimondja, hogy az engedményezéssel átszállnak az engedményesre a követelést biztosító zálogjogból és kezességből eredő jogok is. A Javaslat a zálogjogra és a kezességre való utalás helyett általában utal a szerződést biztosító, járulékos mellékkötelezettségekre. A szerződést biztosító, de nem járulékos mellékkötelezettségek (például garancia) nem szállnak át automatikusan az engedményesre, de azok átruházásáról a felek természetesen megállapodhatnak.

2. Indokolt az elévülés megszakítását kimondó szabályt [Ptk. 329. § (2) bekezdés] fenntartani, mivel az engedményezésről való értesítés a követelésről való rendelkezését fejezi ki. Az elévülés a követelés esedékessé válásával kezdődik. Nem esedékes követelések engedményezése esetén elévülésről, és így annak megszakadásáról sem beszélhetünk. Esedékes követelések esetén az adósnak az engedményezésről való értesítése azonban a követelés elévüléséhez vezet.

3. A hatályos szabályok megfelelően szabályozták a beszámítás és a kifogások kérdését, az ahhoz kapcsolódó bírói gyakorlat sem vetett fel kérdéseket, nem szükséges tehát módosítani a Ptk. 329. § (3) bekezdését. A bekezdés lehetővé teszi, hogy az engedményes által is érvényesíthető legyen az adós és az engedményező közötti szerződésnek az a kikötése, amely szerint az adós nem jogosult az engedményezett követeléssel szemben beszámítással érvényesíteni az engedményezővel szembeni követeléseit.

5:170. § [Többszöri, utólagos és részleges engedményezés]

(1) **Ha a kötelezett azonos engedményezőtől származó azonos követelés több engedményezéséről kap érvényes értesítést (többszöri engedményezés), akkor szabadul, ha az elsőként kapott értesítésnek megfelelően teljesít.**

(2) Ha a kötelezettet az engedményes engedményese is értesíti (utólagos engedményezés), akkor szabadul, ha az utolsó érvényes értesítésben foglaltaknak megfelelően teljesít.

1. A korábbi szabályok nem rendezték a teljesítés során felmerülő kérdéseket. Bár ezek a szabályok a szerződési jog általános szabályaiból levezethetőek, szükséges a többszöri engedményezésnek, az utólagos engedményezésnek és a követelések részleteinek engedményezésének normatív szabályozása, mivel az engedményezésről való értesítés lényeges funkciója az adós védelme: a szabályokból az adós számára világosan ki kell derülnie, hogy milyen esetekben kinek köteles és jogosult teljesíteni.

Az adósvédelem elvéből következik, hogy az értesítés esetében nem érvényesül az elsőként szerző védelme. Ha azonos követelést többször engedményeztek, az első engedményes szerezte meg a követelést, hiszen később az engedményező olyan követelést engedményezett, amelynek már nem ő volt a jogosultja, és amely felett így rendelkezési joggal nem bírt. Igaz, hogy ilyen esetekben a későbbi engedményes nem szerezte meg a követelést, ha azonban elsőként értesíti az adóst, jogosult lesz a teljesítést követelni. Az adós ugyanis nincs abban a helyzetben, hogy megállapítsa, hogy történt-e korábbi engedményezés. Természetesen ez nem érinti a korábbi engedményes jogát, hogy a követelést érvényesítő engedményestől jogalap nélküli gazdagodás címen követelje az adós által teljesített összeg kifizetését.

2. Utólagos engedményezés esetén a többszöri engedményezéssel ellentétben nem érvénytelen engedményezésről van szó, hanem arról, hogy a követelést megszerző engedményes továbbengedményezte a követelést. Az adós annak köteles teljesítenie, aki a követelés esedékessé válásakor jogosultnak minősül, utólagos engedményezés esetén tehát az adós az utolsóként értesítő engedményesnek köteles teljesíteni. Ezekben az esetekben az engedményezés bizonyítékaul benyújtott okiratokból megállapítható, hogy melyik engedményezés a legkésőbbi, így az adós számára nem jelent problémát annak megfelelően teljesíteni.

Követelések részeinek az engedményezésekor részben eltérő problémák merülnek fel. Ha az engedményezés tárgya osztható követelés, annak több részletben történő engedményezése az adós számára költségekkel járhat, mivel nem egy, hanem adott esetben rendkívül sok engedményesnek kell teljesítenie, ezáltal az adósság nyilvántartásával és a teljesítéssel járó költségek jelentősen megnövekednek. A javaslat az engedményezés körében elismeri a követeléseknek részletekben való engedményezését, mivel az gazdaságilag szükséges. A felmerült költségek megtérítését azonban az adós követelheti az engedményestől.

5:171. § [Szavatosság]

(1) Visszterhes engedményezés esetén az engedményező az engedménnyessel szemben szavatol:

- a) a követelés létezéséért;
- b) a követelés felett való rendelkezési jogának fennállásáért; valamint
- c) azért, hogy a kötelezettnek nincs olyan ellenkövetelése, amelyet az engedményezett követelésbe való beszámítás útján érvényesíthet.

(2) Visszterhes engedményezés esetén az engedményező rosszhiszemősége esetén szavatol az engedménnyessel szemben a kötelezettnek az engedményezési szerződés megkötésének időpontjában fennálló fizetőképességéért.

(3) Az engedményező szavatossága nem áll fenn, ha a követelést kifejezetten bizonytalan követelésként ruházta át.

1. A hatályos szabályok nem rendezik egyértelműen az engedményező felelősségének kérdését. A Ptk. 330. § (1) bekezdésben foglalt kezesi felelősség mellett ugyanis a 330. § (2) bekezdése az adásvétel szabályaira, és így a jogszavatosság szabálya-

ira is utal. Problémát jelent továbbá, hogy az engedményező kezesi felelőssége nem bír kellő preventív hatással, mivel az csak az engedményezés fejében kapott ellenérték erejéig áll fenn. Célszerű ezért az engedményező felelősségét egységesíteni, azt a korábbinál szélesebb körre kiterjeszteni és a tartalmát pontosan meghatározni.

Az egyébként jelentős mértékben eltérő külföldi szabályok egyik közös pontja, hogy az engedményező szavatol az általa engedményezett követelés létezéséért és azért, hogy jogosult a követelést engedményezni. Az általános gyakorlat szerint a szavatosság csak visszterhes engedményezés esetében létezik; ha az engedményes nem fizetett a követelés megszerzéséért, az engedményező csak külön szerződéses kikötés esetén szavatol a követelés meglétéért. Ilyen esetekben ugyanis - a felek eltérő kikötésének hiányában - nem indokolt, hogy az engedményezőt ilyen kötelezettség terhelje.

A javaslat ezért három esetkörüre mondja ki az engedményező szavatosságát.

Az engedményező szavatol a követelés létezéséért. Ha az engedményező olyan követelést engedményez, amely nem létezik, az engedményes a követelés megszerzéséért fizetett „vétellár” ellenére nem szerez semmit, hiszen az engedményező nem létező követelést nem tud átruházni. Indokolatlan lenne, ha ezekben az esetekben az engedményező szavatossága nem állna fenn.

- Az engedményező szavatol a követelés felett való rendelkezési jogának fennállásáért. A követelésen való rendelkezési jog fennállásáért való szavatosság nem az engedményezést kizáró kikötések miatt szükséges, hiszen a javaslat az ilyen kikötéseket harmadik személyekkel szemben hatálytalannak minősíti. A rendelkezési jogért való szavatosság azokban az esetekben jelent az engedményes számára védelmet, amikor az engedményező a követelést már korábban engedményezte.

- Az engedményező szavatol azért, hogy az adósnak nincs olyan ellenkövetelése, amelyet az engedményezett követelésbe való beszámítás útján érvényesíthet. Az adós esetleges ellenkövetelése az engedményes számára komoly kockázatot jelenthet. Mivel az engedményezés időpontjában az engedményező tisztában lehet azzal, hogy az adósnak van-e olyan ellenkövetelése, amelyet az engedményezett követeléssel szemben beszámítás útján érvényesíthet, gazdaságilag racionális az ilyen ellenkövetelések nemlétezéséért való szavatosságot az engedményezőre telepíteni.

A szabályozás módosításával feleslegessé vált a Ptk. 330. § (2) bekezdése, amely a szavatosság szabályaira történő utalás mellett az engedményezésre az adásvétel szabályait is alkalmazni rendelte. Az adásvétel szabályai közül - az engedményezés tárgyának sajátosságaiból adódóan - kizárólag a felelősségi szabályok alkalmazhatóak; engedményezés esetén fogalmilag kizárt a tulajdonjog fenntartása vagy az adásvétel különös nemeinek alkalmazása.

2. A régi magánjogunkban vitatott volt a fizetőképességért való szavatosság. Az 1900-as tervezet elméletileg indokolatlannak és gyakorlatilag nem kívánatosnak tartotta az adós fizetőképességéért való felelősséget, míg az Mtj. 1223. §-a értelmében az engedményező szavatolt a visszterhes fejében átruházott követelések behajthatóságáért. Az engedményezőnek a szavatosságát arra a körre ésszerű kiterjeszteni, amelyért való szavatosság kevesebb költséget jelent az engedményező, mint az engedményes oldalán. Az adós fizetőképességéért való szavatosság ebből a szempontból részben kilóg a szavatossági szabályok közül, hiszen arra az engedményezőnek semmilyen ráhatása sincs. A javaslat ezért az engedményezőnek az adósnak az engedményezési szerződés megkötésének időpontjában való fizetőképességéért szavatosságát kizárólag az engedményező rosszhiszemősége esetére mondja ki. Az engedményező szavatosságának tehát az a feltétele, hogy az engedményezés visszterhes legyen és az engedményező az engedményezés időpontjában rosszhiszemű legyen, azaz tudja (vagy tudnia kellene), hogy az adós fizetésképtelen.

3. Az engedményezés szabályai diszpozitívek, ezért az engedményező kizárhatja a felelősségét az (1) bekezdésben felsorolt kérdések bármelyikében. A javaslat azokra az esetekre, amelyekben az engedményező a követeléseket kifejezetten bizonytalan követeléseként ruházta át, főszabályként mentesíti az engedményezőt a felelősség alól. Az ügylet céljával ellentétes lenne ugyanis ilyen esetekre is kimondani az engedményező felelősségét.

5:172. § [Jogok engedményezése]

Az engedményezésre vonatkozó szabályok törvény eltérő rendelkezésének hiányában megfelelően alkalmazandók az olyan jogok átruházására is, amelyek a jogosultat egy jogváltozás egyoldalú létrehozására hatalmazzák fel.

A Ptk. nem rendezi a jogok átruházásának kérdését, kizárólag a tulajdonjog és a követelések átruházását szabályozza. A jogirodalom ebből - helyesen - arra a következtetésre jutott, hogy jogrendszerünk nem ismeri a jogátruházás intézményét. Jogok átruházására csak abban a körben van lehetőség, ahol ezt törvény külön kimondja. A koncepció határozott célkitűzése volt, hogy a javaslat - a gyakorlat igényének eleget téve - szabályozza a jogátruházás intézményét.

A javaslat a jogátruházást komplex rendszerben oldja meg, mivel eltérő szabályokra van szükség az alakító jogok és az abszolút jogok esetén. A javaslat az adásvétel szabályai után rendezi az abszolút jogok átruházását, e helyütt kizárólag az alakító jogok (ún. hatalmasságok, például a vételi jog) átruházásának szabályait tartalmazza. A javaslat külön szabályt alkot továbbá a szerződési pozíció (azaz az egyik felet megillető jogot és a felet terhelő kötelezettségek összessége) átruházására, amelyet szintén az adásvétel szabályait követően helyez el.

A javaslat az alakító jogok átruházását az engedményezés analógiájára szabályozza, a jogok átruházására utaló szabállyal az engedményezés szabályait rendeli megfelelően alkalmazni. Ez a szabály többek között leszűkíti az átruházható jogok körét. Főszabályként bármely jog átruházható. Nem ruházhatók át azon jogok, amelyek átruházását törvény tiltja, valamint - a személyhez kötött követelések mintájára - a személyhez kötött jogok.

5:173. § [Engedményezés jogszabály vagy hatósági rendelkezés alapján]

Ha a követelés jogszabály vagy hatóság határozat folytán száll át másra, azok eltérő rendelkezése hiányában az engedményezés szabályait kell megfelelően alkalmazni. Ebben az esetben az engedményező szavatossága csak akkor marad fenn, ha ezt kifejezett rendelkezés írja elő.

A javaslat fenntartja a Ptk. 331. §-át. A hatályos jogban is léteznek olyan jogszabályok, amelyek alapján követelések átruházására kerül sor. Ilyen például a büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról szóló 2001. évi LXXXV. törvény.

II. Fejezet

Tartozásátvállalás

5:174. § [Tartozásátvállalás]

(1) Ha a kötelezett és a jogosult megállapodik egy harmadik személlyel (átvállaló) abban, hogy a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló tartozását átvállalja, a jogosult a szolgáltatást kizárólag az átvállalótól követelheti.

(2) Az átvállalót mindazon jogok megilletik, amelyek a kötelezettet a jogosulttal szemben a szerződés alapján megillették.

(3) A tartozásátvállalással a követelést biztosító mellékötelezettségek megszűnnek. Fennmarad a követelést biztosító mellékötelezettség, ha a mellékötelezettség kötelezettje így rendelkezik.

1. A javaslat változtat a hatályos jog szabályán a tartozásátvállalás modelljének tekintetében. A Ptk. 332. § (1) bekezdése a tartozásátvállalást - eltérően a Ptk. hatálybalépését megelőző megoldástól - a régi és az új jogosult kétoldalú megállapodásának tekinti. A jogosult jóváhagyása a Ptk. 215. § (1) bekezdése szerint a szerződés létrejöttének, míg a jogirodalom álláspontja szerint hatályosságának feltétele. A javaslat a tartozásátvállalást a régi és az új kötelezett, valamint a jogosult háromoldalú szerződésének tekinti. A tartozásátvállalás létrejöttének dogmatikai korrekciója nem érinti a tartozásátvállalás gyakorlatát, mivel a jogviszonyban a gazdasági racionalitás alapján mindhárom fél közreműködése szükséges volt.

2. A javaslat változatlan formában tartja fenn a Ptk. 332. § (2) bekezdését. Mivel az átvállaló a kötelezett helyébe lép a kötelezeten, megilleti minden jog, amely a kötelezettet megillette.

3. A (3) bekezdés tartalmában fenntartja a Ptk. 332. § (3) bekezdését, azt azonban - az engedményezés szabályaival összhangban - valamennyi szerződést biztosító mellékötelezettségre kiterjeszti.

5:175. § [Jogosulti jognyilatkozat előzetes megtétele]

(1) A jogosult a tartozásátvállaláshoz szükséges jognyilatkozatát előzetesen is megteheti.

(2) Az (1) bekezdésben szabályozott esetben a tartozásátvállalás a jogosult értesítésével válik hatályossá.

(3) A jogosult jognyilatkozata megtételekor lemondhat a visszavonás jogáról. Lemondás hiányában a jognyilatkozat visszavonható.

1. A javaslat - összhangban az Európai Alapelvek 12:101. cikkely (2) bekezdésével és az UNIDROIT Alapelvek 9.2.4. cikkely (2) bekezdésével - lehetővé teszi, hogy a hitelező előzetes jognyilatkozatával lehetővé tegye a tartozásátvállalás létrejöttét. A hitelező előzetes jognyilatkozata jelentősen meggyorsítja és ezáltal olcsóbbá teszi a tartozások átvállalását azáltal, hogy a jogosulttal szembeni mozzanat elmaradhat. Ilyen esetekben ugyanis a tartozásátvállalás létrejön a régi és az új kötelezett megállapodásával.

Bár a javaslat nem tekinti tipikusnak azokat a helyzeteket, amelyekben a hitelező előzetesen hozzájárulna ahhoz, hogy az adós a felülvizsgálata nélkül megszabaduljon tartozásától, bizonyos piacokon ez gyakori. A hitelszerződéseknek például jellemző tartalma, hogy a kötelezett előzetesen megadja a hozzájárulását ahhoz, hogy a bank a hitelt átruházza. A hitelátruházás során egyaránt szükség lehet tartozás átvállalásra és szerződésátruházásra is.

2. A jogosult előzetes jognyilatkozata esetén a főszabály helyett - amely szerint a tartozásátvállalás a tartozásátvállalási szerződés létrejöttével válik hatályossá - más megoldásra van szükség. A tartozásátvállalás ebben az esetben megvalósul a kötelezett és az átvállaló megállapodásával. A jogügyletnek a jogosulttal szembeni hatályosulásához szükség van a jogosultnak a tartozásátvállalás létrejöttéről történő értesítésére.

3. A jognyilatkozat - a kötelezett közötti bizalmi kapcsolattól függően - visszavonhatóan és visszavonhatatlanul is megtehető. A jogosult számára jelentős kockázatot jelent a visszavonhatatlan jognyilatkozat, mivel ezáltal elveszti a kötelezett személye feletti kontrollt, és az eredeti kötelezettnél kevésbé fizetőképes átvállaló tartozásátvállalását sem akadályozhatja meg. Erre jelenthet megoldást a visszavonható jognyilatkozat. A jogviszonyok kiszámíthatósága iránti igény azonban megkívánja, hogy a jogosult nyilatkozatának megtételekor tegye egy-

értelművé, hogy az visszavonható-e, és ha igen, milyen körülmények esetén vagy milyen módon.

5:176. § [Teljesítésátvállalás és tartozáselvállalás]

(1) Ha harmadik személy megállapodik a kötelezettel a kötelezett tartozásának átvállalásáról (teljesítésátvállalás), a harmadik személy köteles lesz a kötelezett tartozását teljesíteni vagy a kötelezettet olyan helyzetbe hozni, hogy az lejáratkor teljesíthessen. A jogosult nem követelheti a tartozást a harmadik személytől.

(2) Ha a felek a megállapodásról a jogosultat értesítik (tartozáselvállalás), kötelezetti egyetemlegesség jön létre. Tartozáselvállalás esetén az egyetemleges kötelezettet mindazon jogok megilletik, amelyek a kötelezettet a jogosulttal szemben a szerződés alapján megillették. A tartozás elvállalója nem jogosult beszámítani a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló egyéb követelését.

1. A Javaslat újra szabályoz két, a régi magánjogunkban ismert jogintézményt: a teljesítésátvállalást és a tartozáselvállalást. A teljesítésátvállalás nem valódi tartozásátvállalás, hanem a régi kötelezett és az átvállaló szerződése, amelyben az átvállaló arra vállal kötelezettséget, hogy esedékességkor a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló tartozását az átvállaló fogja teljesíteni. A megállapodás kizárólag a felek között hatályos, a jogosult és az átvállaló között nem hoz létre jogviszonyt, így a jogosult nem követelheti a tartozás teljesítését az átvállalótól. Az átvállaló nemteljesítése esetén az eredeti kötelezett szerződésszegés címen fordulhat szembe az átvállalóval. A felek célja lehet magának a teljesítésátvállalásnak a létrehozása, de a teljesítésátvállalás jelenthet egy közbenső lépést a tartozáselvállalás vagy akár a tartozásátvállalás felé is.

2. Tartozáselvállalás esetén új adós jelenik meg a kötelemben. A tartozáselvállalás rokon a teljesítésátvállalással abban a tekintetben, hogy nem következik be alanycsere a kötelemben: a régi adós nem szabadul a kötelezettsége alól. A két intézmény között a legfőbb különbség az, hogy tartozáselvállalás esetén az átvállaló és a hitelező közvetlen jogviszonyba kerülnek egymással, a hitelező az átvállalótól jogosult követelni a tartozás teljesítését.

A tartozásátvállalással összhangban a tartozáselvállaláshoz kapcsolódó kifogások is négy esetkörben merülhetnek fel: (i) magából a jogviszonyból eredő kifogások, (ii) a régi adós személyes kifogásai, (iii) az átvállaló kifogásai és (iv) a régi és az új adós személyes kifogásai. Mivel a tartozásátvállalás következtében az átvállaló az adós helyébe lép, megilletik mindazok a kifogások, amelyek a régi adóst megillették, az átvállaló tehát a régi adós személyéhez kötődő kifogások kivételével minden kifogást felhozhat a hitelezővel szemben.

A Javaslat nem tartalmaz külön rendelkezést arra, hogy harmadik személy a jogosulttal megállapodhat-e az eredeti kötelezett tartozásának átvállalásáról, mivel ezt a szerződések általános szabályainak (harmadik személy részéről felajánlott teljesítés) kell rendezniük. A Javaslat 5:27. §-a bekezdése kimondja, hogy a jogosult a harmadik személy részéről felajánlott teljesítést is köteles elfogadni, ha ehhez a kötelezett hozzájárult, és a szolgáltatás nincs személyhez kötve, illetőleg nem igényel olyan szakértelmet vagy képességet, amellyel a harmadik személy nem rendelkezik. A kötelezett hozzájárulása nem szükséges, ha a harmadik személynek törvényes érdeke fűződik ahhoz, hogy a teljesítés megtörténjék. A Ptk. miniszteri indoklása rendkívül fontos szempontra világít rá, amikor kimondja, hogy a harmadik személy részéről történő teljesítés nemcsak a kötelezett érdekei szempontjából járhat hátrányokkal, hanem a kötelezett érdekeit is veszélyeztetheti. A harmadik személy a teljesítést többnyire azért ajánlja fel a jogosultnak, mert valamilyen terve van a kötelezettel szemben. A Ptk. a kötelezett érdekeit védi, amikor figyelembe veszi, hogy „a harmadik személy teljesítése ugyanis nem

szükségszerűen előnyös a kötelezetre; erkölcsi hátrányokat jelenthet, a teljesítő harmadik személlyel szemben nem kívánatos lekötelezettséget eredményezhet stb.” Minderre tekintettel a törvény feltételként szabja meg a kötelezett hozzájárulását is. A kötelezett hozzájárulása nélkül a harmadik személy tehát a szerződéses kötelezettséget nem teljesítheti. Ha a felajánlott szolgáltatást a jogosult mégis elfogadja, ehhez nem fűződnek a teljesítés jogkövetkezményei.

5:177. § [Tartozásátvállalás jogszabály vagy hatósági rendelkezés alapján]

Ha a tartozás jogszabály vagy hatóság határozata folytán száll át másra, azok eltérő rendelkezése hiányában a tartozásátvállalás szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Nem szükséges módosítani a Ptk. 333. §-át az ún. törvényi tartozásátvállalás tekintetében. A hatályos jogban is léteznek olyan jogszabályok, amelyek alapján tartozásátvállalásra kerül sor. Ilyen például a büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítő Védelmi Programjáról szóló 2001. évi LXXXV. törvény. A tartozásátvállalás szabályai szubszidiáriusan érvényesülnek abban az esetben, ha a tartozás jogszabály vagy hatóság határozata alapján: azok alkalmazására csak annyiban kerülhet sor, amennyiben a jogszabály vagy a hatósági határozat másként nem rendelkezik.

VIII. Cím

A szerződés teljesítés nélküli megszűnése

5:178. § [Megszüntetés megállapodással]

(1) A felek a szerződést közös megegyezéssel megszüntethetik vagy - ha a teljesített szolgáltatások természetben visszatéríthetők - felbonthatják. A szerződés megszüntetése vagy felbontása a szerződésből eredő kötelezettségeket megszünteti.

(2) A szerződés megszüntetése esetében a szerződés a jövőre nézve szűnik meg, és a felek további szolgáltatásokkal nem tartoznak. A megszűnés előtt már nyújtott szolgáltatás szerződésszerű pénzbeli ellenértékét meg kell fizetni, ha pedig a már teljesített pénzbeli szolgáltatásnak megfelelő ellenszolgáltatást a másik fél nem teljesítette, a pénzbeli szolgáltatás visszajár.

(3) A szerződés felbontása esetében a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal szűnik meg, és a már teljesített szolgáltatások visszajárnak.

1-3. A Javaslat lényegét tekintve fenntartja a Ptk. 319. §-át. A szerződés közös megegyezéssel *ex nunc* hatállyal megszüntethető és *ex tunc* hatállyal felbontható. A Javaslat pontosítja a Ptk. 319. § (1) bekezdését annak kimondásával, hogy a szerződés felbontására csak akkor kerülhet sor, ha a teljesített szolgáltatások természetben visszatéríthetők. A szerződés felbontása esetében ugyanis a szerződés a megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal szűnik meg, ezért az eredeti állapotot kell helyreállítani, a Javaslat pedig következetesen azon az elvi alapon áll, hogy az eredeti állapot helyreállítása a nyújtott szolgáltatások természetbeli visszatérítését jelenti. Ilyen értelemben rendezi a Javaslat a szerződés érvénytelenségének jogkövetkezményeit is. Ha tehát a szerződéskötés előtt fennállott helyzetet nem lehet visszaállítani, mert bármelyik szolgáltatás irreverzibilis volt, a szerződés felbontása helyett a szerződés (jövőre szóló) megszüntetésére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. A Javaslat összhangot teremt a kötelelem megszűnésére vonatkozó általános rendelkezésekkel annak kimondásával, hogy a szerződés teljesítés nélküli megszűnése a szerződésből eredő kötelezettségek és jogosultságok megszűnéséhez is vezet.

5:179. § [Megszüntetés egyoldalú nyilatkozattal]

(1) Aki szerződésnél vagy jogszabálynál fogva elállásra vagy felmondásra jogosult, a másik félhez intézett nyilatkozattal szüntetheti meg a szerződést. A szerződés felmondása esetén a szerződés megszüntetésének, elállás esetén a szerződés felbontásának a szabályait kell alkalmazni azzal, hogy elállásra a fél csak akkor jogosult, ha az általa kapott szolgáltatás egyidejű visszaadását felajánlja.

(2) Az elállás jogát a felek meghatározott pénzösszeg (bánatpénz) fizetése ellenében is kiköthetik. A bíróság a túlzott mértékű bánatpénz összegét a kötelezett kérelmére mérsékelheti.

(3) A tartós jogviszonyt létrehozó, határozatlan időre kötött szerződést megfelelő felmondási idő alkalmazásával bármelyik fél felmondhatja.

1. A Javaslat a megegyezéssel történő szerződésmegszüntetés mellett kivételesen továbbra is lehetőséget enged a szerződés egyoldalú megszüntetésre. A Javaslat ezt új szerkezeti megoldással szabályozza. A Ptk. 320-321. §-ai külön paragrafusban szabályozták az elállás és a felbontás jogintézményét. Mivel a szabályok között több rendelkezés megismétlődött, a Javaslat egybevonja a két jogintézmény szabályait, és kizárólag az eltéréseket szabályozza. Az (1) bekezdés világossá teszi, hogy az *ex tunc* hatályú megszüntetést jelentő elállásra a felbontás, míg az *ex nunc*

hatályú megszüntetést jelentő felmondásra a megszüntetés szabályai alkalmazandóak. A Javaslat ennek megfelelően külön is kimondja, hogy elállásra a fél csak reverzibilis szolgáltatások esetében, vagyis csak akkor jogosult, ha az általa kapott szolgáltatás egyidejű visszaadására képes, és azt felajánlja. Ez a megoldás a bírói gyakorlatban már elfogadott (BH 2004/320. és 321. sz.).

2. A Javaslat változatlan formában tartja meg a Ptk. 320. § (2) bekezdésben szabályozott bánatpénz kikötésének és annak bírósági mérséklésének a lehetőségét. A bánatpénz a másik fél kártalanítását szolgálja. Ilyen esetben a joggyakorlat alapján a bánatpénz értékét meghaladó kár megtérítése nem követelhető, hiszen a felek a szerződésbeli a bánatpénz megfizetésére tekintettel kötötték ki az elállás jogát, így jogellenesség az álló oldalán nem merül fel.

3. A Javaslat a tartós jogviszonyt létrehozó, határozatlan időre kötött szerződésekre - különös tekintettel az atipikus, és ezért a Javaslatban sem szabályozható szerződéses viszonyokra - az általános szabályok között biztosítja a felmondás lehetőségét. A Javaslat a felmondás feltételeit rugalmasan, a bírói gyakorlat számára kellő szabadságot engedve határozza meg, ezért a rendes felmondáshoz határidőt nem tűz, hanem a méltányosság követelményeihez köti. Lehetőség van arra is, hogy a másik fél, akinek a felmondás, illetőleg annak időpontja a lényeges jogi érdekét súlyosan sérti, a szerződés határozott időre történő átalakítását kérje.

Tanulmányok

Észrevételek az új Ptk. Családjogi Könyve Javaslatának a házassági vagyoni jogra vonatkozó rendelkezéseihez (I. rész)

I. Ellenérvek a törvényes vagyoni jogi rendszer „kettősségével” és annak indokaival szemben a házastársak mindennapi életvitelét és a foglalkozásának gyakorlását, illetve üzleti életben való részvételét szolgáló (vállalkozói) vagyoni vonatkozásában

1. A törvényes és a szerződéssel választható ún. alternatív vagyoni jogi rendszerek elemeinek keveredése

Az új Ptk. Családjogi Könyv *Javaslat* általános indokolásának 3. pontja a házassági vagyoni jog szabályozása terén - véleményünk szerint helyesen - az ún. *törvényes vagyoni jogi rendszerként* az évtizedeken át bevált és az ítélkezési gyakorlat tapasztalatai szerint a házastársak kölcsönös szándékának is leginkább megfelelő - *reálszerzés elvén alapuló - vagyoni közösségi rendszert* tartja fenn, az ún. *alternatív vagyoni jogi rendszerek* választásának a lehetőségére pedig - a már kialakult gyakorlattal lényegében megegyező módon - kizárólag a *házassági vagyoni jogi szerződés keretei között* ad módot.

Az a tény ugyanis, hogy a házassági vagyoni jogi szerződés a gyakorlatban annak ellenére sem terjedt el, hogy a házassági vagyoni jogi szabályok már csaknem 20 évvel ezelőtt, 1987. július 1-jén diszpozitív jellegűekké váltak, már önmagában is arra utal, hogy az általános társadalmi felfogás szerint a házastársak kölcsönösen egyenlő arányban részesedni kívánnak és kölcsönösen egyenlő arányban részesíteni is kívánják egymást a közösen megszerzett vagyonból.

Helyeselhető az is, hogy a gazdasági rendszerváltással összefüggésben a polgári jogi vagyoni, és - ebből következően - a házastársi közös vagyoni tárgyában és összetételében bekövetkezett változásokkal összefüggésben a közös vagyoni körének és megosztási módjának a meghatározásával kapcsolatban a *Legfelsőbb Bíróság által már kialakított elveket a törvény szövegébe építi be*. Nem értünk viszont egyet annak az indokolásával.

A Családjogi Könyv (a továbbiakban: Csjk.) „Házassági vagyoni jog” címet viselő VI. Fejezete általános indokolásának 2. pontja szerint a Javaslat

„a törvényes vagyoni jogi rendszeren is végigvezeti azt a kettősséget, amely a házastársi vagyoni összetételében megtalálható: a használat, kezelés, rendelkezés joga, valamint a vagyoni megosztása tekintetében is különbséget tesz a házastársak mindennapi életvitelét szolgáló vagyoni, és a házastársak foglalkozásának gyakorlását, üzleti életben való részvételét szolgáló (vállalkozói) vagyoni között. Ennek keretében kísérletet tesz a házassági vagyoni jog és a gazdasági jog szabályai közötti „kapcsolat” megteremtésére. [Lásd 3:43. §, 3:46. § (2) bekezdés, 3:49. § (1) bekezdés a) pont, 3:50. § 2. fordulója, 3:54. § (1) bekezdés b) pont, 3:61. § (2)-(3) bekezdés]. Külön szabályok vonatkoznak a család hajlékúlag szolgáló házastársi közös lakásra is, és pedig nemcsak a használatnak a házasság felbontása esetére való rendezésére, hanem a lakással (annak használatával) való rendelkezésre az életközösség fennállása alatt - beleértve az egyik házastárs különvagyónába tartozó vagy egyéb kizárólagos jogcíme folytán használt lakást is (Lásd 3:50. § első fordulója, 3:76-77. §-ok).

A reálszerzés elvén alapuló vagyoni közösségi rendszer törvényes vagyoni jogi rendszerként való változatlan fenntartása mellett az 1990-es évek közepe óta a házastársak vagyoni összetételében bekövetkezett változások önmagukban még nem indokolhatják azt, hogy a törvényes vagyoni jogi rendszer a használat, a kezelés és a rendelkezés jogának, valamint a közös vagyoni megosztásának a szabályozása terén különböztethessen aszerint, hogy az egyes vagyontárgyak a házastársak mindennapi életvitelét vagy valamelyikük foglalkozásának gyakorlását, illetve az üzleti életben való részvételét szolgálják.

Ennek az álláspontnak az elfogadása, és az egyes vagyontárgyak rendeltetése szerinti „kettősségnek” a törvényes vagyoni jogi

gi rendszeren történő - a javaslat által szándékolt - végigvezetése ugyanis valójában azt eredményezné, hogy törvényes vagyoni jogi rendszerként a reálszerzés elvén alapuló házastársi vagyoni közösségi rendszer - a javaslat indokolásával ellentétben - kizárólag „a házastársak mindennapi életvitelét szolgáló vagyontárgyak” vonatkozásában maradna fenn változatlanul, míg „a házastársak foglalkozásának gyakorlását, üzleti életben való részvételét szolgáló (vállalkozói) vagyontárgyak vonatkozásában a törvényes vagyoni jogi rendszer annak ellenére is a vagyoni közösségi, a közszerzeményi és a vagyonekülönítési rendszer egyes elemeit ötvözné, hogy az utóbb említett vagyoni jogi rendszerek - a közös vagyon összetételétől függetlenül - a javaslat szövege és indokolása szerint egyaránt csak házassági vagyoni jogi szerződéssel lennének kiköthetők.

Az ilyen megoldásnak nem csupán az szól ellene, hogy az lényegében kétféle ún. törvényes vagyoni jogi rendszer bevezetését eredményezné, hiszen - a törvényes vagyoni jogi rendszer(ek) diszpozitív jellege folytán - házassági vagyoni jogi szerződés keretében továbbra is maguk a házastársak dönthetnének szabadon abban, hogy az üzleti (vállalkozási) célú vagyoniukra a család fogyasztási célját szolgáló vagyoni irányadó törvényes vagyoni jogi rendszernek megfelelő, vagy attól eltérő szabályokat, illetve eltérő vagyoni jogi rendszereket alkalmaznak-e vagy sem.

Ellene szól a javaslat szerinti „kettősség törvényes vagyoni jogi rendszeren történő végigvezetésének” az is, hogy az egyes vagyoni jogi rendszerekben az aktív és passzív közös és különvagyoni körök, a használat, a kezelés és a rendelkezés jogának, valamint a közös vagyon megosztásának a szabályai nem „ötlet-, illetve véletlenszerűen”, hanem a házastársak egymással szemben érvényesíthető vagyoni igényeivel, az említett igények dologi jogi, illetve kötelmi jogi jellegével, a házastársak rendelkezési jogának a korlátlan vagy korlátozott voltával, továbbá az ügyletkötésben részt nem vett házastársnak a házastársa által kötött ügyletért az ügyletkötő harmadik személlyel szemben fennálló korlátlan vagy korlátozott felelősségével, vagy annak hiányával szerves összefüggésben kerülnek meghatározásra az alábbiak szerint:

A vagyonekülönítő rendszerek

A vagyonekülönítő rendszerek lényege az, hogy a házastársak a házasságkötés előtt és a házassági életközösség ideje alatt szerzett vagyonuk tekintetében egyaránt megtartják vagyoni függetlenségüket, az általuk megszerzett vagyonuk mindegyikének egymástól független tulajdona marad, mindkettejüket megilleti a saját vagyona feletti önálló rendelkezés és kezelés joga, egymás tartozásaiért pedig nem felelnek.

A vagyoniösszesítő rendszerek

A vagyoniösszesítő rendszerek alapja ezzel szemben a házastársak minden vagyonának közös vagyontömeggé való egyesítése és annak valamelyik házastárs, éspedig rendszerint a férj rendelkezése alá utalása. Egyes jogrendszerekben ez az egyesülés teljes egészében végbemegy, és a házastársak összes vagyona mindkettőjük közös tulajdonává válik. Más jogrendszerekben azonban a közösség csak a férj rendelkező és vagyonekezelő joga szempontjából, valamint kifelé - a harmadik személyekkel szemben fennálló felelősség tekintetében - érvényesül, míg egymás közti viszonyukban megtartják a vagyoni különállásukat. Ismeretesek olyan jogrendszerek is, amelyekben a vagyonegyesülés csak részleges: az kizárólag az ingóságok (valamint a pénz és értékpapírok, hasznát hozó jogok) tekintetében jön létre.

A méltánytalanságok kiküszöbölésére mindkét rendszeren belül különböző alrendszerek léteznek, és ilyennek minősülnek - többek között - a szerzeményi közösségen alapuló alrendszerek.

A szerzeményi közösségen alapuló rendszerek

A szerzeményi közösségen alapuló rendszerek mind a vagyonegyesítés, mind a vagyonekülönítés elemeiből magukban foglalnak egyeseket. Az ilyen alrendszerekben ugyanis a házasságkötéskor meglévő, valamint a házasság alatt ingyenesen szerzett vagyontárgyak tekintetében a házastársak vagyoni különválásukat megtartják, a házassági életközösség alatt nem ingyenesen (pontosabban: nem öröklés, illetve ajándékozás jogcímén) szerzett vagyontárgyak azonban közszerzeménynek minősülnek és a házastársak közös tulajdonába kerülnek, azzal, hogy ehhez igazodik a kezelés és rendelkezés joga, valamint a harmadik személyekkel szemben fennálló felelősség is.

A szerzeményi közösségen belül lényeges különbséget mutat a konkrét jogi szabályozás aszerint, hogy az az értéktöbbleti elven vagy a reálszerzés elvén alapul-e.

Az értéktöbbleti elven alapuló szerzeményi közösségi rendszer

Az értéktöbbleti elven alapuló szerzeményi közösségi rendszerben a házastársak egymás közötti, belső jogviszonyában a közszerzeményre nézve dologi hatályú igény nem keletkezik, hanem a közös szerzemény vonatkozásában a házastárs tulajdonszerzésére csak annak a közösség megszűnésével összefüggő megosztásakor kerül sor és ekkor válik külön a házastársak közös és különvagyona is. A megosztás elszámolás útján, akként történik, hogy a házastársaknak az életközösség megszűnésekor meglévő vagyonából levonják az adósságaikat, valamint a különvagyonaik értékét és az így mutatkozó szaporulat minősül közszerzeménynek. A közszerzeményből meg kell téríteni mindkét házastárs hiányzó különvagyont, kivéve azt, amely megtérítésre alapot nem adó okból hiányzik, és az így fennmaradó közszerzemény fele részének a megtérítését a házastársak egymástól kötelmi jogosultság alapján kölcsönösen igényelhetik. A kötelmi jogosultság arra irányul, hogy a közszerzemény fele részét a házastársak kölcsönösen bocsássák egymás elkülönített tulajdonába. Kifelé, harmadik személyekkel szemben azonban mind a férj, mind pedig a feleség vagyona mint két különálló vagyontömeg jelenik meg mindaddig, amíg a közszerzemény megosztására nem kerül sor, függetlenül attól, hogy ezen vagyontömegek egyes elemei különvagyoni vagy közszerzeményi jellegűek-e. A házastársak ennek megfelelően egyaránt szabadon rendelkezhetnek akár a különvagyonukhoz tartozó, akár a szerzeményi vagyontárgyaikkal, és harmadik személyekkel szemben fennálló kötelezettségeikért egyaránt felelnek nemcsak a különvagyonukkal, hanem a szerzeményükkel is.

A reálszerzés elvén alapuló szerzeményi közösség

A reálszerzés elvén alapuló szerzeményi közösség lényege ezzel szemben az, hogy a házastársak vagyona három, egymástól jogi megítélés szempontjából élesen, dologi jogilag elkülönített vagyontömegeből áll: a férj és a feleség különvagyonából, valamint a közös vagyonból. A két különvagyon a házastársak egymástól független kezelése és rendelkezése alatt áll, míg a közös vagyon tekintetében a birtoklás, kezelés és rendelkezés joga egyaránt közös. Az egyes alvagyonok elkülönítése folytán mindegyik alvagyont külön terhelik a saját körén belül felmerülő terhek és kötelezettségek, és közöttük megtérítésnek annyiban van helye, amennyiben az egyik alvagyontól a másik javára költelezés (beruházás) történt, és így az egyik alvagyon a másik alvagyon terhére gazdagodott. Az alvagyonok elkülönüléséhez igazodnak a harmadik személyekkel szembeni felelősség szabályai is (Csjt. Kommentár JJ. 1. kötet 271-274. old., Kovács László: *A házassági vagyoni jog* - IM módszertani útmutató a bírói munkához 5., Budapest, 1983., Csjt. Kommentár III. 158-162. old. - KJK - KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest - 2002.).

Annak természetesen nincs elvi akadály, hogy az egyes vagyontárgyak rendeltetésétől függően lényegében kétféle törvényes vagyoni rendszer kerüljön bevezetésre.

Ebben az esetben viszont a kétféle vagyoni rendszer egymástól merőben eltérő lényeges sajátosságait nem csupán a használat, a kezelés és a rendelkezés jogának, valamint a vagyon megosztásának, hanem a közös és különadósságok körének, továbbá a házastárs által kötött ügyletért fennálló felelősségnek a szabályozása terén is következetesen érvényesíteni kellene, ez utóbbival azonban a Javaslat adós marad.

Adós marad ugyanakkor annak az önmagában is ellentmondó megoldásnak a magyarázatával is, hogy - a törvényes vagyoni rendszerként valamennyi vagyontárgyra nézve változatlanul fenntartani szándékolt házastársi vagyontársasági rendszer mellett - „a házastársi közös vagyon összetételében megtalálható kettősségnek a törvényes vagyoni rendszeren történő végigvezetését” és egymástól lényegesen eltérő szabályozását egyrészt milyen lényeges körülmények indokolják, másrészt azt - annak indokolt volta esetén - a közös- és különadósságok körének, a házastársak rendelkezési jogának és a házastárs által kötött ügyletért való felelősségnek az ugyancsak eltérő szabályozására milyen okból nem terjeszti ki.

2. Az európai jogrendszerek speciális szabályozásának hiánya

A törvényes vagyoni rendszer „kettősségének” az indokolt voltát a Javaslat által részletezett körülmények - véleményünk szerint - nem támasztják alá.

Ennek a „kettősségének” az indokaként a Javaslat VI. Címe általános indokolásának az 1. pontja mindössze azt tartalmazza,

„A házastársak vagyonában sok esetben két, gazdasági szempontból jól szétválasztható vagyonrészt lehet megkülönböztetni: az üzleti (vállalkozási) célú, valamint a házastársak (a család) fogyasztási célját szolgáló vagyont. Bár végső soron mindkettő a család boldogulását, jobb életkörülményeinek kialakítását szolgálja, működtetésük elvei eltérőek: az üzleti vagyon a piac törvényeinek van alávetve, nyereség elérésére törekszik, a családi vagyon pedig elsősorban fogyasztási és használati jellegű és a mindennapi élet szükségleteihez igazodik. A gazdaság átalakulásának logikájából következő fenti különbség azonban a jogi szabályozásban nem tükröződik: a házastársak közös vagyonának használata, kezelése, az azzal való rendelkezés, valamint a vagyonmegosztás tekintetében a szabályok nem tesznek különbséget a vagyon egyes részei között azok rendeltetése szerint.”

A Javaslat „A foglalkozás gyakorlásához szükséges és az üzleti célú vagyon használata és kezelése” címet viselő 3:43. §-ához fűzött indokolásának 1. pontja azt fejt ki, hogy: „a foglalkozás gyakorlását, illetve az egyéni vállalkozás folytatását bénítaná meg ugyanis az, ha az ilyen vagyontárgyakkal kapcsolatban használati jogot biztosítana a törvény a másik házastársnak, aki erre feltehetően nem is tartana igényt, vagy megkívánná a hozzájárulását annak gyakorlásához. Ezért a jogrendszerek többsége az ilyen rendeltetésű vagyontárgyakat kiveszi a közös használat és kezelés alól (Svájci ZGB 229. cikk, német BGB 1546. §, holland Ptk. Első Könyv 96. cikk (2) bekezdés).

A 2. pontja pedig azt mondja ki, hogy: „Ugyancsak fontos tétel annak rögzítése, hogy ha az egyik házastárs gazdálkodó szervezet tagja (részvényese), tagsági (részvényesi) jogait önállóan, házastársa hozzájárulása nélkül gyakorolhatja abban az esetben is, ha vagyoni hozzájárulását a közös vagyonból biztosították. A gazdasági jogszabályok eddig sem voltak tekintettel arra, hogy a gazdasági társaság, szövetkezet, közhasznú társaság tagja házasságban él-e vagy sem, és nem

engednek beleszólást a másik házastársnak az ezzel kapcsolatos döntésekbe. A családjog és a gazdasági jog közötti összeütközést az ilyen esetekben a külső jogviszonyban - a külföldi jogokhoz hasonlóan - a gazdasági jog „javára” kell feloldani, csupán a házastársak belső jogviszonyában állítható korlát: a nem tag (részvényes) házastárs információhoz való joga (ezt biztosítja a holland Ptk. Első Könyvének 98. §-a a vagyont kezelő házastárssal szemben). Az egyéni vállalkozói vagyon házassági vagyoni szempontból nem különül el az egyéni vállalkozó házastárs magánvagyonától, így a családjogi szabályozásban külön nevesíteni kell (a kérdésről részletesen lásd Csúri Eva: *Értékpapírok és társasági részesedések a házassági vagyoni jogban* - HVG-ORAC, Budapest - 2000.).”

Az utóbbi 16 évben bekövetkezett gazdasági átalakulás kétértelműen megváltoztatta a vagyon, és - ebből következően - a házastársi közös vagyon összetételét, ezért a házastársak közös vagyonában sok esetben (de nem feltétlenül) valóban két, gazdasági szempontból jól szétválasztható vagyonrészt lehet megkülönböztetni: az üzleti (vállalkozási) célú, valamint a házastársak (a család) fogyasztási célját szolgáló vagyont.

A házastársak üzleti, illetve vállalkozási célú vagyona azonban nem csupán egyéni vállalkozásba „bevitt vagyontárgyakkal” vagy társas vállalkozásbeli részesedésekből állhat, hanem olyan egyéb vagyontárgyakkal is (nagy értékű ingatlanokkal, értékpapírokkal, külföldi fizetőeszközökkel stb.), amelyek hasznosításából, várható értékelkedéséből vagy árfolyamnyereségéből jelentősebb értékű nyereséget, vagyonszerzést remélnek. Az utóbb említett üzleti célú vagyontárgyak - az egyéni, illetve társas vállalkozási céllal megszerzett vagyontárgyakkal hasonlóan - „a piac törvényeinek vannak alávetve”, és a megszerzésüket is a nyereség megszerzésének célzata motiválja ugyan, e vagyontárgyak vonatkozásában azonban önmagában az üzleti kockázat tényét a Javaslat maga sem ítéli olyan körülménynek, amely az általánostól eltérő szabályozást szükségessé vagy legalábbis indokolttá tenné.

Az új Polgári Törvénykönyv koncepciójának a házassági vagyoni jogról szóló 7. pontja szerint: „A családjogi ítélkezésben és a kommentárirodalomban is felmerült a házassági vagyoni jog és a társasági jog, vagy legalábbis a házassági vagyoni jog és egyes társasági formák vagyoni viszonyai közötti összhang keresése. Meg kell mégis jegyezni, hogy arra tekintet nélkül, hogy melyik házassági vagyoni rendszert követik, egyetlen külföldi jog házassági vagyoni jogában sem találkozik ennek a kérdésnek a felvetésével és ebben a kérdésben külön szabályozással. (Magyar Közlöny 2002/15. szám II. kötet 49-51. old.)

A több évszázados kapitalista (tőkés) múltra visszatekintő nyugat-európai országok házassági vagyoni rendszerei eltérő szabályozásának a hiánya ugyanakkor - véleményünk szerint - már önmagában is arra utal, hogy pusztán az egyéni vállalkozói vagyon és a gazdasági társasági részesedések házassági vagyoni jellegével és a házastársak közötti megosztásával összefüggő jogalkalmazási problémák az említett vagyontárgyaknak az általánostól eltérő szabályozását nyilvánvalóan nem indokolhatják.

A foglalkozás gyakorlását, illetve az egyéni vállalkozás folytatását az elmúlt 15 évben nem bénította meg, és nyilvánvalóan a jövőben sem bénítaná meg az, hogy az említett tevékenységek folytatásához szükséges vagyontárgyakra vonatkozóan a Csjt. - az egyéb vagyontárgyakkal hasonlóan - mindkét házastárs számára közös használati, kezelési és rendelkezési jogot biztosított, illetőleg azt az új Csjk. is változatlanul biztosítaná. A vagyontársaság fennállása alatt ugyanis mindkét házastársnak kölcsönös vagyoni és egzisztenciális érdeke fűződik ahhoz, hogy házastársa a kereső-, illetve jövedelemszerző tevékenységét zavartalanul folytathassa, és ezáltal a házaspár közös vagyonát is folyamatosan gyarapíthassa. Erre egyébként a Javaslat indokolása maga is utal azzal, hogy „a másik házastárs a használatra feltehetően nem is tartana igényt.” A házaspár közötti viszony esetleges megromlása esetén ugyanakkor nincs akadálya annak, hogy bárme-

lyik házastárs az életközösség fennállása alatt a Csjt. 31. §-ának (1) bekezdése, illetőleg a Csjk. Javaslat 3:53. §-ának b) pontja és 3:54. §-a (1) bekezdésének a)-c) pontjai alapján a vagyonszösség - jövőre vonatkozó - megszüntetését, annak megszűnése után pedig a Csjt. 31. §-ának (2) bekezdése és a Csjk. Javaslat 3:57. §-ának (1) bekezdése alapján a közös vagyonszössztását kérje.

A Javaslat által hivatkozott *külföldi jogrendszerek* közül a *hol-land Ptk.* - általunk nem ismert - Első Könyve a házastársi vagyonszösség rendszerére épül ugyan, a német BGB viszont az ún. értéktöbbleti elven alapuló szerzeményi szösségi rendszert követi, amely - a fentebb már kifejtettek szerint - lényegesen különbözik a realizálás elvén alapuló vagyonszösségi rendszertől.

A német BGB - rendelkezésünkre álló - 1997. évi kiadása egyébként a Javaslat által hivatkozott 1546. §-t már nem tartalmazza, hanem arra utal, hogy a BGB 1519 - 1557. §-ait már hatályon kívül helyezték. (*Zivilrecht - Wirtschaftsrecht, STUD-JUR Nomos Textausgaben 6. Auflage Stand: BGBl I Nr. 52. vom 28. Juli 1997., 248. old., Nomos Verlagsgesellschaft - Baden-Baden, 1997.*)

A svájci ZGB 229. cikke szerint: „Übt ein Ehegatte mit Zustimmung des andern mit Mitteln des Gesamtgutes allein einen Beruf aus oder betreibt er allein ein Gewerbe, so kann er alle Rechtsgeschäfte vornehmen, die diese Taetigkeiten mit sich bringen.“ (*Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907., Stand am 1. Juli 1990, Herausgegeben von der Bundeskanzlei 1990, Vertrieb: Eidgenössische Drucksachen - und Materialzentrale, 3000 Bern, 48. old.*)

(„Ha az egyik házastárs a másik hozzájárulásával a közös vagyonszösszhez tartozó eszközökkel egyedül folytat foglalkozást vagy egyedül gyakorol ipart, úgy minden olyan jogügyletet megköt- het, amelyek e tevékenységekből adódnak.”)

A ZGB Javaslat által hivatkozott rendelkezése tehát az egyik házastárs foglalkozásának közös vagyonszösszhez tartozó eszközökkel történő egyedüli folytatásához vagy egyedüli iparüzéséhez kifejezetten megkívánja a másik házastárs hozzájárulását, ennek megléte esetére feljogosítja minden olyan jogügylet megkötésére, amelyek e tevékenységekhez kapcsolódnak, nem tartalmaz viszont semmiféle utalást sem arra vonatkozóan, hogy az ilyen közös vagyonszösszgyakat a másik házastárs nem használhatná.

Nem indokolhatja ezért - véleményünk szerint - az egyik házastárs foglalkozásának gyakorlásához vagy egyéni vállalkozásának folytatásához használt közös vagyonszössz használatainak a pusztá ténye az ilyen vagyonszössz másik házastárs, mint társtulajdonos általi használatainak jogától történő törvényi szintű megfosztását sem.

Különösen nem akkor, amikor a kizárólagos használati jog biztosítására a Csjt. 27. § (2)-(4) bekezdései és a Javaslat 3:34. és 3:63-3:75. §-ai szerinti házassági vagyonszössz szerződés jogintézménye a foglalkozás gyakorlásához és az egyéni vállalkozás folytatásához szükséges vagyonszössz említett tevékenységet folytató házastárs általi kizárólagos használatainak a biztosítására kétségtől módot ad, és ennek a lehetséges módozatai közül a Javaslat a 3:72-73. §-ai szerinti vagyonszösszönítési rendszer, valamint a 3:69-3:71. §-ai szerinti közszerzeményi rendszer kikötésének a lehetőségét külön is nevesíti.

Indokolhatja viszont a közös vagyonszösszgynek a foglalkozását egyedül gyakorló vagy az egyéni vállalkozását egyedül folytató házastárs általi kizárólagos használatát - a svájci ZGB 229. cikke szerinti megoldásnak megfelelően - az, hogy az adott vagyonszösszgy „a másik házastárs hozzájárulásával” kerül az egyik házastárs kizárólagos használatába, és az is, hogy - a Ptk. 140. § (1) bekezdésének, illetőleg az új Ptk. Dologi Jogi Könyve Javaslat 4:87. §-ának az analóg alkalmazása szerint - a birtoklás és használat jogát egyik házastárs, mint tulajdonostárs sem gyakorolhatja a másik jogainak és a dologhoz fűződő törvényes érdekeinek sérelmére.

Amennyiben tehát a Csjk. az egyik házastárs foglalkozásának vagy egyéni vállalkozásának gyakorlása céljára szolgáló vagyonszösszgy kizárólagos használatainak és kezelésének jogát - a Javaslatnak megfelelően - annak a házastársnak a számára biztosítaná, aki a foglalkozást gyakorolja vagy a vállalkozást folytatja, úgy célszerű lenne az, ha a kizárólagos használati jogot - a svájci ZGB 229. cikke megoldásához hasonlóan - nem az említett vagyonszösszgyak rendeltetésének a pusztá ténye, hanem kizárólag a másik házastárs ehhez való hozzájárulása alapozhatná meg.

3:43. § (1) A vagyonszösszgyhez tartozó, de az egyik házastárs foglalkozásának vagy egyéni vállalkozásának gyakorlása céljára szolgáló vagyonszösszgyak használatainak és kezelésének joga azt a házastársat illeti meg, aki a foglalkozást gyakorolja vagy a vállalkozást folytatja, feltéve, hogy a másik házastárs az említett jogot kizárólagos gyakorlásához előzetesen hozzájárult.

A szövetkezeti és gazdasági társaságbeli részesedések kivétel nélkül a tulajdonjog tárgyainak, a tulajdonjog szabályainak a hatálya alá tartozó vagyonszösszgyaknak (pl részvény, szövetkezeti üzletrészről kiállított értékpapír), vagy vagyoni értékű jogoknak minősülnek (pl. kkt.-és bt.-beli részesedés, kft.-törzsbetét és üzletrész, szövetkezeti részjegy, olyan szövetkezeti üzletrész, amelyről értékpapírt nem állítottak ki, stb.) és kétségtől vagyoni értékkel rendelkeznek, ezért - az egyéb feltételek meglétében - nemcsak a Csjt. 27. §-ának (1), hanem a Javaslat 3:37. § (1)-(2) bekezdése szerint is a házastársak közös - aktív és passzív - vagyonszösszhez tartoznak.

Más kérdés ugyanakkor az, hogy az említett társas vállalkozásbeli részesedések olyan vagyonszösszgyaknak minősülnek, amelyek vonatkozásában a vagyoni érték a vállalkozással szemben fennálló - szervezeti jellegű - tagsági jogokkal és kötelezettségekkel párosul. Az ilyen szervezeti és jellegű tagsági jogok és kötelezettségek azonban vagyoni értéket nem képviselnek, és a jogi jellegüket tekintve egyébként sem felelnek meg a házastársi közös vagyonszösszgy 27. § (1) bekezdése és a Javaslat 3:37. § (1)-(2) bekezdése szerinti törvényes feltételeinek. E jogosultságok tehát nem részei a vagyonszösszgynek akkor sem, ha azok közös vagyonszösszgynek minősülő társas vállalkozásbeli részesedésen alapulnak. A társas vállalkozásbeli tagsági jogok gyakorlására jogosult személyek körét a Gt., az Szvt., valamint az adott gazdálkodó szervezetre és annak tagjaira vonatkozó egyéb jogszabályok egyértelműen meghatározzák. Ebből viszont okszerűen következik az, hogy a gazdálkodó szervezet és a házastársak közötti külső jogviszonyban a tagsági jogok gyakorlására kizárólag a tag házastárs, tehát az a házastárs jogosult, akit arra a külső jogviszonyra irányadó jogszabály feljogosít.

A szervezeti jellegű jogosultságokkal esik egy tekintet alá a korlátozott felelősségű társaság tagjainak a többi tag üzletrészére vonatkozó elővásárlási joga is, mert az nem minősül vagyoni értékű jognak, és ezért nem része a vagyonszösszgynek sem.

Nem valós, hanem látszólagos ellentétben áll csupán mindezekkel az, hogy a vagyonszösszgyhez tartozó vagyonszösszgyak - a házastársak egymás közötti, belső jogviszonyára irányadó Csjt. 29. §-a és a Javaslat 3:42. §-a szerint - rendeltetésének megfelelően bármelyik házastárs használhatja és azokat közösen jogosultak kezelni is. A szervezeti jellegű tagsági jogok (taggyűlésen, illetve közgyűlésen való részvétel joga, szavazati jog stb.) vonatkozásában ugyanis a „használat és a kezelés jogának gyakorlása” fogalmilag kizárt, nem áll fenn tehát a családjog és a gazdasági jog közötti olyan összeütközés sem, amelyet a külső jogviszonyban a Javaslat szerint „- a külföldi jogokhoz hasonlóan - a gazdasági jog javára kellene feloldani.”

Megjegyzést igényel ugyanakkor az, hogy az új Ptk. koncepciójának a fentebb már idézett 7. pontja kifejezett utalást tartalmaz arra nézve, hogy „arra tekintet nélkül, hogy melyik házassági vagyonszösszgy rendszert követik, egyetlen külföldi jog házassági vagyonszösszgyban sem találkoznia ennek a kérdésnek a felvetésével és ebben a kérdésben külön szabályozással”, a

Javaslat indokolása pedig - a holland Ptk. Első Könyve 98. §-a által a házastárs számára a vagyont kezelő házastárssal szemben biztosított információs jogtól eltekintve - semmiféle külföldi jogi példát nem hoz fel annak az alátámasztására, hogy a nyugat-európai jogrendszerekben a házassági vagyoni jog és a gazdasági jog között bármiféle olyan valós kollízió merülne fel, amely a vagyoni közösséghez tartozó gazdálkodó szervezetbeli részesedéseknek az egyéb vagyontárgyaktól eltérő szabályozását indokolná, illetőleg a tényleges kollíziót „a gazdasági jog javára oldaná fel.”

3. A befektetési és vállalkozási, illetőleg a személyes, családi és háztartási célú vagyontárgyak egymással azonos házassági vagyoni jogi megítélésének a lehetséges volta

Ennélfogva lehetséges ugyan, de - véleményünk szerint - a Javaslat érvelésével ellentétben nem fontos tétel annak a Csjk.-ban történő rögzítése, hogy „Ha a házastárs szövetezett vagy gazdasági társaság tagja (részvényese), tagsági (részvényesi) jogait önállóan, házastársa hozzájárulása nélkül gyakorolhatja abban az esetben is, ha vagyoni hozzájárulását a házastársi közös vagyontól biztosították” [3:43. § (2) bekezdés]. Nem rögzíti ugyanis sem a Csjt., sem a Javaslat azt sem, hogy a vagyoni közösséghez tartozó ingatlan esetében a kívülálló harmadik személyekkel szemben a tulajdonosi jogokat az a házastárs gyakorolhatja, amelyiknek a tulajdonjogát az ingatlan-nyilvántartás hitelesen tanúsítja, ingók esetében pedig az, aki az adott ingóságot a birtokában tartja.

Hasonlóképpen lehetséges ugyan, de nem feltétlenül szükséges a vállalkozói vagyoni lehetséges megosztási módjainak a Csjk. szövegében történő rögzítése, hiszen e megosztási módok meghatározására a Legfelsőbb Bíróság - később részletezendő - házassági vagyoni jogi ítélezési gyakorlata szerint a hatályos családi jogi és gazdasági jogi szabályok együttes értelmezése és alkalmazása is módot ad, a tagváltozást eredményező megosztási mód alkalmazására pedig - a közös vagyoni szokásos tárgyaira vonatkozó megosztási elvek alkalmazása mellett - egyébként is csak kivételesen kerülhet sor.

Az „üzleti célú”, illetve „a foglalkozás gyakorlásához szükséges” és az egyéb vagyontárgyak egymástól eltérő vagyoni jogi megítélésének szükségességét elvileg különböző okok indokolhatják.

Ilyen ok lehet véleményünk szerint:

- az ún. „üzleti”, tehát a befektetési és vállalkozói célokat szolgáló vagyonnak az e tevékenységet folytató házastárs számára történő biztosításának a célzata,
- a befektetési és vállalkozói tevékenységet nem folytató házastársnak az ilyen tárgyú ügyletekért való felelősség alóli mentesítése,
- a befektetési vagy vállalkozói tevékenységet folytató házastárs hitelezőinek védelme, vagy az, hogy
- a befektetési és vállalkozási célokat szolgáló vagyontárgyaknak a személyes, családi és háztartási célokat szolgáló vagyontárgyakkal azonos jogi megítélés - az egymástól eltérő rendeltetésük folytán - a Csjt. szabályai szerint
- akár a közös vagyoni tárgya,
- akár az egyes vagyontárgyak megosztásának a módja,
- akár a házastársak közös rendelkezési jogának a gyakorlása,
- akár az ilyen tevékenységet nem folytató házastársnak a házastársa által kötött ügyletért való felelőssége tekintetében jogilag nem lehetséges.

a) Az „üzleti célú”, illetve a „foglalkozás gyakorlásához szükséges” vagyontárgyaknak a vállalkozói tevékenységet folytató, illetőleg a meghatározott foglalkozást gyakorló házastárs *különvagyonává történő minősítését a Javaslat maga sem tartja szükségesnek*, hiszen nem tartalmaz a különvagyoni Csjt. által meghatározott körének az ilyen tartalmú módosítására irányuló rendelkezést, és az ilyen rendelkezés egyébként is kifejezetten ellentétes lenne a Javaslatnak azzal a céljával, hogy - „a lényegében Európa vala-

mennyi jogrendszerében megtalálható törekvés”-nek megfelelően, a házaselet során bekövetkezett vagyonszaporulatból, még ha az csak az egyik fél tevékenységének eredményeként következett is be, mind a két házaselet részesíteni kívánja. (*Javaslat VI. Cím általános indokolásának 1. pontja - 61. old. 2. bek.*)

A hatályos Csjt. és a Javaslat házassági vagyoni jogi szabályozásának a diszpozitív jellege folytán maguknak a házastársaknak kell (és lehet!) dönteniük abban, hogy a törvényes vagyoni jogi rendszertől való szerződéses eltérést - a saját céljaiktól és körülményeiktől függően - szükségesnek vagy indokoltnak tartják-e vagy sem, a társaságnak pedig abban, hogy a házastársi vagyoni közösséghez tartozó forgalomképes társaságbeli részesedések nem tag házastárs általi megszerzésének a lehetőségét kizárják-e vagy sem.

b) Nem indokolja végül az „üzleti célú”, illetőleg a „foglalkozás gyakorlásához szükséges” vagyontárgyaknak az egyéb vagyontárgyaktól eltérő jogi megítélését az azonos jogi megítélés lehetetlen volta sem, a Legfelsőbb Bíróság házassági vagyoni jogi pereket tárgyaló tanácsának a tagjaiként - a magunk részéről - az eltérő jogi szabályozást nem csupán szükségesnek, hanem indokoltnak sem tartjuk, a Javaslatnak a „házassági vagyoni jogi szabályok társasági jogi szabályokhoz való közelítésére vonatkozóan tett kísérlete” pedig valójában nem az említett szabályok egymáshoz való „közelítését” eredményezi, hanem - véleményünk szerint egyébként helyesen (!) - a vállalkozói vagyoni általánostól eltérő, speciális sajátosságait emeli ki. (Az említett szabályoknak az egymáshoz való közelítése egyébként a házastársi vagyoni közösség és a gazdasági társaság jogintézményének és jellegének az egymástól merőben különböző és egymással merőben ellentétes volta miatt valójában „elképzelhetetlen” is.)

A befektetési és vállalkozási célú, valamint a személyes, családi és háztartási célokat szolgáló vagyontárgyak egymással azonos jogi megítélésének a lehetőségét ugyanis nem csupán az általunk helyesnek vélt jogirodalmi álláspont ismeri el (*Csúri: Értékpapírok és társasági részesedések a házassági vagyoni jogban - HVG-ORAC 2000., Csjt. Kommentár III. - Csúri: A házassági vagyoni jog - KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. - 2002. és Csúri: A házassági vagyoni jog gyakorlati kérdései - KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. - 2002. és - Átdolgozott és bővített kiadás - CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomsgazdálkodó Kft. - Budapest, 2006.*), hanem azt a Legfelsőbb Bíróság ezzel kapcsolatos ítélezési gyakorlata is bizonyítja.

ba) A házastársi közös vagyoni fogalma, tárgya és köre, valamint az egyes vagyontárgyak alvagyoni jellege tekintetében a Legfelsőbb Bíróság több eseti döntésében is rámutatott már arra, hogy a Csjt. nem minősíti a vállalkozói vagyont különvagyonnak, ezért a házastársak befektetési és vállalkozási célokat szolgáló vagyontárgyainak *alvagyoni jellegét* a személyes, családi és háztartási célokat szolgáló vagyontárgyakkal azonos elvek alapján kell megítélni (*Pfv. II. 20. 720/1999/6. sz.*).

Ennek megfelelően minősítette közös vagyonnak a kárpótlási jegyet (*Pfv. II. 22. 313/1997/3.*), az önkormányzati tulajdonú üzlethelyiség bérleti jogának értékét (*Pfv. II. 23. 304/1998/3. sz.*), a meghatározott időre szóló üzemeltetési jogot (*Pl. disco - Pfv. II. 20. 336/1999/4. sz.*), az egyéni vállalkozó házastárs ún. vállalkozói vagyona körébe tartozó valamennyi vagyontárgyat: ingót, ingatlant, vagyoni értékű jogot és vagyoni tárgyú kötelezettséget (*LB 424. Elvi Határozat - Hiv. Gyűjt. 2001/1/424. sz., Pp. R. 22. 077/1999/3., Pp. R. 21. 861/1999/4., 20. 720/1999/6., Pfv. II. 21. 191/2001/4. stb.*), a szövetkezeti üzletrészt (*LB 22. sz. Elvi Határozat - Hiv. Gyűjt. 1999/1/22., Pfv. II. 22. 305/1996., Pfv. II. 23. 550/1996/3.*), a szövetkezeti részjegyet (*Pfv. II. 23. 316/1997/3.*), a polgári jogi társaságbeli részesedést (*Pfv. II. 23. 75/1995.*), a gazdasági munkaközösségbeli, valamint a közkereseti és betéti társaságbeli részesedést (*LB 209. sz. Elvi Határozat - Hiv. Gyűjt. 2000/1/209. sz., BH 1999/12/553., Pfv. II. 20. 384/1998., Pfv. II. 21. 896/1998.*), a korlátolt felelősségű társaságbeli részesedést, és ezen belül a kft.-üzletrészt (*Pfv. II.*

23. 064/1998., Pfv. II. 22. 338/2000/4., Pfv. II. 20. 010/2000/2.), a végelszámolás folytán megszűnt kft. esetében a volt tag házastársnak a - pótbefizetés visszatérítésére és az ún. likvidációs hányadra való kötelmi jellegű igényét (Pfv. II. 22. 276/2006/4.), a kft. -üzletrész átruházása, illetőleg a tag házastárs társaságból való kizárása esetén az üzletrész helyébe lépett vételárát, illetőleg a nyilvános árverés útján vagy a kizárt tag házastárs hozzájárulásával más módon értékesített üzletrész vételárából a kft. -nek a lázart tag törzsbetéte esetleg be nem fizetett részére eső lejárt követelésének a kielégítése után fennmaradó összeget, mint a kizárt tagot megillető vételárhányadot (Pfv. II. 23. 064/1998/4.), a különvagyont részvény életközösség ideje alatt esedékessé vált osztalékát, (Pfv. II. 21. 031/2000/4.) és az orvosi praxishoz tartozó tárgyi eszközöket (Pfv. II. 21. 014/2000/10. sz.), különvagyonnak minősítette viszont a különvagyonba tartozó részvény árfolyamnyereségét (Pfv. II. 21. 031/2000/4. sz.), a hadifogság elszenvéde miatt juttatott kárpótlási jegyet (Pfv. II. 21. 031/2000/4.) és magat az orvosi praxisjogot (Pfv. II. 21. 014/2000/10. sz.).

bb) A befektetési és vállalkozási célú vagyon megosztásának módja tekintetében a személyes, családi és háztartási célokat szolgáló vagyontárgyak alvagyoni jellegének és megosztási módjának a meghatározására vonatkozó elveknek megfelelően foglalt állást a Legfelsőbb Bíróság a befektetési és vállalkozási célú vagyontárgyak házastársak közötti megoszthatósága, valamint a megosztás lehetséges módozatai vonatkozásában is:

az egyéni vállalkozó házastárs által használt vagyontárgyaknak a vállalkozásból való kivonását eredményező, illetőleg a kivonást nem eredményező módon történő megosztásának a lehetőségére (Pfr. II. 21. 449/1995. - CDT 129., LB 424. Elvi Határozat - Hiv. Gyűjt. 2001/1/424. sz., Pfv. II. 22. 077/1999/3., Pfv. II. 21. 861/1999/4., 20. 720/1999/6., Pfv. II. 21. 191/2001/4., stb.),

a szövetkezeti üzletrészek névértékük alapulvételével történő természetbeni megosztásának célszerűségére (LB 22. sz. Elvi Határozat - Hiv. Gyűjt. 1999/1/22., Pfv. II. 22. 305/1996. sz., Pfv. II. 20. 615/1996.),

- a szövetkezeti részjegy (Pfv. II. 23. 316/1997/3.), a gazdasági munkaközösségbeli, valamint a - gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. és 1997. évi CXLIV. törvény (régí Gt.) hatálya alá tartozó - közkereseti és betéti társaságbeli részesedés, mint forgalomképtelen vagyoni értékű jog tagváltozást eredményező módon történő természetbeni megosztásának a jogilag lehetetlen voltára (LB 209. sz. Elvi Határozat - Hiv. Gyűjt. 2000/1. sz., BH 1999/12/553., Pfv. II. 20. 384/1998.), valamint

a korlátolt felelősségű társaságbeli részesedés tagváltozást eredményező módon történő megosztásának a (társasági jogilag is) lehetséges módozataira (LB Pfv. II. 22. 338/2000/3. sz. - BDT 2001/12/196. sz., Pfv. II. 22. 430/1999/3. sz., Szegei Ítéletábrla Pf. I. 20. 373/2003/4. - BDT 2005/3/33. sz., Csúri: i. m. 347-397. és 444-465. o., Csjt. Kommentár III. 616-644.).

Más eseti döntéseiben a Legfelsőbb Bíróság azt fejtette ki, hogy a tagváltozást eredményező megosztási módok alkalmazhatóságát feltételezi:

az adott társasági részesedés forgalomképességét,

- a nem tag házastárs vonatkozásában a részesedés megszerzéséhez szükséges speciális személyi feltételek meglétét (pl. dolgozó üzletrész, dolgozó részvény stb.), valamint

- az adott társasági részesedés átruházásának módjára vonatkozó speciális szabályok megtartását, tehát:

- az új Gt. hatálya alá tartozó kkt. -és bt. - részesedés esetében a társasági szerződés módosítását,

- a kft. -üzletrész esetében a tulajdonosváltás tényének és annak a társaságnak történő bejelentését, hogy az üzletrészt megszerző új tulajdonos a társasági szerződés rendelkezéseit ismeri és azt magára nézve kötelezőnek elismeri,

- részvény es ideiglenes részvény esetében forgatmányának a részvény toldalára történő átvételét, illetőleg demateria-

lizált részvény esetében az értékpapírszámla megterhelését, illetve jóváírását.

bc) A közös vagyonnal való egyoldalú rendelkezés jogkövetkezményei, valamint

bd) az ügyletkötésben részt nem vett házastársnak a házastárs által kötött ügyletért az ügyletkötő harmadik személlyel szemben fennálló felelősségére a személyes, családi és háztartási célú vagyontárgyakkal, illetve ügyletekkel összefüggő ítélkezési gyakorlat - az V. és VI. pontban részletesen kifejtendő szerint - a befektetési és vállalkozási célú vagyontárgyakra, illetve ügyletekre vonatkozóan ugyancsak megfelelően alkalmazható.

II. A speciális szabályozás lehetséges indokai és hiányos volta

Indokolhatja viszont az egymástól eltérő gazdasági célokat szolgáló vagyontárgyak általánostól eltérő, speciális sajátosságainak a jogi szabályozásban is megnyilvánuló kihangsúlyozását önmagában az is, hogy társadalmi - gazdasági átalakulással összefüggésben a közös vagyon köre olyan új típusú vagyontárgyakkal bővült ki, amelyek alvagyoni jellegének, használati, kezelési jogának, az azokkal való rendelkezésnek, a vállalkozó házastárs által kötött ügyletért a nem vállalkozó (másik) házastárs harmadik személyekkel szemben fennálló felelősségének, valamint a megoszthatóságuk lehetséges módozatainak a mikénti jogi megítélése - a házassági vagyoni jogi szabályok szűkszavúsága mellett - olyan jogértelmezési és jogalkalmazási problémákat eredményezett, amelyek az ilyen típusú ügyek jogi megítélését számottevően megnehezítették és késleltették. A szabályozás hiányos volta folytán a joghézagok tartalommal való kitöltése a valós vagy vélt jogszabály-összeütközések feloldása a jogirodalomra és a bírói gyakorlatra hárult, ilyen körülmények mellett pedig a Legfelsőbb Bíróság már kialakított, és a 2006. július 1-jén hatályba lépett új Gt. -be időközben már be is épített ítélkezési gyakorlatának a Csjk. szövegébe történő beépítése tehát a további jogirodalmi és jogalkalmazásbeli vitákat végleg lezárna, az egységes ítélkezési gyakorlat kialakítását biztosítaná és ezáltal a jogbiztonságot is erősítené.

A gazdasági célokat szolgáló vagyontárgyak általánostól eltérő, speciális sajátosságainak a jogi szabályozásban is megnyilvánuló - ilyen indokolásbeli módosítással történő! - kihangsúlyozása esetén ugyanakkor hiányosnak tartjuk a Javaslat szövegét annyiban, hogy annak a fentebb már idézett 3:43. § (2) bekezdése a tagsági (részvényesi) jogok önállóan, a másik házastárs hozzájárulása nélküli gyakorlásának a lehetőségét nem csupán a gazdasági társasági tag (részvényes), hanem a szövetkezett tag házastárs számára is biztosítani kívánja ugyan, a szövetkezetben részesedések mikénti megosztásának a lehetséges módjairól viszont - a társasági részesedésekkel ellentétben - ennek ellenére hallgat.

A Javaslatnak ez a „hallgatása” pedig nem csupán ezért indokolatlan, hanem azért is, mert a kívülálló, illetve a tag és a szövetkezet közötti vagyoni kapcsolatoknak a 2006. július 1-jéig hatályos jogi szabályozás két intézményes formáját ismeri:

- a kívülálló és a tagok által egyaránt megszerezhető forgalomképes szövetkezeti üzletrészt, valamint

- a kizárólag a tagok által megszerezhető és a szövetkezeti tagság mellőzhetetlen feltételének minősülő forgalomképtelen szövetkezeti részjegyet.

E jogintézmények közül az ítélkezési gyakorlat szerint forgalomképes szövetkezeti üzletrész házastársak közötti megosztása az üzletrész-tulajdonos személyében változást nem eredményező és abban változást eredményező módon egyaránt történhet. Az alanyváltozást eredményező megosztás

- a forgalomképes vagyoni értékű jogok megosztására, tehát a Ptk. 328-333. §-ainak a polgári jogi engedményezésre és tartozásátvállalásra vonatkozó szabályai szerint történhet akkor, ha a szövetkezeti üzletrész forgalomképes vagyoni értékű jognak

minősül mert arról a szövetkezet értékpapírt nem állított ki (Pfv. 21.813/2003. - BH 2004/12/512.),

a forgatható névre szóló értékpapírok megosztására (váltóátruházásra) vonatkozó szabályok szerint történhet viszont akkor, ha az értékpapír kiállítása megtörtént (Pfv. II. 22. 305/1996. - LB Hiv. Gyűjt. 1999/1/22. sz. EH, Pfv. II. 20. 615/1996.)

azzal, hogy a szövetkezeti üzletrésznek a nem üzletrész-tulajdonos házastárs általi megszerzése és az abból eredő jogoknak a szövetkezettel szembeni érvényesíthetősége mindkét esetben feltételezi a tulajdonosváltás szövetkezet által vezetett nyilvántartásba való bejegyzésének tényét

A forgalomképtelen, szövetkezeti tagsági jogviszonyhoz kötött és másik szövetkezeti tag által sem megszerzhető szövetkezeti részjegy házastársak közötti megosztása ezzel szemben kizárólag a részjegy-tulajdonos szövetkezeti tag házastárs személyében változást nem eredményező módon, a részjegy értékének a vagyommérlegbe a tag házastárs terhére történő beállítása és annak a házastársak közötti kötelmi jellegű elszámolása útján lehetséges (Pfv. II. 23. 316/1997/3., Csúri Éva: i. m. 142-152. o., Csjt. Kommentár III. 280-288. és 614-616. o.).

A 2006. július 1-jétől hatályos jogi szabályozás ezzel szemben a szövetkezeti üzletrész-tulajdonosok, valamint a tagok, illetve a befektető tagok és a szövetkezet közötti vagyoni kapcsolatoknak három intézményesformájáról rendelkezik:

a kívülálló és a tagok által egyaránt megszerzhető forgalomképes szövetkezeti forgalomképes üzletrész jogintézményét - annak átmeneti megtartása mellett - hosszabb távon végleg megszünteti, és

a kizárólag a tagok által megszerzhető és a szövetkezeti tagság mellőzhetetlen feltételének minősülő forgalomképtelen szövetkezeti részjegy jogintézményét korlátozottan forgalomképesé teszi, és

- a szövetkezeti tagok, illetve - a tagsági jogviszony új típusú formájaként szabályozott - szövetkezeti befektető tagok és a szövetkezet közötti vagyoni kapcsolatok harmadik intézmé-

nyes formájaként bevezeti az ugyancsak korlátozottan forgalomképes szövetkezeti befektetői részjegy, valamint

- a szövetkezeti tagság létrejöttét nem eredményező, korlátozottan forgalomképes - szövetkezeti üzletrészből - átalakított befektető szövetkezeti részjegy jogintézményét (Csúri: A házassági vagyoni jog gyakorlati kérdései 158. o. - Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. - Budapest, 2006., lásd részletesen: Csúri i. m. 135-155. o., Csjt. Kommentár III. 274-280. és 608-616. o. és II. Értékpapírok)

Mindezek miatt a javaslat indokolásának a módosítását javasoljuk - a vállalkozói vagyona vonatkozóan a Legfelsőbb Bíróság ítélezési gyakorlata által már kialakított, és részben a fentebb már ismertetett, részben pedig az alább ismertetendő speciális szabályoknak a Csjk. szövegébe történő beépítése mellett:

2:61. § (2) Az egyik házastárs foglakozásának, vagy egyéni vállalkozásának céljára szolgáló vagyontárgyak elsősorban ezt a házastársat illetik meg.

2:61. § (3) Ha az egyik házastárs olyan szövetkezet vagy gazdasági társaság tagja (részvényese), amelyben e házastárs vagyoni hozzájárulását a közös vagyomból biztosították, a bíróság a másik házastársnak - kérelmére - a szövetkezetbeli részesedések, valamint a társasági tagsági jogok átruházására vonatkozó szabályok szerint, akkor juttathat szövetkezetbeli részesedést, illetve a gazdasági társaságban vagyoni hányadot, ha részesedése a házastársi közös vagyomból a 60. § (2) bekezdésének valamint a 61. § (1) bekezdésének a figyelembe vételével más módon nem adható ki.

Az ilyen tartalmú szabályozási mód összhangban állna a 2006. július 1-je óta hatályos, a szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény, valamint a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvénynek (új Gt.) a gazdasági társasági részesedések házastársi vagyonszövetség, illetve házastársi közös vagyoni megosztás jogcímén történő megszerzésére vonatkozó szabályaival is.

Csúri Éva és Szabó Júlia

A közjog alanyai és a Ptk. tervezet

(Egy közigazgatási jogász kérdőjelei a Ptk. tervezet jogi személy részéhez)

I. A Ptk. tervezet szabályozási modellje

Az új Ptk. megalkotása - még ha a szabályozási koncepció egyértelműen le is szögezi, hogy „az új Polgári Törvénykönyvnek egy szociális elemekkel átszőtt piacgazdaság magánjogi feltételeit kell megteremteni”, és „a Kódexben elsősorban a vagyoni forgalom azon viszonyainak a jogi kereteit kell lefektetni, amelyekben a jogalanyok az egyenjogúság és a mellérendeltség rendszerében állnak szemben egymással” - a közjogi jogalkotás és jogalkalmazás jövője szempontjából is meghatározó, különösen a szervezetekre vonatkozó szabályozásban.

Mára már az is egyértelmű, hogy a Ptk. nem vállalhatja magára a közjogi jogalanyok akár részleges szabályozását sem¹, de számos kérdésben (pl. jogi személyiség, köztulajdon tárgyai, köztulajdonnal való rendelkezés stb.) a közjogi szabályozás mögöttes tartalmát, bizonyos mértékig alapját a Polgári Törvénykönyv adja meg. Ezért tartom szükségesnek a Ptk. közzétett tervezetének² értékelését egy közjogász szemszögéből.

Ez az értékelés nem tárgyalhatja a Tervezet egészének a közjogi szervezetekkel összefüggő valamennyi kérdését. Így a vizsgálódás a jogi személyekről szóló szabályokra koncentrál. Ehhez kapcsolódva - és továbbra is szigorúan a közjog alanyai szempontjából - röviden kitérek a tulajdonjog köréből a köztulajdon szabályaira, valamint a szerződésen kívül okozott károkért való

felelősségről szóló részből a „közhatalom gyakorlása során okozott kárért és sérelemért” való felelősség rendelkezéseire.

A Tervezet a jogi személyekről szóló része egy logikailag csaknem tiszta és következetes szabályozási modellt tartalmaz, melynek kulcselemei a jogi személy hagyományos fogalmi elemein (saját név, alapítótól elkülönült szervezet, saját vagyoni, önálló felelősség) túl, hogy

- a jogi személy abszolút (teljes) jogképessége kivételt nem ismerő szabály;

- a típuskényszert figyelembe véve ugyan, de a jogi személy szabad alapításának elve érvényesül, az állam csak a normatív feltételek előírásával és ezeknek a nyilvántartásba vétel során történő ellenőrzésével avatkozik be a jogi személyek létrehozásába.

Ez a magánjogi szervezetekre modellezett logikailag tiszta rendszer az egyik fontos erénye a Tervezetnek. Kérdés, hogy az így kialakított elvek, és mindezek megjelenése a részletszabályokban mennyiben alkalmasak a polgári jogi személyiséggel is felruházandó közjogi szervezetek polgári jogi jogviszonyokban való megjelenésének szabályozására.

A kérdéses csak akkor lehet érdemben válaszolni, ha egy rövid kitérőt teszünk a közjog alanyai/a közjogi személyek/a közjog szerzeteti fogalmak tisztázására, és e szervezetek valamiféle tipizálására. Ezt követően, ehhez mérve vizsgálom és értékelem részleteiben a Tervezetnek a jogi személyekről szóló általános szabályait.

II. A közjog alanyai vagy közjogi személyek

1. A közjogi személy legújabb értelmezései a magyar jogirodalomban

Végigtekintve az elmúlt néhány év közigazgatási és polgári jogi szakirodalmán, úgy tűnik, hogy a szervezetekkel foglalkozó munkák körében a „közjogi személy témája valamiféle reneszánszát éli. A fogalomhoz való visszatérést, és a különféle újkeletű értelmezések sorát a már említett 1993. évi Ptk. módosítás nyitotta meg. Jóllehet a téma átfogó igényű, elmélet-történeti összefoglalására már a szocialista államigazgatási jogtudomány, illetőleg polgárijog tudomány korszakában, 1985-ben sor került *Sárközy Tamás: A jogi személy elméletének átalakulása c. munkájában*, de a monográfia e része akkor mindkét tudományterület művelői részéről lényegében visszhangtalan maradt.

A kilencvenes években az érdeklődést részben az váltotta ki, hogy a rendszerváltást követően számos olyan jogintézmény tért vissza a magyar jogrendszerbe, melynek szabályozási és elmélet-történeti előképét az 1945 előtti korszakban lehetett fellelni. Ezek közé tartozott a Ptk. módosítással „rehabilitált” köztisztület és közalapítvány is.

Az érdeklődést - különösen a '90-es évek második felétől - fokozta az, hogy a bírói gyakorlat mind több ügyben szembesült a közjogi szervezetek jogalanyiségének problémájával. Ez először a helyi önkormányzatok ügyeiben vált napi jogalkalmazási problémává, majd különböző vetületekben terítékre került a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti perekben, illetőleg az állam szervei által az egyik kormányzati ciklusban vállalt, majd a másikban nem teljesített kötelezettségekért való helytállás kérdésében. Ma már mind a közigazgatási jogi, mind a polgári jogi szakirodalomban „közkezen forognak” azok az a bírósági ítéletek, melyek jól-rosszul megpróbálták megbirkózni ezekkel a problémákkal³, de amelyek mögött mindig ugyanaz a konfliktus húzódik meg: az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében is deklarált „demokratikus jogállamban” megengedhetetlen, hogy a közjog alanyai privilégiumokat élvezzenek magánjogi kapcsolataikban a magánjog alanyaival szemben, de újra és újra kiderül, hogy ezeknek a közjogi alanyoknak a világa, „jogi státusa” mégis lényegesen különbözik a polgári jogi jogviszonyokban ítélező bíróságok előtt általában megforduló jogalanyokétól. Önmagában már az is nehézséget jelent, hogy egyáltalán számba vegyük, rendszerezjük ezeket a közjogi jogalanyokat, illetőleg megfelelő terminológia hiányában adekvát fogalmakkal megpróbáljuk leírni sajátosságait.

Az elmúlt évtizedben született hazai írásokat⁴ áttekintve a következő álláspontok különíthetők el.

a) Az egyik vízvonalasztó alapkérdés a különböző szerzők között, hogy elfogadják-e vagy elvetik a különböző szervezetek „komplex jogalanyiségát”. E kérdésben a hazai irodalomban *Sárközy* képviseli kisebbségi álláspontként azt, hogy a szervezetek jogalanyisága nem írható le egyetlen jogági fogalomrendszerével. „A jogállás jogágazatilag differenciált jogokat, kötelezettségeket és felelősségeket foglal magába” - írja *Sárközy* 1985-ben. Ennek a differenciált jogállásnak van egy vertikális - közjogi - relációja és van egy horizontális, polgári jogi relációja⁵. E gondolatból arra végső következtetésre jut, hogy „A jogi személy fogalmát nem sajátíthatja ki a polgári jog. A jogi személy a szervezet komplex jogalanyiségát, helyesebben jogágilag komplex jogállását, státuszát fejezi ki.”⁶ Eszerint tehát a jogi személyiség mind a polgári jogi, mind a közigazgatási jogképességet (jogi személyiséget?) magában foglalja.

Ezt a felfogást mind a polgári jogászok, mind a témával foglalkozó közigazgatási jogászok jórésze elutasítja. *Petrik Ferenc* szerint pl. az, hogy a jogképesség „általános érvényű jogfilozófiai kategória, mely az embereket illetően is csak az emberi jogok fejlődésének hosszú történeti folyamataként jutott el az „általános jogképesség elismeréséig, nem változtat azon, hogy a jogképesség fogalmát a polgári jog tölti meg tartalommal, s ehhez ké-

pest a jogi személyiség polgári jogi kategória. Nem értek egyet azzal a felfogással, hogy a jogi személyiség a szervezet komplex jogalanyiségát fejezi ki.... Kétségtelen, hogy a jogi személyiség fogalmát más jogágak (pénzügyi jog, államigazgatási jog, munkajog) is segítséggül hívják, de nem szükségszerű, hogy ezek a jogágak a jogi személyeket ruházzák fel jogalanyisággal.”⁷ Ugyanezt mondja ki *Kilényi Géza* is, és ehhez még azt is hozzáfüzi, hogy - elfogadva L. F. Rittner álláspontját - „a közjogi és a magánjogi személyiség kritériumait önállóan kell kidolgozni, elszakadva a polgári jogi hagyományoktól”⁸.

b) A komplex jogállást nem elfogadók⁹ körében a közjogi személyiségről három markáns vélemény különíthető el.

ba) Az egyik, alapvetően *Berényi Sándor* álláspontja, aki a német és magyar közjogi tradíciókra figyelemmel a közjogi személyeket a közigazgatás intézményrendszerén belül, sajátos ismérvekkel különíti el. Eszerint „a közjogi személyiség egyrésztől kifejezi az államhoz való viszonyt, az államtól való viszonylagos elkülönültséget, az államhoz, a kormányhoz való viszonyában kifejeződő autonómiát, az állam felügyeleti jogának fenntartása mellett. Ezzel egyidejűleg a közjogi személy a magánjog alanyaként teljes körű jogi személyiséggel rendelkezik.”¹⁰ *Berényi* szerint ez a teljes körű magánjogi jogalanyiság az államtól elkülönített vagyont jelent, azaz az önálló tulajdonlás lehetőségét, továbbá általában jelenti a pénzügyi autonómiát is. Összegzése szerint: „A közjogi személy tehát ugyanazt jelenti, mint a polgári jogi személy: a jogképesség, a jogalanyiság elismerését, és pedig mind közjogi, mind magánjogi tekintetben.”¹¹ Ezen ismérvek alapján minősíti közjogi személynek magát az államot, a területi alapon szervezett önkormányzatokat, a köztisztületi önkormányzatokat, a közjogi személyiségű közintézeteket és a közalapítványokat. Megjegyzi továbbá, hogy Európában egyes közvállalatok is rendelkeznek közjogi személyiséggel. *Berényi* nézetrendszeréhez hozzátartozik, hogy az államigazgatási szervezetek nem tekintik közjogi személynek, hanem ezeket „közigazgatási jogi személynek” minősíti, értve ez alatt, hogy ezek is „önállósult közigazgatási jogalanyok”, melyek közigazgatási funkciókat látnak el, és közigazgatási jogosítványokkal rendelkeznek.¹²

bb) A másik álláspont képviselői a közjogi személyiséget a polgári jogi személyiségtől elválasztva határozzák meg.

Petrik Ferenc szerint közjogi személy alatt közhatalmat gyakorló szerv (szervezet) értendő, mely a közjog alanya, és mint ilyen a közjog körébe tartozó kötelező erejű aktusok kibocsátására jogosult. Ez a felfogás jelenik meg a Ptk. szabályozási koncepciójában is.¹³

A közigazgatási jogászok közül *Kilényi Géza* - a „közjogi személyek” által folytatott „állami tevékenységet” némileg árnyaltabban kifejtve - de lényegében ugyanezt a definíciót adja a közjogi személyre:

„Úgy vélem: több jogágat (ez alatt *Kilényi* csak a „közjog” ágait, azaz az alkotmányjogot, a közigazgatási jogot és a pénzügyi jogot érti - FM) átfogó gyűjtőfogalomként definiálható a közjogi személy mibenléte. Jómagam azokat a szervezet sorolom ebbe a körbe, amelyeket az erre jogszabályban felhatalmazott állami szerv feljogosított a közhatalom körébe tartozó tevékenység (jogalkotás, egyedi ügyekben való hatósági döntés, kényszerintézkedések alkalmazása stb.) saját nevükben és hatáskörükben való gyakorlására, illetőleg a közhatalomhoz kapcsolódó állami feladatok (tervezés, szervezés, döntés-előkészítés, államszervezeten belüli ellenőrzés stb.) önálló ellátására.”¹⁴

Ezek a meghatározások tehát minden közjogi jogalanyt közjogi személynek minősítenek, aki közhatalmi jogkört gyakorol, illetőleg „közhatalomhoz kapcsolódó állami feladatot” lát el. Az így felfogott közjogi személyek egy része rendelkezik polgári jogi személyiséggel, másik része nem.

Kilényi álláspontjának elvi alapja az, hogy ma már elavult teóriának tartja azt a Nyugat-Európában többséginek nevezhető elméletet, mely közjogi személyeknek az államon kívül csak a területi és köztisztületi önkormányzatokat, a közintézeteket és a közalapítványokat ismeri el, de semmiféle jogi személyiséget nem ad

az államigazgatási, illetőleg egyéb állami szerveknek (pl. Országgyűlés, Alkotmánybíróság). Szerinte e nézetekben részben a polgári jogi gyökerekhez való túlzott kötődés fejeződik ki, részben pedig az a „teljesen elhibázott felfogás, hogy az államigazgatási szervek pusztán az állam képviselői, s ez okból kifolyólag nem tarthatnak igényt saját jogi személyiségre.”¹⁵ *Kilényi* szerint a polgári jogtól végre teljesen megszabadított közjogi személy fogalomnak éppen az lenne a rendeltetése, hogy szakítson e „képviselői” teóriával. Véleménye szerint egyetlen állami szerv sem képviseli az állam egészét, de minden állami szerv jogszabályban rögzített feladat- és hatáskörében „valamely alkotmányos alapérték vagy gondozására bízott közérdek érvényre juttatásán, védelmén munkálkodik...” Ennek kifejezésére van szükség a közjogi személyiségre. Ugyanakkor ebből az is következik, hogy az „állam”, mint olyan, csak a polgári jogi személyisége tekintetében perszonalifikálható, de a közjogi személyiség tekintetében nem¹⁶. Közjogi szempontból az állam - közjogi személyként - nem értelmezhető, mert „saját maga” soha nem gyakorol közhatalmat, hanem mindig szervein keresztül nyilvánul meg. Egy-egy szervének a közjogi személyisége, azaz közjogi jogképessége viszont „a közhatalom egészéhez (teljes spektrumához) képest mindig csak részleges lehet.”¹⁷

2. A közjogi személy, mint történeti kategória

A közjogi személy fogalma, és a közjogi szervezetek jogalanyiságának problémája, mint minden jogintézmény, csak történeti alakváltozásaiából érthető meg. A részletes kifejtést mellőzve, és ez egyes korszakokat igen elnagyoltan kezelve, a közjogi személy fogalom XIX. század végi keletkezésétől kezdve három korszak szabályozási és elméletitörténeti fejleményeiből az a következtetés vonható le, hogy az 1945 előtti és a szocialista jogrend - a maga logikája szerint - koherens rendszert hozott létre a közjogi jogalanyok jogi státuszának különböző vonatkozásait tekintve.

A 1945 előtti szabályozás elméleti alapja az volt, hogy a közjog alanyai - az államon túl - csak azok az alakulatok, melyeknek az államtól való - alkotmányos és közigazgatási jogi függetlenségét az állam elismerte. Ennek a közjogi függetlenségnek a magánjogi oldala ezen alakulatok jogi személyisége. Ez a (magánjogi) jogi személyiség ugyanúgy teljes, mint bármely más a magánjog alapján jogi személyként működő szervezeté. Ennek alapján minősült közjogi személynek az állam, a területi alapon szervezett önkormányzatok (vármegye, város, község), az egyházak és a köztisztviselők. Ezeket „anyaközületnek” is nevezték. Az anaközület magánjogi személyiséggel ruházhatta fel az általa létrehozott köztisztviselők és közüzemek (esetleg közalapítványt vagy alapot), ha ezt szükségesnek tartotta. Az anaközület közegei (igazgatását ellátó szervezeti egységei és tisztségviselői) sem közjogi, sem magánjogi jogalanyisággal nem rendelkeztek. Az anaközületnél foglalkoztatottak az állam és a területi önkormányzatok esetében az „anyaközülettel”, és nem annak szervezeti egységével álltak közszolgálati jogviszonyban.

A szocialista állam korszakában az államhatalom egységének elve alapján az államtól relatíve független, autonóm közjogi személyek kategóriája értelmetlenné vált. Az állam feladatait az egyseges államszervezet elkülönült egységeiként államhatalmi és államigazgatási szervek látták el, az államilag szervezett gazdaság alanyai az állami vállalatok voltak, míg az állam által biztosított humán közszolgáltatásokat állami köztisztviselők nyújtották. Az állami jogalanyoknak az államjogi/államigazgatási jogi jogalanyiságát az önálló hatáskör fejezte ki, ami voltaképpen egy jogi normákban rögzített államszervezeten belüli munkamegosztás volt, anélkül azonban, hogy a hatásköröket és ezek önálló gyakorlását szervezeti és jogi garanciákkal védték volna.

Az állami jogalanyok polgári jogi jogalanyisága a pénzügyi jogilag szabályozott gazdálkodási rendhez igazodott. Eszerint az állami (polgári) jogi személyek alaptípusai az állam, a költségvetési szerv és az állami vállalat voltak. Minden önálló költségveté-

si szervként elismert államhatalmi, államigazgatási szerv és köztisztviselő polgári jogi szempontból jogi személyé vált. Ugyanakkor azonban a költségvetési szervek és az állami vállalatok polgári jogi jogképességét csak a feladataik teljesítéséhez szükséges mértékben (relatív jogképesség) ismerték el, és 1977 után is csak az állami vállalatok abszolút jogképességét deklarálta a Ptk. A közszolgálat közjogi jellege megszűnt, viszont minden állami (polgári) jogi személy a munkáltatói jogok gyakorlása szempontjából is önálló jogalany lett, és - bizonyos eltérésekkel - de az általános (számos elemében közjogi jellegű hordozó) munkajogi viszony szabályai szerint foglalkoztatta munkavállalóit.

1990 után a korábbi koherencia megbomlott, és a közjog világában működő szervek alkotmányjogi, közigazgatási jogi, pénzügyi jogi, polgári jog és munkáltatói státusza a különböző szervecsoportokban - eltérő mértékben és más-más módon - de konfliktusba került egymással.

Az alkotmányjogi státusz a hatalmi ágak elválasztása elve szerint, a fékek és ellensúlyok rendszeréhez igazodva alakult, részben az egyes hatalmi ágakban tartozó szervek egymás közötti viszonyában, részben az állam és a különböző típusú közjogi önkormányzatok (helyi önkormányzatok, kisebbségi önkormányzatok, és bizonyos mértékig a köztisztviselők) közötti kapcsolatban.

A közigazgatási jogi jogalanyiság számos közigazgatási szervfajtnál teljesen elvált az egyéb jogképességek hordozójától, sőt függetlenedett magától a közigazgatási szervtől is (pl. jegyzőre, polgármesterre telepített hatáskörök).

A pénzügyi jogi jogalanyiságot tekintve viszont lényegében változatlanul továbbra is egyetlen - és a pénzügyi jogi jogosultságokat és kötelezettségeket tekintve erősen homogenizált - jogalany maradt: az önálló költségvetési szerv, és ez döntötte el - a közjogi jogalanyiságtól függetlenül - az adott szerv polgári jogi személyiségét és munkáltatói jogalanyiságát is.

A mára kialakult káosz - álláspontom szerint - nem oldható meg egyetlen jogág keretei között, hanem csak a szervezetek komplex jogalanyiságának tudatos és szisztematikus figyelembe vételével. E tekintetben teljesen egyetérték *Sárközy Tamás* 1985-ben kifejtett gondolataival. A komplex jogalanyiságból - ami egyszerűen tény - nem következik viszont az, hogy ezt „komplex jogi személyiségnek” kellene hívni. Tudomásul kell venni, hogy a „jogi személy” a polgári jog kategóriája, ezért egy-egy szerv (szervezet) egyéb jogági jogalanyiságának leírására nem kellene átvenni, mert ha a közigazgatási jogban közigazgatási jogi személynek kezdünk hívni minden olyan szervet, mely hatásköre és illetékessége alapján meghatározott közigazgatási jogviszony alanya lehet, akkor nincs elvi alap az alkotmányjogi, a pénzügyi jogi, a munkajogi (közszolgálati jogi ?!!!) jogi személy kifejezések elutasítására.

Ebből (is) következően nem értek egyet a „közjogi személy” fogalom felelevenítésével, de nem azért, mert az alapjául szolgáló elméletet elavultnak tartanám.

A „közjogi személy” keletkezése valóban meghatározott történelmi korszakhoz és európai jogterülethez kötődik. Azokkal a jogterületekkel szemben, ahol a közjogi szabályozás szerves fejlődésnek eredményeképpen máig fennmaradt az a közjogi dogmatika, mely a közjogi - azaz „köz” jogilag autonóm - személyiséget és a magánjogi jogi személyiséget szervesen összekapcsolja, és erre építi fel a közvetlen és a közvetett közigazgatás rendszerét, nem jelenthető ki, hogy a mi szabályozásunk bármilyen értelemben korszerűbb volna (jelen állapotában inkább kuszább).

Az viszont egyértelmű, hogy az előzőekben kifejtett folyamat eredményeképpen kialakult helyzetből *nálunk* nem lehet visszatérni vagy áttérni sem az 1945 előtti dogmatikai alapokhoz, sem a német közjogi dogmatika azóta lényegesen cizelláltabb szervezeti jogához. A „közjogi személy” fogalmát célszerű tehát elméletitörténeti, illetőleg összehasonlító jogi kategóriaként kezelni. Ha viszont a közjogi alanyokat tekintve a saját elméleti alapjainkat máshol keressük, akkor rosszul, tévesen végképp ne használjuk ezt a fogalmat, az összes közjogi jogalanyra kiterjesztve.

3. A közjogi szervezetek komplex jogalanyisága

Az egyes közjogi szervezeteket illetően a komplexitás a jogalanyiság egyes oldalainak összehangolt, és mindig egymásra tekintettel történő szabályozásával valósítható meg, ahol azonban a közjog alanyai tekintetében a meghatározó státusz az alkotmányjogi, ez jelöli ki a közigazgatási jogalanyiság terjedelmét és határait, és ehhez kell hozzárendelni a pénzügyi jogi, illetőleg a polgári jogi jogképességet, ha ez utóbbi egyáltalán szükséges. A probléma azonban abban rejlik, hogy - sok tekintetben Szlaiditscsal egyetértve - a „közjogi személyek” nem a lex generalis, hanem a lex specialis alapján alakulnak, és ez nemcsak a magánjogi vonatkozásokban van így, hanem a közjogi státusukat tekintve is. A közjog alanyai közül az alkotmányjogilag alapvető szerveket maga az Alkotmány vagy minősített többséggel elfogadandó törvények intézményesítik. Külön törvények szabályozzák a helyi és a kisebbségi önkormányzatokat, mint közjogi alakulatokat és szervtípusokat, és 2006-ban törvény szűletett a központi államigazgatási szervekről, mint szervtípusokról.¹⁸

A közigazgatási joggal foglalkozók közül néhányan 2004-ben megbízást kaptak egy közigazgatási jogi szervezeti törvény előkészítésére. Az előkészítő tanulmányok közül jelen munka is többet felhasznál. Akkori véleményem az volt, hogy nincs sok értelme általános közigazgatási szervezeti törvényt alkotni, mert anynyi eltérésre felhatalmazó rendelkezést kellene beiktatni, ami már az általános törvényt kérdésessé tenné. Ehelyett a közigazgatás egyes nagy alrendszeri és a hozzájuk tartozó szervezettípusok szabályozhatók. A közigazgatási korszerűsítési törekvéseket, és a legújabb jogalkotási munkálatokat látva azonban, lehet, hogy mégis szükség lenne egy „saját”, alkotmányjogi és közigazgatási jogi alapokon álló szervezeti törvényre, mert úgy tűnik, hogy a szervezeti jogi szabályozásban fellelhető hiányokat és ellentmon-

dásokat ismét csak pénzügyi (kötségvetési) jogi szabályozással tervezik kipótolni.”

A közjogi szervezeti jog fejlődése szempontjából súlyos jogalkotási hiba lenne (lesz?!) annak a törvénytervezetnek az elfogadása, mely a közjog összes szervezetét ismételten a „kötségvetési szerv” gyűjtőfogalma alatt szabályozná, és az államszervezet különböző szervezettípusai, illetőleg a közintézetek csak a „kötségvetési szerv” különféle alfajtaát képeznék.²⁰ Kétségtelen, hogy a kötségvetési gazdálkodás teljes szabályozása megérett a rendezésre. Ezt azonban az államháztartás viszonyainak újragondolása nélkül, az alkotmányjogi és a közigazgatási jogi összefüggések figyelmen kívül hagyásával vétek elvégezni.

A közjogi jogalanyok a fentiek alapján nem vonható egyfajta „közjogi személyiség” alá, még a szervezetek tipizálása is meglehetősen bonyolult, mert az egyes közjogi funkciók szerint vannak szervezeti alaptípusok. Jellemző, hogy pl. a közigazgatási szerv általános fogalma sem alkotható meg, csak az általánosság-nak azon a szintjén, ahol a fogalomalkotásnak igazán sem elméleti, sem gyakorlati haszna nincs.²¹

Csak a közigazgatási szerveknél maradván, és ezek komplex jogalanyiságát elfogadva, a következő táblázat mutatja be jogalanyiságuk egyes oldalait. A táblázat a helyi önkormányzatokat tekintve nem a hatályos szabályozásból indul ki, hanem abból, hogy a helyi önkormányzatok esetében külön kell választani az „önkormányzat” - ami felfogásom szerint, az Alkotmány alapján csakis a község, a város, a megye, a főváros és a fővárosi kerület lehet -, jogi személyiségét és az önkormányzat igazgatását végző szervezettrendszert. Ez utóbbit egységes szervként kell kezelni, melynek szervezeti egységei a képviselőtestület, a bizottságok, a tisztségviselők és a hivatal. E szerv szintén rendelkezik alkotmányjogi, közigazgatási jogim, pénzügyi jogi jogalanyisággal és polgári jogi személyiséggel is.²²

A közjog alanyai a különböző jogágak viszonyrendszerét figyelembe véve

Alkotmányjog/ Közigazgatási jog	Polgári jog	Pénzügyi jog	Foglalkoztatási jogviszonyok
1. Állam a) az állam maga (amikor kivételesen közvetlenül lép fel magánjogi jogalanyként)	jogi személy; képviseli ált. PM		
1.1. Államszervek	lehetnek jogi személyek, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek; az alapításáról rendelkező közjogi aktus dönti el (e felfogásban az Országgyűlés a jogi személy nem annak a Hivatala)	állami közhatalmi kötségvetési szerv vagy ami pontosabb: az állami közhatalmi szervekre vonatkozó kötségvetési rend szerint gazdálkodó szervek (a polgári jogi jogalanyiság szerint a gazdálkodás önállóságát tekintve több altípus lehet)	közszolgálati (szolgálati, bírói, ügyészi stb.) jogviszony egyik alanya
1.2. Államigazgatási szervek	általában jogi személyek, (de az alapító aktustól függően lehet jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek ill. személy is)	állami közhatalmi kötségvetési szerv vagy ami pontosabb: az állami közhatalmi szervekre vonatkozó kötségvetési rend szerint gazdálkodó szervek (a közjogi jogalanyiságtól függően a gazdálkodás önállóságát tekintve több altípus lehet)	közszolgálati (kivételesen közvetlenül vagy az irányított közszolgáltató szervek vezetői tekintetében közalkalmazotti) vagy munkajogviszony munkáltatói alanya
1.3. Rendvédelmi szervek	általában jogi személyek, (de az alapító aktustól függően lehet jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek, ill. személy is)	állami közhatalmi kötségvetési szerv vagy ami pontosabb: az állami közhatalmi szervekre vonatkozó kötségvetési rend szerint gazdálkodó szervek (a közjogi jogalanyiságtól függően a gazdálkodás önállóságát tekintve több altípus lehet)	speciális szolgálati jogviszony alanya

1. 4. <i>Honvédelmi szm-vek</i>	az alapító aktustól függően lehetnek jogi személyek és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek ill. személy is	állami közhatalmi költségvetési szerv vagy ami pontosabb: az állami közhatalmi szervekre vonatkozó költségvetési rend szerint gazdálkodó szervek (a közjogi jogalanyiságtól függően a gazdálkodás önállóságát tekintve több altípus lehet)	speciális szolgálati jogviszony alanya
2. Helyi önkormányzat: 2.1. az önkormányzat maga: „a” község (<i>nagyközség</i>), „a” város (<i>megyei jogú város</i>), „a” megye, „a.” főváros, „a” fővárosi kerület;	jogi személy: képviseli a polgármester		
2. 2. az önkormányzást megvalósító szervek: képviselőtestület, bizottságok, polgármester, jegyző + polgármesteri hivatal EGYÜTT, egy közös szervezeti név alatt	EGYÜTT jogi személy	önkormányzati közhatalmi költségvetési szerv (az önkormányzati közhatalmi szervekre vonatkozó költségvetési rend szerint gazdálkodó szervek)	közszolgálati (kivételesen közvetlenül vagy az irányított közszolgáltató szervek vezetői tekintetében közalkalmazotti vagy munka-) jogviszony munkáltatói alanya
3. Kisebbségi önkormányzatok (itt nem értelmezhető a kettős jogi személyiség, mert az alkotmányjog is csak igazgatást végző szervezeteknek ad jogalanyiságot az). Ez alatt tehát a kisebbségi öngazgatási feladatok szervezésére megválasztott testületek és munkaszervezetük EGYÜTT értendő	jogi személy	önkormányzati közhatalmi költségvetési szerv (az önkormányzati közhatalmi szervekre vonatkozó költségvetési rend szerint gazdálkodó szervek, azzal, hogy települési szinten külön törvény speciálisan szabályozza a gazdálkodási döntéshozatal és lebonyolítás szervét)	
4. Köztestület a közös tevékenység vagy a tagok egyéb közös sajátossága alapján, törvénnyel létrehozott személyegyesülés	jogi személy	speciálisan szabályozott pénzügyi-gazdálkodási rend szerint működő szervezet (ahogy jelenleg)	ált. munka-, kivételesen közalkalmazotti (közszolgálati) jogviszony alanya
5. Közintézet állami/önkormányzati közhatalmi szerv vagy köztestület, mint alapító/fenntartó szakmai és szervei irányítása alatt álló, humán közszolgáltatást nyújtó szervezet	jogi személyiségükről az alapító közjogi aktus dönt	a közszolgáltatást végzőkre vonatkozó költségvetési rend szerint gazdálkodó szervek	
5. Gazdasági önállósággal rendelkező közintézet (ezt hívható közintézménynek is), de közjogi szempontból nem szükséges külön típusnak minősíteni)	mindig jogi személy	kevésbé kötött, nagyfokú gazdálkodási önállóságot biztosító költségvetési rend szerint gazdálkodó szervek	közalkalmazotti vagy munkajogviszony alanya
6. Közalapítvány (abban a körben, ahol ez megmarad)	jogi személy	speciálisan szabályozott pénzügyi-gazdálkodási rend szerint működő szervezet (ahogy jelenleg)	munkajogviszony alanya
7. Közjogi alap	jogi személy	speciálisan szabályozott pénzügyi-gazdálkodási rend szerint működő jogalany	munkajogviszony (?) alanya
8. Közüzem	jogi személy	a közüzemi költségvetési rend szerint gazdálkodó szerv	munkajogviszony alanya

III. A Ptk. Tervezet értékelése a közjog alanyai szempontjából

1. A jogi személyekről szóló II. Könyv második rész

A Konceptió arra utalt, hogy „a közjogi személyek” tekintetében külön vizsgálat tárgya volt: indokolt-e ezekre külön szabályok megalkotása. A Konceptió a „közjogi személy”-t a következőképpen definiálta: „közhatalmat gyakorló szerv (szervezet), a közjog alanya, amely a közjog körébe tartozó kötelező erejű aktus kibocsátására jogosult.” A Konceptió szerint a külön szabályozás nem indokolt, mert a „közjogi személyeket”, ha feladataik szükségessé teszik, akkor kell felruházni jogi személyiséggel, és ekkor a „közjogi személy költségvetési szerv formájában jelenik meg.” A Konceptió azt is rögzíti, hogy: „Nem minősül közjogi személynek a közfeladatot ellátó szervezet.” Ez utóbbiak mibenlétére a Konceptióban meglehetősen bizonytalan utalások találhatók: „öntevékeny, demokratikusan működő társadalmi jellegű szervezetek”, „állami, önkormányzati feladatot - díjazás ellenében - ellátó gazdálkodó szervezetek”, egyedül a köztisztület, mint szervezettípus szerepel nevesítetten, de a gondolat sor azzal a következtetéssel zárul, hogy: „Ezek a szervezetek - ideértve a köztisztületeket is - szükségszerűen jogi személyek, a polgári jogi jogviszonyokban önálló jogalanyok, és fő szabályként önállóan szerezhetnek tulajdont. E szervezetek tekintetében tehát sajátos szabályozásra nincs szükség.”²³ E fejtegetésből azt a következtetést lehet levonni, hogy a Konceptió készítői a jogi személyiséggel felruházott „közjogi személyeket” a költségvetési szervvel azonosították, míg a „közfeladatot ellátó szervezeteket” ezektől külön csoportban foglalták össze, ami a legkülönfélébb szervezettípusokat öleli fel.

A „közjogi személy” és a „közfeladatot ellátó szerv” fogalmakkal kapcsolatos kifogásaimat nem ismételtem meg. A továbbiakban a Tervezet szabályait csak az állam, az állami, önkormányzati közhatalmat gyakorló szervek (államszervek, államigazgatási szervek, rendvédelmi szervek, honvédelmi szervek; önkormányzatok, önkormányzati igazgatási szerv), a köztisztületek és a közintézetek szempontjából értékelem, ezeket az alábbiakban - némileg pontatlanul, de az egyszerűség kedvéért - közjogi szervezeteknek nevezem. Ugyancsak az egyértelműség kedvéért megismételtem, „önkormányzat” alatt minden esetben a községet, a várost, a megyét, a fővárost és a fővárosi kerületet értem. Nem vizsgálom a Tervezetet a közalapítványok tekintetében, mert ez „kifutó modell”, továbbá a közjogi alapokat és a közüzemeket illetően sem, mert ezek egyelőre csak a költségvetési szervekről szóló, említett törvénytervezetben szerepelnek.

Tételesen végighaladva az egyes fejezeteken, a közjogi szervezetekre való alkalmazhatóság szempontjából az alábbi problémák állapíthatók meg.

I. Cím I. fejezet: A jogi személy jogképessége

1. A Tervezet alapfilozófiáját a jogi személyekre vonatkozó általános és különös szabályozásról az Indokolás a Konceptióhoz hasonlóan, sőt általánosabban, valamennyi jogi személy típust illetően úgy fogalmazza meg, hogy a Ptk. az egyesületet és az alapítványt kivéve más jogi személy típussal nem foglalkozik, viszont lényegesen kibővíti a jogi személyekre vonatkozó általános rendelkezéseket. Abból következően viszont, hogy a Tervezet típuskénszert vezet be, és a különböző jogi személy típusokat csak törvényben lehet intézményesíteni, - az Indokolás szerint - a Ptk.-val azonos szintű törvény a Ptk. általános szabályaitól bármely kérdésben előírhat mást is. Ez az elv nyilván alkalmazható a közjogi alanyokra is. Mégis szükségesnek tartom, hogy a Ptk. az eltérő szabályozásra utalással maga hívja fel a figyelmet e jogi személyek „másságára”.

A döntő különbség a közjogi szervezetek és a Tervezetben modellezett magánjogi személyek között abban van, hogy a köz-

jog alanyai - az államot, a helyi önkormányzatokat és a köztisztületeket kivéve - csak *relatív jogképességgel ruházhatók fel*. Ennek a jogállamiság alkotmányos elve és szabálya képezi az alapot: az állam nevében eljáró állami szervek, az állam által közhatalom gyakorlására feljogosított közjogi önkormányzatok és az általuk, közjogi jogi formában létrehozott szervezetek csakis jogszabályban meghatározott feladat- és hatáskörük keretei között járhatnak el. Ez az alkotmányi és közigazgatási jogi szabályokai kijelölt határ megvonja az egyéb jogalanyiságaik, így a polgári jogi személyiségük határait is. Ezt elfogadva abszolút (polgári jogi) jogképessége a közjog alanyai közül elvileg csak az államnak lehetne, mert bármely szerve vagy általa feljogosított közösség, szerv, ehhez képest csak korlátozott, relatív polgári jogi jogképességgel bírhat, amit a közjogi státusa határoz meg.

Az *önkormányzatok* abszolút jogképessége az államhoz képest már vitatható. Láthattuk, hogy az önkormányzatok természetjogi felfogása az állam jogképességével közel azonos jogképességet tulajdonít a helyi önkormányzatoknak is. Ez elvileg is, és még a nagyon széles önkormányzati kompetenciát biztosító magyar szabályozás alapján is megkérdőjelezhető. Az önkormányzatok feladat- és hatáskörét - a magyar Alkotmány rendelkezései szerint is - az állam nevében a törvényalkotó vonja meg a „helyi közügy” meghatározásával. Az önkormányzatok a helyi közügyekben is csak „a törvény keretei között” önállóak, és az önkormányzatoknak ugyan joguk van egyes helyi életviszonyokat helyi közügyé minősíteni, de azokat nem, amelyeket az állami jogalkotó szervek már „állami” közüggé nyilvánítottak, és saját szabályozási kompetenciájukba vontak²⁴. Ugyanakkor a helyi önkormányzatok polgári jogi jogképességének terjedelme elválaszthatatlan az önkormányzati tulajdon, és az önkormányzás (önigazgatás) és az ezért való felelősség alkotmányos rendelkezéseitől.

Az Alkotmány az állami tulajdontól különválasztott, önálló köztulajdoni formaként ismeri el a helyi önkormányzatok tulajdonát. Az önkormányzásért való felelősséget pedig az Ötv. a közjogi autonómiához és az önkormányzati tulajdonlathoz szabja, amikor kimondja, hogy a veszteséges gazdálkodás következményei az önkormányzatot terhelik, kötelezettségeiért az állami költségvetés nem tartozik felelősséggel [Ötv. 90. § (2) bek.]. Ebből következően a helyi önkormányzatok abszolút (polgári jogi) jogképességét nem lehet megtagadni. A „helyi közügy” kompetencia-határainak túllépéséhez közjogi és nem magánjogi következményeket célszerű fűzni.

A közjogi szervezetek közül a *köztisztületek* esetében az abszolút és a relatív jogképesség kérdése másként vetődik fel. A köztisztületek részletesen leírt „köztes”, egyszerre közjogi és magánjogi jellegéből következően, a közjogi jogalanyisága ugyanúgy, mint bármely más közjogi jogalanynál szigorúan jogszabályhoz kötött. Sőt a területi alapon szervezett önkormányzatokkal ellentétben a köztisztületek öngazgatásuk körében nem is bővíthetik a saját tagjaikkal szemben a jogszabályban biztosított közhatalmi jogköreiket: csak azokban az ügyfajtákban, csak olyan módon és döntési tartalommal járhatnak el, amit számunkra a jogi szabályozás megenged. Ugyanakkor a tagok érdekeinek képviselője, érdekvédője és a tagok tevékenységéhez kapcsolódó egyéb, „társadalmi” feladatok az egyesületi jelleget fejezik ki, és ebben a körben nem célszerű jogképességüket korlátozni. Erre tekintettel a köztisztületeknél nincs akadálya az abszolút jogképesség elismerésének. Tény, hogy a köztisztületek egyes fajtáinál nagyon különböző a közjogi és az egyesületi jelleg aránya. Ezt azonban a köztisztület/típust létrehozó törvényi szabályozásban figyelembe lehet venni. (Más kérdés, és erre a tanulmány egyéb részében kitértem, hogy a jelenleg köztisztületek minősített szervezetek vagy szervezettípusok alapos felülvizsgálatra szorulnak, és a köztisztület szervtípusát lényegesen szűkebb körben lenne célszerű használni, mint ma.)

A fentiek alapján a Tervezet 2.38. §-ának módosítását és ki egészítését javaslom a következők szerint:

2.38. § [Az állam, a helyi önkormányzatok, valamint szerveik jogképessége]

(1) Az állam és a helyi önkormányzat jogi személy.

(2) A 2.36. §-ban foglaltaktól eltérően az államnak és a helyi önkormányzatoknak a költségvetési rend szerint gazdálkodó szervei jogszabályban előírt feladat- és hatáskörük keretei között jogképesek.

(3) Az (1)-(2) bekezdésben meghatározott jogi személyekre e törvény rendelkezéseit akkor kell alkalmazni, ha ezt e törvény vagy más törvény külön előírja.

A javasolt szövegből kitűnik, hogy a közjogi szervezetek közül a közhatalmat gyakorló állami, önkormányzati szervek, továbbá a tőlük függő közintézetek lehetséges polgári jogi jogképességét olymértékben eltérőnek tartom a Tervezetben alapul vett szabályozási modelltől, hogy az itt szereplő rendelkezések többségét még általános háttér szabályként sem látom alkalmazhatónak ezekre a szervekre.

2. A jogi személy nyilvántartására még visszatérek, itt azt jelzem, hogy a közjogi alakulatok/szervezetek döntő többségénél nem érvényesülhet az, hogy a jogi személy a nyilvántartásba való bejegyzéssel jön létre. Akár egységes, akár külön-külön szervezett nyilvántartások vonatkoznak a köz- és a magánjog szervezeteire, a közjog alanyainak egy részét, ahogy már jeleztem, törvény (kormányrendelet, önkormányzati rendelet) hozza létre. Más részük egyedi közhatalmi aktus eredménye (pl. a köztársasági elnöknek valamely települést községgé vagy várossá nyilvánító határozata). Ezek a létesítés konstitutív hatályú aktusai. Ettől persze még e jogi személyeket is nyilvántartásba lehet venni, de ezeknél a nyilvántartásba vétel csak deklaratív hatályú lehet. Az pedig kizárt, hogy a nyilvántartást vezető bíróság (külön nyilvántartás esetén esetleg hatóság) felülvizsgálja a törvény vagy pl. a köztársasági elnök döntését, és megtagadja a nyilvántartásba vételt. Konstitutív hatályú nyilvántartásba vétel igazából a köztestületek egyes típusainál képzelhető el (pl. területi kamarák) - ahogy jelenleg is -, de még a köztestületek egészére sem lehet maradéktalanul irányadó (pl. a Magyar Tudományos Akadémiára szintén nem értelmezhető).

I. Cím II. fejezet: A jogi személy neve

E szabályokat a közjogi szervezetekre is lehet alkalmazni.

I. Cím III. fejezet: A jogi személy vagyona

A Tervezet 2.43. §-ában foglaltak szintén csak meghatározott közjogi szervezetekre vonatkozhatnak. Egyrészt vannak olyan szervek, melyeknél az „alapító”, „az alapítói jogok gyakorlója” nem vagy nehezen értelmezhető. Így pl. az országgyűlés esetében, ha ennek jogi személyiségét törvény elismerné, csak az állam, mint olyan, mögöttes „alapítói” felelőssége állapítható meg. Az államigazgatási szerveknél az alapító kimutatható, de az alapító is államszerv vagy államigazgatási szerv, mögöttes felelősségének ugyanúgy korlátokat szab saját költségvetése, mint az általa alapított szemlélt (pl. az Országgyűlés saját költségvetésével nem felelhet korlátlanul egy minisztérium tartozásaiért). Tehát az államigazgatási szerveknél is csak az állam korlátlan felelőssége állhat fenn.

A helyi önkormányzatok esetében a helyzet még összetettebb. A községgé nyilvánítás voltaképpen egy településrészi közösség önkormányzathoz való jogának állami elismerése. Ugyanakkor az állam nem felel az önkormányzat tartozásaiért, és nyilvánvalóan az egyes választópolgárok saját vagyonukkal való felelőssége sem jöhet szóba. A szabályozás a közösség egészére terheli e felelősséget, és ehhez igazítja a speciális adósságrendezi eljárást²⁵. Az önkormányzathoz való jog alanyának alkotmányos felhatalmítása alapján ez nem is lehet másként. Ezért is fontos az önkor-

mányzat (község, város stb.) és az igazgatását végző szervezetek jogi személyiségének világos megkülönböztetése. Az önkormányzat felelősségét a saját szervei tevékenységéért is ez alapozhatja meg. Mindennek tulajdonjogi vonatkozásaira a Tervezet tulajdonjogi részének értékelésénél még visszatérek.

II. Cím I. fejezet

Tekintettel arra, hogy a 2:37. § szabályai szerint a létesítő okirat lehet törvény is, a fejezet az eltérést engedő szabályokkal nem okozna különösebb gondot a közjogi szervezetek esetében sem.

II. Cím II. fejezet

A jogi személy nyilvántartásáról szóló szabályok közül nem alkalmazható a közjogi szervezeteknél a késedelmes, hibás vagy hiányos bejelentésért való korlátlan felelősség a jogi személy képviselőjével szemben, de a bejegyzés alapjának, a közhiteleségnek, a harmadik személlyel szembeni hatályosságnak a szabályai - a közjogi szervezetekre általánosan érvényes közérdekű adatok nyilvánosságának alkotmányos joga alapján is - kis eltéréssel irányadók lehetnek. Eltérő szabályokkal ugyancsak összeegyeztethető a nyilvántartás(ok) nyilvánossága és az államtitok, szolgálati titok védelmének igénye. Ismételnem hangsúlyozom azonban, hogy a jogi személyiséggel felruházott közjogi szervezetek nyilvántartása viszont csak deklaratív hatályú lehet.

II. Cím III. fejezet

A fentiekből is következően a közjogi szervezeteknél nem értelmezhető a bejegyzés alatt álló jogi személyről szóló speciális rendelkezések, ezek legfeljebb ismét csak egyes köztestület-típusoknál, esetleg közintézeteknél jöhetnek szóba.

Tekintettel azonban a közjogi szervezetek nyilvántartásának általam javasolt deklaratív hatályára, a létesítés más törvényben szabályozott közjogi aktusa miatt nincs is szükség e szabályokra, ahogyan a nyilvántartásba vétel megghiúsulásának esetére és a jogi személy létesítésének érvénytelenségére előírt rendelkezésekre sem.

III. Cím

A jogi személy szervezetről szóló általános szabályok egyedül szintén köztestületekre vonatkozhatnak, kisebb korrekciókkal.

Ahogy azt már a Tervezet legfontosabb új elemeinek jellemzése során leírtam, a III. Cím legvitathatóbb fejezet a jogi személy legfőbb szervéről szóló II. fejezet. Az Indokolás szerint ezek a szabályok már az alapítványokra, mint a jogi személy egyik „őstípusára” sem alkalmazhatók. Így egyetlen olyan szervezettípusra sem megfelelők, melyeknek közös őse az alapítvány volt, tehát egyetlen „intézmény-típusú” jogi személyre sem, azaz az államszervekre, az államigazgatási szervekre és a közintézetekre.

Az államigazgatási szervek és a közintézetek esetében, ahol egyáltalán beszélhetünk alapításról és alapítói jogok gyakorlásáról, ez az államigazgatási szerveknél végső soron a Kormány, míg a közintézeteknél lehet államigazgatási szerv vagy önkormányzati igazgatási szerv, sőt köztestület is. Az alapító tehát mindig „külső”, a létrehozott jogi személytől szervezeti, hatásköri szempontból elhatárolt másik szerv, mindkettő elkülönült komplex jogalanyisággal. Közöttük - közigazgatási jogi terminológiával - irányítási jogviszony áll fenn, de az irányítási jogok, melyek számos ponton megegyeznek a Tervezet 2:61. §-ában felsorolt „legfőbb szervet” megillető jogokkal - nem feltétlenül egyetlen irányítónál koncentrálódnak, hanem gyakran meg is osztják több szerv között.

Különösen így van ez az államigazgatási szervek esetén, ld. pl. a kormányhivatalokat, ahol az alapítás joga az országgyűlésé, az irányítást a kormány végzi - ennek döntő jogosítványa a szerv vezetőjének kinevezése, felmentése és a fegyelmi jogkör - míg befolyásolás egyéb jogi eszközeivel egy kijelölt miniszter élhet. Hasonlóan megoszlanak az alapítási és az egyéb irányítási jogok pl. a területi államigazgatási szerveknél is. Az alapításról kormányrendelet szól, míg az irányítás a miniszter, a miniszternek alárendelt központi hivatal, vagy - többszintű szervezetrendszer esetén a körzeti szintű szerv felett a megyei vagy regionális szerv gyakorolja.

A testületi jellegű közjogi szerveknél, mint pl. az önkormányzatok igazgatási szervezete, az alkotmányjogi és a közigazgatási jogi szabályozás zárja ki e normák alkalmazását, melyek részletes előírásokat tartalmaznak a testület összetételére, működésére, döntéshozatali eljárására, és ezek a szabályok irányadóak polgári jogi ügyekben is. Marad tehát ismét a köztestület, ahol tagsági viszonyra épülő szervezettípusként, a rendelkezések háttér-szabályozásként elfogadhatóak. Az azonban - kivülálló közjogász-ként - elgondolkodtat, hogy ha a jogi személyek számottevő részére nem tud kiterjedni a Tervezetben szereplő általános szabályozás, akkor vajon érdemes-e ilyen terjedelemben teret szentelni e szabályoknak.²⁶

A jogi személy képviseletéről szóló szabályok, tekintettel arra, hogy ezeket a közjogi szervezetek esetében is szigorúan a magánjogi jogi jogviszonyokban való képviseletre kell érteni, értelemszerű eltérő szabályozással kiterjedhetnek a közjogi szervezetek képviseletére is. (Nyilvánvalóan, pl. hogy a képviseleti jogosultság kérdésében sem lehet konstitutív hatályú a nyilvántartásba való bejegyzés.)

III. Cím VI. fejezet

A jogi személy felelőségéről szóló rendelkezéseknél azokat az ellenérveket kell megismételni, melyeket a jogi személy vagyonánál már leírtam, hiszen a jogi személyek felelőssége elválaszthatatlan a saját vagyon szabályozásától és értelmezésétől.

Az állam és ezen belül az államigazgatás szervezete költségvetési szervek strukturált hálózata, és ugyanígy írható le egy települési/területi közösség (ön)igazgatását ellátó szervek rendszere is. Mögöttes felelősként csak az „anyaközület”, az állam, illetőleg a helyi önkormányzat (a község, a város, a megye, a főváros, a fővárosi kerület) jelölhető meg.

IV. Cím

A közjogi szervezeteknél a törvényes működés biztosítékait - szervtípusonként igen eltérő módon, de részletesen szabályozzák az alkotmányjogi, a közigazgatási jog és a pénzügyi jog normái. Ezeknek nem léphetnek a helyébe a Tervezet e cím alatt található rendelkezései. Jelen cím alatt vannak azonban olyan szabályok, melyek alkalmazását - kifejezett utalással - meghatározott közjogi szervezeteknél elő lehet írni (pl. könyvvizsgáló igénybe vétele).

V. és VI. Cím

Tekintettel arra, hogy a közjog szervezetei soha nem a saját elhatározásunkból jönnek létre, az átalakulásokról és megszűnésükről is más állami (önkormányzati szervek) döntenek, így e két cím szabályai legfeljebb nyomokban illeszthetők össze a közjogi szabályozással.

Ugyanakkor itt is jelezni kell a Tervezet alkotóinak, hogy az átalakulás szabályai ismét csak a tagsággal rendelkező jogi sze-

mélyekre alkalmasak, és már az alapítványra sem használhatók. A közjogi szervezetek közül a köztestületek szűk körénél mögöttes szabályként szóba jöhetnek (pl. területi szintű kamarák vagy önkéntes tűzoltóságok egyesülése, szétválása), de már olyan köztestületre nem vonatkozhatnak, melyet maga a törvény hozott létre (az MTA mellett, pl. Nemzeti Akkreditáló Testület, Magyar Szabványügyi Testület, a kamarák országos szervei, Magyar Olimpiai Bizottság, nemzeti sportszövetségek).

VII. Cím

A jogi személyiség nélküli jogalanyok a közjogi szervezetek körében valamely közjogi szervezet belső szervezeti egységként jöhetnek szóba, amire a Tervezet 2:59. §-a mögöttes szabályként megfelelő lehet. A VII. Cím alatt szabályozott jogalany a közjogi jogalanyok körében számomra nehezen képzelhető el. Ilyen polgári jogi jogalanyiságra szükség lehetne pl. a Kormány esetében - különösen, ha a jogalkotásért való felelősség szabályai a Tervezet szerinti formában lépnének életbe - de meglehetősen abszurditásnak gondolnám a Kormány polgári jogi jogképességét a társasházzal analóg módon szabályozni.

2. A Dologi jogról szóló IV. Könyv tulajdonjogról szóló II. része

2.1. A köztulajdon fogalma

A Tervezet - hasonlóan a jogi személyekről szóló részhez - a tulajdonjog szabályozásánál is nagyon visszafogottan szól a közjogi alanyok tulajdonáról.

A Tervezet a köztulajdon alanyaiként az államot, az önkormányzatokat és a köztestületeket nevesíti. Ez megfelel az alkotmányos szabályozásnak, ezért ehhez az elvi alaphoz kell igazítani a jogi személy közjogi jogalanyok jogképességét. Nem a Ptk. -nak, hanem az államháztartási szabályoknak világossá kell tenni, hogy sem az állam szervei, sem az önkormányzatok szervei, sem a köztestületek szervei nem tulajdonosok, a tulajdonjog az „anyaközület” illeti meg²⁷.

A Tervezet az eddigi állami tulajdon helyett végre ismét tételjes jogi fogalomná teszi a köztulajdon fogalmát. Az Indokolásból azonban az derül ki, hogy a Tervezet alkotói a köztulajdon fogalma alatt mást értenek, mint ami a jelenlegi jogi gondolkodásban, illetőleg bizonyos elemeiben a tételjesjogban megtalálható. Jelenleg a köztulajdon az államháztartási törvény közvetett módon ugyan, de az államháztartás valamely alrendszerébe tartozó vagyonként definiálja. Az államháztartás egyes alrendszereihez tartozó vagyonra vonatkozó különböző jogszabályok ennek a köztulajdonnak a tárgyait valóban, a forgalomképesség szempontjából is differenciálják. Az állami tulajdon körében beszélünk kizárólagos állami tulajdonban álló dolgokról, továbbá az állami vagyonról szóló, említett törvényjavaslat a vagyon rendelkezése alapján megkülönbözteti az állam kincstári és üzleti vagyont. Az önkormányzati és a köztestületi szabályozás a törzsvagyon fogalmát használja, és a törzsvagyonba tartozó tulajdoni tárgyak egy részét minősíti forgalomképtelenné vagy korlátozottan forgalomképesnek.

Ezzel szemben a Tervezet a köztulajdon fogalmát leszűkíti a kizárólagos - és ezáltal forgalomképtelen - állami, önkormányzati és köztestületi tulajdon körére, azon az elvi alapon, hogy az előbb felsorolt jogalanyoknak van a „köztulajdonról” megkülönböztethető „magántulajdona”, amivel e jogalanyok is szabadon rendelkeznek.

Az természetesen nem kifogásolható, hogy a Ptk. az eddigiektől eltérő elméleti alapokon új fogalmakat, új kategorizálást vezet be, hiszen a Ptk. elfogadása után nyilván hosszú jogalkotói munkának kell megkezdődnie, ami a jogrendszer szabályait hoz-

zá igazítja az új Ptk. -hoz, és aminek ki kell terjedni a köztulajdonnal összefüggő kérdésekre is. E jogalkotási munkában azonban problémát okozhat, hogy a normaszöveg lakonikus rövidege nem fedi le, és nem adja vissza azt a differenciált tartalmat, amit az Indokolás a köztulajdon struktúrájáról leír. Másrészt a fogalomhasználatnak van egy elvi oldala is. Ez pedig az, hogy az állam, az önkormányzatok és - némileg eltérő fokban ugyan, mint ezeknél - a közttestületek magántulajdona is valamilyen „köz-” (tehát vagy az egész államilag megszervezett közösség, vagy a település/megye, vagy a közttestületet alkotók közösségének) tulajdona. Ezért a „köz” általános érdekének védelme céljából, a „köz” nevében ezzel a „köz”-magántulajdonnal rendelkező szervek jogkörét szintén korlátozni szükséges, és a magánjogi szabályoktól eltérő közjogi szervezeti, eljárási, döntési és kontrollmechanizmusokat kell kialakítani.

A Ptk. -hoz kapcsolódó jogalkotás során mindezeket a kérdéseket végig kell gondolni. Sajnálatos módon azonban sem a magyar polgári jog, sem a közjogi terminológia nem olyan cizellált, hogy ha a Ptk. - a jogi szaknyelvben eddig általánosan kiterjesztően használt köztulajdon fogalmat a Tervezetben foglaltak szerint leszűkíti, akkor a „köz”-magántulajdon köz-jellegének kifejezésére nem marad terminológia. Megfontolandó ezért az állami köztulajdon belül is a törzsvagyon fogalmának bevezetése a kizárólagos állami tulajdon tárgyaira.

2.2. A vagyonkezelés kérdése

Ugyancsak a közjogi szabályozási igények szempontjából átgondolandónak tartom a vagyonkezelés és a vagyonkezelői jog „visszavételét” a Ptk. szabályai közé. Az állami, az önkormányzati és a közttestületi tulajdon egy részének funkcionálása elképzelhetetlen a vagyonkezelés intézménye nélkül, hiszen az állam-szervek, a közigazgatási szervek, a közigazgatás - ahogy ezt már az előbbiekben részletesen kifejtettem - nem tulajdonosai, és nem is lehetnek tulajdonosai a jelenlegi értelemben használt köztulajdon tárgyainak, ideértve a kizárólagos állami, önkormányzati tulajdon tárgyait és a „köz”- magántulajdont is. Jól látható, hogy a pénzügyi jogi normák között igen terjedelmes normaanyag szabályozza jelenleg a vagyonkezelést, az állami tulajdon tekintve az Áht-ban, az önkormányzati tulajdonra vonatkozóan pedig az Ötv. 2005. évi módosításával²⁸ 2007. január 1-jétől illesztették be az Ötv. szabályai közé. Kétségtelen, hogy a vagyonkezelés nem tisztán polgári jogi intézmény²⁹, a vagyon tulajdonosa (állam, önkormányzat, közttestület) és a vagyonkezelő közötti „ún. belső jogviszony” számos közjogi, elsősorban pénzügyi jogi elemekkel terhelt, - az Alkotmánybíróság fogalomhasználatával - a köztulajdonból „derivált kötelemi viszony”. Ugyanakkor a vagyonkezelő kifelé, a „külső jogviszonyban” tulajdonosként lép fel. Éppen ez a „külső viszony” indokolja - véleményem szerint -, hogy a polgári jog alaptörvénye nem háríthatja el teljesen magától e jogintézmény szabályozását, és a szabályozást nem pótolja az a nagyon általános, és ezért meglehetősen homályos felhatalmazás, hogy „a köztulajdon tárgya feletti rendelkezés jogát az állam vagy az önkormányzat másnak átengedheti”³⁰.

3. A Kötelemi jog II. c. ötödik Könyv VIII. fejezet:

Felelősség a közhatalom gyakorlása során okozott kárért és sérelemért

Ahogy eddig is számos témakörnél jelezni kellett, hogy e tanulmány kereteit messze meghaladja az adott probléma akár csak részleges taglalása, fokozottan igaz ez az állam és az állam szervei felelősségére vonatkozó kérdésekre. Ezért a Tervezetnek csak a deliktuális felelősség körében javasolt szabályozását és csupán egyetlen szempontból, a közhatalmi döntést hozó szervek jogalanyisága szempontjából érintem, ezen belül is csak a köz-

igazgatási szervek közhatalmi jogalkalmazó tevékenységéért való felelősségre térek ki.

A Tervezet - hasonlóan a jelenlegi Ptk. -hoz - a közhatalmat gyakorló közigazgatási szervek általánosan létező polgári jogi személyiségéből indul ki, és a közhatalmi döntésért való felelősséget elsődlegesen a jogi személy közigazgatási szervre rója, majd mögöttes felelősként a költségvetési szerv alapítóját jelöli meg (ld. Tervezet 2:88. §). Az Indokolásból az is kiderül, hogy azt a jogalkalmazói gyakorlatban számtalanszor felmerült problémát, amikor az „egyszemélyes” hatóság döntésével okozott kár megtérítésére kötelezett jogi személyt kellene megtalálni, a Tervezet oly módon oldja meg, hogy ilyenkor annak a közigazgatási szervnek a felelősségét mondja ki, melynek „vezetője a közhatalmi jogkör gyakorlója”³¹. Ez a javaslat a közhatalmi döntésekért való kárfelelősség alanyát tekintve legalább annyi kétséget idéz elő, mint a jelenlegi szabályozás. Ezek közül néhányat megemlítek:

- A Tervezet kezeli azt a problémát, amikor a közjogi szabályok a közigazgatási szerv vezetőjét jelölik meg a hatáskör gyakorlójaként, és nem magát a szervet (minisztérium - miniszter). Mint említettem, ez a polgári jogi gondolkodás szerint okozható jogalkalmazói nehézségeket, de a közjogi szabályozásban a hatáskör címzettje mindig a szerv vezetője, tehát a szerv polgári jogi felelőssége külön hangsúlyozására nincs szükség. Ugyanakkor azonban a javasolt szöveg nem oldja meg azt a valóban létező problémát, amikor a hatáskört egy közigazgatási szervben belüli szervezeti egység vezetőjéhez telepíti a jogszabály, és ezáltal a közjogi jogalanyiságot és a polgári jogi személyiséget teljesen elválasztja egymástól. Ilyen esetkor az, amikor a hagyományos értelemben vett dekoncentrált szerv (azaz a központi egység és a területi egységek együtt alkotnak egy szervezetet és kifelé egyetlen jogi személyként jelennek meg) területi egységének vezetőjét ruházzák fel pl. I. fokú hatósági jogkörrel. Hasonlóképpen a közigazgatási hivatalok szakigazgatási szervei is önálló - a hivatalvezető hatáskörétől elhatárolt - hatósági jogkörrel rendelkeznek, de polgári jogi jogalanyisága a hivatalnak van. Ilyenkor nincs mit kezdeni a szerv vezetőjének hatáskörére kitalált szabállyal, mert éppen az a sajátosság, hogy a hatáskört az általános közjogi szabályozástól eltérően nem a szerv vezetője gyakorolja.

- Nem jelent megoldást a javaslat a jegyző, illetőleg a polgármesteri hivatal ügyintézőjéhez telepített ügyekben sem. Sőt itt az alapkérés még bonyolultabb. Az Ötv. szerint az önkormányzat szervei, tisztségviselői közül főszabályként a jegyzőre, kivételesen a polgármesterre, illetőleg a polgármesteri hivatal ügyintézőjére (pl. anyakönyvvezető, gyámügyi csoport vezetője) telepíthető államigazgatási jogkör. Ha a jelenlegi - megítélésem szerint hosszabb távon nem fenntartható - helyzetet is vesszük alapul, vagyis azt, hogy a polgármesteri hivatal önálló költségvetési szerv, tehát jogi személyként rá terhelhető a vezetője által okozott kár, a szabály akkor is csak a jegyzőre alkalmazható. A polgári peres ügyekben ítélező bírói joggyakorlat számára minden bizonnyal izgalmas feladvány lesz annak értelmezése, hogy vajon a polgármester „irányítási” jogköre a polgármesteri hivatal felett értelmezhető-e „vezetéként”, ha a polgármester okoz kárt a hozzá utalt államigazgatási hatósági ügyekben³². A polgármesteri hivatal ügyintézője pedig - hasonlóképpen az előbb említett dekoncentrált szerv belső szervezeti egysége vezetőjéhez - nyilvánvalóan nem vezetője a polgármesteri hivatalnak³³.

Az önkormányzatok szerveihez telepített államigazgatási ügyek esetében azonban - a szövegezéssel javítható hibákon túl - van egy elvi, a Tervezetben megválaszolatlan kérdés. Ez pedig az, hogy az önkormányzat a saját vagyonával mennyiben és milyen mértékig lehet felelős az állam(igazgatás) szervei helyett intézett ügyekért. Álláspontom szerint ezekben az ügyekben az önkormányzat felelőssége nem állapítható meg, hanem a közhatalmi jogkörben okozott kár végső teherviselője csak az állam lehet. Más kérdés, de ezt közjogi eszközökkel kell kezelni, hogy az állam szervei miként befolyásolhatják az önkormányzat képviselő-

testületét a megfelelő jegyző (hivatali ügyintéző) kiválasztásában és esetleges személyes (köztisztviselői) felelősségre vonásában.

- A Tervezet - hasonlóan a jelenlegi szabályozáshoz – teljesen figyelmen kívül hagyja a közigazgatási hatósági jogalkalmazásnak azt a sajátosságát, hogy itt a közérdek érvényesítése és a tárgyi jog védelme érdekében hivatalból kezdeményezett jogorvoslási módok is léteznek, és ezek még az alá-fölérendeltségi viszonyban nem álló, de jogorvoslati fórumokként összekapcsolt közigazgatási szintek között is hierarchikus kapcsolatot intézményesítenek. Ennek következtében a közigazgatási hatósági eljárásban a felügyeleti szerv hivatalból eljárást kezdeményezhet, felügyeleti eljárásban megsemmisítheti, illetőleg megváltoztathatja az alsóbb szintű szerv döntését, és új eljárásra is kötelezheti azt. A hatósági ügyintézésben nem ritka konfliktus az, hogy a felügyeleti szerv döntése alapján, a megismételt eljárásban meghozott döntést végül a bírói felülvizsgálat során jogsértőnek ítélik. A bíróság által jogsértőnek minősített döntésből eredő kárt ilyenkor nem a felügyeleti szerv, hanem a döntéshozó viseli.

Az ilyen és ehhez hasonló problémák (pl. a felelősség megoszlása és érvényesíthetősége szakhatóságok közreműködése esetén) megoldására *Kilényi Géza* a közhatalom gyakorlása során

okozott kárért való felelősség teljes újragondolását javasolja, akár egy „új tartalommal kitöltött fiskus” létrehozásával³⁴. Érdekes, hogy maga a Tervezet is elindul ilyen irányba, amikor a bírósági eljárások ésszerű időn túli elhúzódása miatti felelősséget végső soron az államra telepíti (5:610. §).

Úgy vélem *Kilényi Géza* javaslata megfontolandó. Ez is azt támasztja alá, amit a közigazgatási jogtudomány legutóbbi kutatási eredményei³⁵ az állam és az állami szervek felelőssége kérdésében, hogy a magyar szabályozás - melynek a Tervezet csak minimális mértékben javított kiadása - alapjaiban újragondolásra szorul. Ennek része lehet az államnak a jogalkotásért való felelőssége, mely a Tervezet szerinti változtatásban egyszerre leszűkítő, mert - a jogharmonizációs kötelezettség elmulasztását kivéve - csak az Alkotmánybíróság döntései által deklarált alkotmányellenesség esetén lenne megállapítható³⁶, és túlságosan is tág, illetőleg pontatlan, mert pl. az állam felelősségét mondja ki az alkotmányellenes önkormányzati jogalkotás esetére is. Az önkormányzati szabályozás elmulasztásáért való felelősség helytálló lehet a jogharmonizációs kötelezettség körébe tartozó kérdésekben³⁷, de igencsak megkérdőjelezhető az ezen kívüleső az önkormányzati rendeletalkotásnál.

Fazekas Marianna

JEGYZETEK

- Közismerten a Ptk. 1993. évi módosítása intézményesítette a köztisztviselőket, a közalapítványt és a közhasznú társaságot, mint „közjogi személyeket”, azzal a céllal, hogy hozzájáruljon a non-profit szférára kialakulásához, megteremtve az állami és a civil szférára köztes, változó mozgásterében létező új közjogi szervezettípusokat. Ha e szervezttípusok szükségességén és alkalmazhatóságán lehet is vitatkozni, az elmúlt másfél évtized azt egyértelműen bebizonyította, hogy a civiljog alapjaként nem megfelelő hely a közjogi szervezettípusok bevezetésére. Ld. erről: *Sárközy* 2003; 2006a; *Vadál* 2006; *Fazekas* 1993; 2006
- Ld. az indokollással együtt közzétett szöveget: http://www.irm.gov.hu/download/masodik_konyv_-_a_szemelyek.pdf; http://www.irm.gov.hu/download/masodik_konyv_-_a_szemelyek.pdf; <http://www.irm.gov.hu/download/nyegyedikdologijog.pdf>; http://www.irm.gov.hu/download/otodik_konyv_ii.pdf; http://www.irm.gov.hu/download/otodik_konyv_ii.pdf (a továbbiakban együtt: Tervezet illetve Indokollás)
- A legismertebben közül: „metróper” (BH 2002. 235.), Országgyűlés jogi személyiségét, ill. ennek hiányát megállapító ítéletek (BH 2004. 52.), a polgármesteri hivatal perbeli jogképessége a hatáskört gyakorló jegyző, ill. polgármester helyett (BH 1993/544.), ill. ugyanennek a kizárása, ha az „önkormányzatot megillető tulajdoni igény érvényesítésekor” (BH 1995/657.), önkormányzati jegyző, ill. városi gyámhivatal által intézett hatósági ügyekben a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítésének elutasítása az alperes közigazgatási szerv perbeli jogképességének hiánya miatt (BH 2002. 96.), az 1/2003. KJE-PJE jogegységi határozat alapját adó ügyekben a közigazgatási szerv, ill. a szerv vezetője hatáskörének az azonossága vagy megkülönböztethetősége stb. Az eseteket feldolgozó szakirodalomból ld. pl. *Gárdos* 2001; *Petrik* 2006; *Kilényi* 2006
- Ezek a közül a fontosabbak: *Berényi* 1998, 2003; *Ficsor* 1993; *Sárközy* 1993, 2001 -*Jobbágyi* 1995; *Kecskés* 1999; *Lenkovich-Szekely* 2001; *Petrik* 2001; 2006; *Kilényi* 2006; *Konceptió*.
- Sárközy* 1985, 442. o.; a teljes kifejtést ld. 438-455.; ill. *Sárközy* 2001. 4-5. od.
- Sárközy* 1985, 447. o.
- Petrik* 2001, 579. o.
- Kilényi* 2006, 452. o.
- Ide sorolom azokat is, akik nem foglalnak állást a komplex jogalanyiség kérdésében, de álláspontjukat nem arra alapozzák, ld. pl. *Berényi Sándor* elméletét. *Berényi* röviden ki is tér a jogi személy-elméletek körében a „közjogi személy” hagyományos fogalmával szemben felvetett kritikákra, ennek keretében utal a komplex jogi személyiség teóriájára is, de ezt végülis nem értékeli. *Berényi* 1998, 95. o., *Berényi* 2003, 285-286. o.
- Berényi* 1998, 94. o.
- Uo. 94. o. Valamivel részletesebben kifejtve, de tartalmát tekintve *Berényi* ezeket az ismérveket ismétli meg a 2003-ban megjelent monográfiájában is: *Berényi* 2003, 283-288. o.
- Berényi* 1998, 94-95. o.
- Petrik* 2001, 585. o., *Konceptió* 20. o.; *Jobbágyi* 1995; *Lenkovich-Szekely* 2001, bár ez utóbbi tankönyvekben a „köz-” és a „magán-” megkülönböztetésének szempontjai kaptak inkább hangsúlyt.
- Kilényi* 2006, 465. o.
- Uo. 465. o.
- A megállapítás *Sárközynek* az állam „jogi perszonalifikációjával” kapcsolatos tételeire válasz. *Sárközy* e gondolatát ld. *Sárközy* 1985, 453-455. o.
- Uo. 465. o.
2006. évi LVII. törvény.
- A közigazgatási szervezeti jog kodifikálásának egy egész monográfiát szentelt *Vadál* *Ildikó*. Ld. *Vadál* 2006.
- Ez olyan megoldás a közjogi szabályozásban, mintha a polgári jog összes jogi személy típusát a „vállalkozó” számviteli fogalma venné át. A tervezet elvi megalapozásában komoly szerepet vállalt *Sárközy Tamás*. Ld. *Sárközy* 2006a. 178-188. o., és a III. részben közzétett törvénytervezet a költségvetési szervek jogállásáról, a köztisztviselők és közalapítványokról: 284-318. o.
- Ld. Magyar közigazgatási jog 1998, 130-135. o.; 2004, 125-126.; 2006, 125-129. o.
- Részletes kifejtését ld. *Fazekas Marianna: A köztisztviselők szabályozásának néhány kérdése* Habilitációs értekezés 2007.
- Az idézetek forrása: *Konceptió* 21. o.
- Ötv. 1. § (3) A helyi önkormányzat - a törvény keretei között - önállóan szabályozhatja, illetőleg egyedi ügyekben szabadon igazgathatja a feladat- és hatáskörébe tartozó helyi közügyeket. Döntését az Alkotmánybíróság, illetve bíróság és kizárólag jogszabálysértés esetén bírálhatja felül. (4) A helyi önkormányzat - a választott helyi képviselő-testület által, vagy a helyi népszavazás döntésével - önként vállalhatja minden olyan helyi közügy önálló megoldását, amelyet jogszabály nem utal más szerv hatáskörébe....”
1996. évi XXV. törvény a helyi önkormányzatok adósságrendezési eljárásáról.
- Ugyanezt a kritikát fogalmazza meg *Sárközy Tamás* is a Tervezet e fejezeteivel szemben. Ld. *Sárközy* 2006b. 249. o.
- Ezt a központi költségvetési szervekre vonatkozóan már kimondja az alábbi vagyonról szóló, elfogadás előtt álló törvényjavaslat (T/3087. 2. §)
2005. évi XCII. törvény.
- A vagyonkezelői jog mindenlétéről, tartalmáról ld. a 17/1992. (III. 30.) AB határozatot.
- Tervezet 4:15. § (3) bek.
- Tervezet 5:607. § (2) bek.
- Ez egyáltalán nem életszerűen, mert a polgármesternek pl. komoly tulajdoni korlátozó jogai vannak katasztrófa esetén.
- Tehát az az ügy, amelyik a városi gyámhivatal kárfelelősségének megállapítását célozta, az új szabályok szerint sem lenne megoldható. Ld. BH 2002/96.
- Kilényi* 2006, 463. o.
- Nagy Marianna* 2006, 285-289. o., ill. *Nagy Marianna* 2007.
- Megítélés szerinti kárfelelősség alapja lehet az a mulasztás is, amikor a végrehajtási rendelet megalkotására feljogosított szerv nem alkotja meg ésszerű időn belül a rendeletet, és ezzel kárt okoz. Ilyen eset volt pl. amikor a GKM több mint fél évig nem alkotta meg az akkreditálási eljárásokra vonatkozó igazgatási szolgáltatási díjakról szóló rendeletet, és ezzel számottevő bevételkiesést okozott a Nemzeti Akkreditáló Testületnek.
- Ld. erről *Kecskés* 2001, különösen 243-246. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Berényi Sándor* (1998): *Magyar közigazgatási jog*. Általános rész (1. kiadás) III. fejezet: A közigazgatás intézményrendszere. Osiris, Bp. 1998.
- Berényi Sándor* (2003): *Az európai közigazgatási rendszerek intézményei*. (Autonómiák és önkormányzatok.) Rejtjel, Bp. 2003.
- Fazekas Marianna* (1993): *A köztisztviselők I-II*. Magyar Közigazgatás 2. és 4. szám.
- Fazekas Marianna* (2006a): *A köztisztviselők szabályozásának egyes kérdései*. Magyar Közigazgatás 2006/6. 321-335. p.

- Ficsor Mihály (1993): *Közjogi jogi személyek a magyar polgári jogban*. Magyar Jog 1993/6.
- Gárdos István: *A metróper és az állam jogi személyisége*. Jogtudományi Közlöny 2001/11.
- Jobbágyi Gábor (1995): *Magyar polgári jog*. Személyi jog 1995. Novotni Kiadó, Miskolc.
- Kecskés László (1999): *Magyar polgári jog. -A személyek joga*. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs 1999.
- Kilényi Géza (2006): *A közigazgatási szervek jogi személyiségének problémái* Magyar Közigazgatás 2006./8.
- Lenkovic Barnabás - Székely László (2001): *Magyar polgári jog -A személyi jog vázlata*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2001.
- Nagy Marianna (2006): *A közigazgatási jogi felelősség szabályozásának előkérdéseiről*. In: *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére* című tanulmánykötet Szerk. Imre Miklós, Lamm Vanda, Máthé Gábor; 285-289. o.
- Nagy Marianna (2007): *Kutatási zárójelentés az A T-037894 jelű közigazgatási jogi felelősség- és szankciorendszer elméleti dogmatikai rendszerének fejlesztési lehetőségei* című OTKA kutatásról 2007. február.
- Petrik Ferenc: *Jogalanyok és jogi személyek az új Polgári Törvénykönyvben*. Magyar Jog 2001/10.
- Petrik Ferenc (2006): *A közjogi személyek polgári jogi jogalanyisága*. Gazdaság és Jog 2006. február.
- Sárközy Tamás (1985): *A jogi személy elméletének átalakulása*. KJK 1985.
- Sárközy Tamás (1993): *Közjogi személyek a Ptk.-ban?* Jogállam 1993/2.
- Sárközy Tamás (2001): *Jogképesség, illetve jogalanyiság az embertöbbségek - csoportok - szervezetek körében*. Jogtudományi Közlöny 2001/1.
- Sárközy Tamás (2006a): *Allamszervezetünk potenciázavarai*. HVG-ORAC Bp. 2006.
- Sárközy Tamás (2006b): *A magyar gazdasági jog jövőképeiről, fejlesztési stratégiájáról*. Állam- és Jogtudomány 2006/2.
- Vadál Ildikó (2006): *A közigazgatási jog kodifikációja*. Dialóg-Campus Kiadó Pécs-Budapest 2006

Tanulmányok

Javaslat a jogi személyiség nélküli jogalany szakkifejezés kivezetésére a jogi technológiából

Kit tekint a jog alanyának?

Elsősorban az embert. A jog ugyanis cselekvési szabály: lényege, hogy a kívülvilágban a jogi ideák által meghatározott változás menjen végbe. Ennek a változásnak a végrehajtására, a tudatos cselekvésre pedig csak az ember képes. A jog gondolati parancs, illetve gondolati lehetőség a cselekvésre.¹ Magától értetődő természetességgel tehát csak az ember lehet cselekvési, azaz jogszabályok címzettje. A jog elsődleges alanya a gondolkodó, cselekvő ember. Ő képes a jogi lehetőség-tér felismerésére, és az ennek a felismerésnek megfelelő cselekvésre, jog- és kötelezettségszerzésre. A római jog a „*hominum causa constitutum omne jus*” alapelvét követve hosszú ideig csak az embert ismerte el jogalanyként.

Már a kezdetektől szembe kellett néznie azonban a jogi gondolkodásnak a problémával, hogy nem minden ember képes jogilag értékelhető cselekvésre. A jog erkölcsi kötöttsége folytán viszont nem csak a cselekvő, hanem minden ember részére biztosítani kíván jogi lehetőség-teret, azaz jogalanyiságot, azoknak az embereknek is, akik a szükséges belátási-felismerési szint hiányában nem képesek a jogi lehetőségeknek, illetve kötelezettségeknek megfelelő cselekvésre.²

Erre az erkölcsi alapokról kiinduló igényre a jogalkotó a cselekvőképesség és a képviselet kategóriáival reagált, ezekkel biztosítva a cselekvésre nem képes emberek jog- és kötelezettségszerzésének lehetőségét.

A képviselet intézménye azon a nagy felismerésen alapul, hogy a jog, mint cselekvési szabályrendszer számára az a döntő, hogy meghatározott cselekvések végbemenjenek, illetve ne történjenek meg, az, hogy ki viszi véghez, illetve ki nem viszi véghez ezeket sok esetben nem releváns. Elválasztható tehát egymástól a cselekvések meghatározott rendje, és a cselekvő személye. A képviselő cselekménye a képviseltnek számít be: *a képviselő cselekménye által a képviselt válik jogosítottá, illetve kötelezetté (Ptk. 219. §)*. Képviselet esetén tehát a képviselő cselekvéseinek következményei elszakadnak attól az embertől, aki azokat létrehozta és egy másik ember jogilag jelentős lehetőség-terét módosítja.³

A cselekvőképesség pedig azoknak az embereknek a megkülönböztetésére szolgál, akik maguk is képesek jogilag értékelhető cselekvésre, nem szorulnak szükségszerűen képviselőre.⁴

A jogalanyok első csoportját így mára az összes ember, a jogilag értékelhető cselekvésre képes és a jogilag értékelhető cselekvésre képtelen emberek együtt alkotják.

A társadalmi fejlődés során hamar igény alakult ki arra is, hogy a cselekvésre, mint a jog lényegi elemére képtelen, jogok és kötelezettségek hordozására mégis képes emberekhez hasonlóan, tudatos cselekvésre képtelen más alakulatok⁵: egyes fogalmak-szervezetek, sőt, tárgyak, egyes keleti jogokban állatok és növények is jogok és kötelezettségek hordozói lehessenek.

Ezeknek a konstrukcióknak a működőképességét szintén a cselekvőképesség és a képviselet kategóriája biztosítja. A fogalom (a szervezet), a tárgy, az állat, a növény a jog szerint megállapítottaknak megfelelően cselekedni nem tud, helyette képviselője (a cselekvőképés ember) jár el.⁶

Ezeket a nagy sokszínűséget mutató, jogi lehetőség-térrel rendelkező, a modern jogokban jellemzően már csak fogalmakat-szervezeteket nevezni a klasszikus jogtudomány jogi személynek.⁷ A tételes jog rendkívül széles variációs palettáján számos jogképes fogalom szerepel a beteg állatok gondozására létrehozott alapítványoktól a kisvárosi teniszegyesületekig vagy a bonyolult szerkezetű óriás részvénytársaságokig. Ha összefoglaló meghatározást kívánunk adni rájuk, a leíró jogtudomány számos eltérést mutathat ki közöttük, mind szervezeti, mind képviseleti, sőt akár jogszerzési képesség tekintetében is. Fogalmilag is nehezen ragadható meg a lényegük, egy a közös bennünk, hogy olyan jogalanyok, jog- és kötelezettség-hordozók, amelyek nem emberek. Ez az a közös csoportképző ismérv, amivel, ha összességükben kívánunk róluk beszélni, összefoglalhatjuk őket: *olyan jogalanyok, amelyek nem emberek*.⁸

A jog tehát jogalanyok az embert és számos fogalmat-szervezetet tekint.

Az emberen kívüli jog- és kötelezettségszerzésre képes fogalmakat-szervezeteket a könnyebb kezelhetőség, a bonyolult felsorolások elkerülése, az egyszerűbb gondolati megragadás érdekében közös néven szükséges említeni. Mivel egyetlen biztosan közös bennünk csak az, hogy ezek olyan jogalanyok, amelyek nem emberek, nevezhetnénk őket emberen kívüli jogalanyoknak is, de klasszikusan a jogi személy elnevezés vált megjelölésük jogi szakszavává.

A heterogén jogképes fogalmakat-szervezeteket a tételes jog többféleképpen is csoportosítja, egyeseket közülük cégeknek, gazdasági társaságoknak vagy éppenséggel jogi személyiség nélküli jogalanyoknak nevez. E csoportosítások praktikus célokat szolgálnak, a szabályozást könnyítik, egyszerűsítik. Létjogosultságuk is eddig terjed - de mi a teendő, ha már nem praktikusak, nem szolgálják a szabályozás egyszerűsítését, könnyítését?

Ki kell vezetni őket a jogból és a jogi szóhasználatból.

Ebből a szempontból az új Polgári Törvénykönyv megalkotása során, amely igazi terepet kínál a magánjogi dogmatika pontosítására, a *jogi személyiség nélküli jogalany* összefoglaló megjelölést időszerű felülvizsgálni.

Mi az a jogi személyiség nélküli jogalany?

A tételes jog két ilyen formációt ismer: a közkereseti társaságot és a betéti társaságot.

A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény 2. § (2) bekezdése szerint jogi személyiség nélküli gazdasági társaság a közkereseti társaság és a betéti társaság. Ezek a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok a törvény 2. § (3) bekezdése alapján a jogi személyiségű gazdasági társaságokkal azonos megítélés alá esnek, cégnevük alatt jogképesek, jogokat szerezhetnek és kötelezettségeket vállalhatnak, így különösen tulajdont szerezhetnek, szerződést köthetnek, pert indíthatnak és perelhetnek. A tételes jog tehát olyan jogi lehetőségkört biztosít számukra, mint a jogi személyként jelzett gazdasági társaságoknak.⁹

A tételes jog szintjén a jogi személyiség nélküli jogalany kategória nem hordoz többlettartalmat.

Ha dogmatikai szempontból szeretnénk meghatározni a jogi személyiség nélküli jogalany lényegét, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy olyan fogalmakkal-szervezetekkel állunk szemben, amelyek *jogalanyok, de nem emberek*. A jogi személyiség nélküli jogalany kategóriájának tehát nincs önálló fogalomképző ismérve, pontosabban ugyanaz a fogalomképző ismérve, mint a jogi személynek: fogalom-szervezet, amelynek jogai és kötelezettségei lehetnek, olyan jogalany, ami nem ember.

A jogi személyiség nélküli jogalany kategória tehát dogmatikai többlettartalmat nem jelenít meg.

A szakkifejezés nyelvtani elemzése sem vezet pozitív eredményre. A jogi személynek más értelmet a fentiek szerint ugyanis nem tudunk adni, mint azt, hogy egy bizonyos típusú jogalany, az egyszerűség kedvéért jogalany. A jogi személyiség nélküli jogalany tehát lefordítva jogalanyiság nélküli jogalanyt jelent, ami nyilvánvalóan már önmagában is értelmezhetetlen, nyelvtani többlettartalom hordozásra sem alkalmas.

Még egyszer szeretném felhívni a figyelmet arra is, hogy a jogi személyiség nélküli jogalany nem szolgálhat a jogalanyiság, a jogképesség mértékegységül sem. Nem jelölheti a jogalanyiság, a jogképesség egy korlátozott szintjét, mértékét, mert ahogy láttuk, a gazdasági társaságokról szóló törvény nem határoz meg ilyen különbséget a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok és a jogi személyiségű gazdasági társaságok között. A jogi személyiség nélküli jogalany jogképessége azonos a jogi személyével.

És ilyen jelentéstartalmat a jövőben sem célszerű biztosítani neki - például feltöltve a ma üres kategóriát egy, a jogi személyekhez képest korlátozott jogalanyiságú jogalany-típussal - a jogalanyiság terjedelmének mértékegysége nyelvtanilag helyesen ugyanis a jogképesség teljes vagy korlátozott (alternatív szóhasználatban abszolút vagy relatív) volta.

Tekintettel arra, hogy a jogi személyiség nélküli jogalany praktikus cél nélküli, üres kategória, javasolom kivezetését az új Polgári Törvénykönyv tervezetéből és a tételes jogból.

Ellenérvként elhangozhat, hogy mivel üres, tartalom nélküli kifejezésről van szó, nem éri meg a fáradságot a kiiktatása a jogrendszerből, hiszen a személyi, gazdasági jogban járatosak számára ez az üresség, tartalmi többlethiány ügyis nyilvánvaló, átugorja a szemük a felesleges kifejezést.

Társadalmi szempontból mégis hasznos lenne a változtatás, hiszen a szélesebb közönség számára, mivel a kifejezés a jogi személyiséggel fennálló egyezőség helyett valamilyen - ahogyan láthattuk sem dogmatikai, sem tételes jogi szempontból nem létező - különbözőségekre utal, kifejezetten nehezíti a tisztánlátást a jogi kérdésekben, értelemzavaró.

A jogi szabályozást is feleslegesen bonyolítja, több mint 250 törvényben, kormányrendeletben és miniszteri rendeletben szerepel üres szófordulatként.

Az új Polgári Törvénykönyv fogalmi tisztasága is megköveteli, hogy logikailag zárt legyen a jogalanyiság dogmatikai rendszere, a klasszikus megoldás szerint a jogalanyokat két csoportra osztva, emberekre és embertől különböző jogalanyokra, a jogi személyekre, kiiktatva a tartalom nélküli töltelékiszavakat.

Ez újra hangsúlyozva nem járna az emberen kívüli jogalanyok változatos csoportjának uniformizálásával, elszürkülésével, nem zárná ki az emberen kívüli jogalanyok, a jogi személyek közötti differenciálást, hiszen az egyes jogi személyek jogképességének terjedelme (és természetesen a belső, szervezeti viszonyaikra vonatkozó szabályozás is) eltérhet egymástól.¹⁰ Ez független a jogi személyiség nélküli jogalany kategóriától. A jogalanyok, jogi személyek csoportján belül tehát természetesen az üres jogi személyiség nélküli jogalany elnevezés kivezetése után is elkülönülnek a teljes vagy abszolút jogképességű jogi személyek (amelyek megszerezhetik mindazt a jogot és kötelezettséget, ami természeténél fogva nem csak az embert illetheti) és a korlátozott jogképességű jogalanyok, jogi személyek (amelyek csak meghatározott jogviszonyok alanyai lehetnek, ilyen jelenleg a magánjogban társasházközösség és az építőközösség).

A jogi személyek között a jogképesség terjedelmében fennálló különbség lehetőségét az új Polgári Törvénykönyvben is szükséges megjeleníteni, de már nem a célszerűtlen és haszontalan *Jogi személyiség nélküli jogalanyok Cím*, hanem a helyes szakkifejezéssel élve a *Korlátozott jogképességű jogi személyek* (esetleg *Korlátozott jogképességű jogalanyok*) Cím alatt.

Az új Polgári Törvénykönyvre vonatkozó Javaslat Személyek Könyvének Jogi Személyek részének VII. Címe ennek alapján a következők szerint változna:

VII. Cím

Korlátozott jogképességei jogi személyek

2: 111. § [Korlátozott jogképességű jogi személyek]

(1) A polgári jog alanya lehet az a szervezet is, amelyet törvény jogokkal ruház fel, illetve kötelezettségekkel terhel, meghatározva a szervezet képviselőjét, valamint a kötelezettségek teljesítéséért való vagyoni helytállás módját.

(2) A *korlátozott jogképességű jogi személy* perben állhat.

(3) Ha a törvény az (1) bekezdésben írt feltételeket nem határozza meg, a szervezet tagjai a többalanyú kötelelmre vonatkozó szabályok szerint szereznek jogokat, illetve vállalnak kötelezettséget.

Szatmári Csaba

JEGYZETEK

1 A jog, mint gondolatartalom az emberi cselekvéseken keresztül alakítja a valóságot, az ideák, gondolatartalmak világába tartozó jog és a valóság közötti kapcsolatot egyedül az emberi cselekvés teremtheti meg. *Moór Gyula: A jogi személyek elmélete*, p. 292. Budapest, 1931. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó.

2 *Moór Gyula: A jogi személyek elmélete*, p. 316.

3 A jog tehát nem azt mondja ki, hogy A cselekvése B cselekvése (ami irrális), hanem, hogy A cselekvése következtében egy másik cselekvési tér (B) módosul. *Moór Gyula: A jogi személyek elmélete*, p. 309.

4 *Sárközy Tamás: A jogi személy elméletének átalakulása*, p. 442. Budapest, 1985. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

5 Ilyenek elsősorban az államok, más közjogi személyek, magánjogi szempontból pedig klasszikusan az alapítványok és az egyesületek. A jogtörténet pedig mára már különösnek ható jog- és kötelezettség-hordozókra is szolgáltat példákat: ilyen az egyiptomiak szent bikája, Ápisz, széles körű jogalanyisággal; ilyenek az indiaiak szent állatai; a római jogban létező elv volt az istenek jogképessége; a középkorban pedig nagy vagyonokat kezeltek Szent Péter nevében, nem egyszer előfordult, hogy az örökhatyó